

11-D-237

11-D-237

CIVIL RIGHTS

VYŠEHRAD

SVĚDEK ČESKÉ MINULOSTI

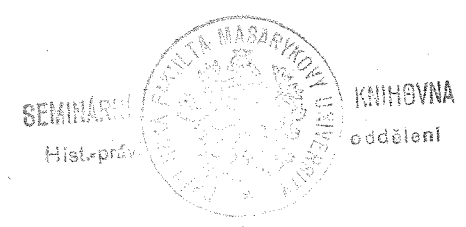
Knihovna univ. prot.
D. V. T. LAŠTOVKY

11-D-237

JOS. V. CABALKA

VYŠEHRA D

SVĚDEK ČESKÉ MINULOSTI

V Praze 1941

Vydalo Družstvo Vlast

SVĚDEK MINULOSTI

Dějiny jsou každému národu vždy největším mravním základem v jeho životě a vývoji. Velikost národa ukazují a dokazují stejně doby světlé právě tak jako časy zlé. Proto se opět a opět vrací národ ke své minulosti. V tomto návratu mu nestačí jen knihy jeho historiků; národ v takové době potřebuje hmatatelnější, hmotnější a konkrétnější svědectví o své minulosti, která je mu ze všeho nejvzácnější.

Obracíme se i my, nejen k našim dějinám, ale i k našim památkám i památkům, které nás posilují, zvláště dnes, kdy přichází nové období v dějinách lidstva. Náš národ má nesčetné svědky své minulosti; přes to ale živým pomníkem dějin jest starobylé město, kamenná matička Praha. Zde vévodí nade vše dva velcí svědkové, kteří pamatují vše, co náš národ, po všechny věky svého bytí prožil, Hradčany a Vyšehrad.

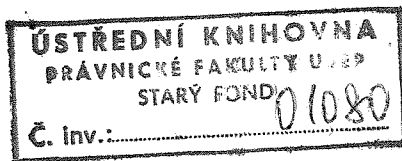
Hradčany, kdysi pouze hrad Praha, byl sice pozdějším, ale trvalejším sídlem hlav naší vlasti, než protější jeho druh, Vyšehrad. Proto mu byla věnována mnohem větší péče než postupem věků zničenému a schátralému Vyšehradu. Až devatenácté století obnovilo a okrášlilo staré sídlo, při čemž nemohlo už pochopitelně vzkřísit všechnu tu zbořenou krásu, kterou vidíme na starých rytinách.

Stejně byl zanedbáván Vyšehrad historií. Psaly se sice báje, a občas některý kanovník sáhl hlouběji do minulosti, avšak to vše bylo jen úzce domácí, vyšehradské. Ostatní český svět neprojevoval přílišného zájmu o minulost památné hory. Věděli i prostí lidé, že na Vyšehradě sídlila již česká knížata a později králové. Málkteří však už znali něco o starém Vyšehradském městě i když tušili, že před údobím válek a stavbou novověké pevnosti byl vzhled Vyšehradu jináči.

Až devatenácté století přineslo obrodu nejen národu, ale i Vyšehradu, kterému se dostává nejdříve znamenitého historika, jakým byl probošt Vojtěch Ruffer. A když byl položen základ vědou, přišly skutky. Václav Štulc, osmačtyřicátnický vlastenec, stává se obnovitelem, ba možno říci, druhým budovatelem Vyšehradu. Štulc a jeho jedinečný pomocník a pozdější nástupce v budování i v proboštském úřadě, první moderní kněz velikého formátu dr. Mikoláš Karlach, tvoří z opuštěné pevnosti důstojný památník naší minulosti. Od vzkříšení nejstarší památky, kaple svatého Martina, až po budování Slavína a hřbitova, táhne se nepřetržitá řada významných skutků, jejichž výsledek vidíme dnes.

Dnes je opět Vyšehrad pravým svědkem našich dějin, naší minulosti. Obnoven

Koupil od	
Darem od	M. Dastiborskou
	za Kčs
Inv. čís:	34.889
Sign:	

a vzkřísen vévodí znovu hlavnímu městu, aby byl rovnocenným starému soupeři — pražskému hradu.

Pohřichu však nemáme žádného soustavného zpracování celé vyšehradské historie. Zmíněný Ruffer zpracoval nám sice znamenitě, přes to dnes již místy zastaralé dějiny Vyšehradu až do poloviny minulého století. Kniha, která je dnes málo přístupná nejen pravopisem, ale především malým rozšířením po knihovnách, byla za půl století doplněna proboštem Karlachem, který zpracoval ve svých velmi cenných „Pamětech proboštů vyšehradských“ celé minulé století až do počátku našeho věku. Zatím se mnoho pracovalo i na probádání jednotlivých úseků a údobí dějin Vyšehradu. František Vacek podal nám obraz města, které vzniklo v patnáctém a šestnáctém století; zesnulý pražský městský archivář dr. Josef Teige nám řekl mnoho o novověkých hradbách a zejména dr. E. Šimek nám vysvětlil nejpravděpodobnější původ a vznik staroslovanského Vyšehradu. Vznikla velká řada drobnějších a podrobnějších studií, které doplňovaly naše znalosti. Přes to však není knížky, která by v sobě zahrnovala celé dějiny Vyšehradu. Jest nepřehledné množství článků, které však pochopitelně nejdou do hloubky a nepostihují často správně jednotlivé části ani celý vývoj.

Praktická potřeba přístupné knížky, která by při tom neopomíjela nic důležitého, byla jasná a nutná. Cítil jsem se proto velmi poctěn, když jsem byl požádán panem dr. Františkem Kopem a Družstvem Vlast, abych se ujal tohoto úkolu.

Materiálu jsem našel hodně a zbývalo jej pouze uspořádat, vybrat a podat. Přesahovalo by totiž samozřejmě rámec i účel této knížky, kdyby se rozšířil na nějaká nová studia archivní. — Dal jsem proto ve své knížce mluvit literatuře pokud možno nejnovější a nejsprávnější. Nebál jsem se ani téměř doslovného převzetí, což bylo při některých částech pro nedostatek jiných pramenů nutné.

Závěrem děkuji všem, kteří mi přispěli radou neb pomocí, zejména však Jeho Milosti panu prelátovi, děkanu kapituly, Monsignoru Antonínu Wünschovi za ochotnou pomoc a milé rady, které mi poskytl. Současně stejným dílem patří můj vřelý dík slečně Ph.C. Věře Studené a panu dr. Miloši Kratochvilovi za jejich obětavou pomoc a radu. Na konec ovšem patří můj nejvřelejší a nejoddanější dík iniciátoru této práce panu dr. Františku Kopovi, kterému si dovoluji své dílko připsati.

SÍDLO KNÍŽAT

Vyslovíme-li dnes posvátné jméno staroslovanského Vyšehradu, vynoří se nám téměř vždy představa šerého pohansko-slovanského dávnověku našeho národa, oné doby, kterou máme zachovánu jen v krásných, ale bohužel málo doložených a potvrzených pověstech našich středověkých kronikářů.

Zapomínáme při tom obyčejně na to, že Vyšehrad měl již dávno před tím — snad sta a tisíce let — své velmi pestré dějiny. Jako část, i když nevelká, celého pražského území a tím české pánve, podléhal i Vyšehrad všem tem nesčítným změnám, které postihly toto území a povrch celé země vůbec.

Předjeme pouze stručně všechna vývojová období, jež zasáhla i zde.

V prvohorách, to jest v době, která má už mnohé stopy po životě, samozřejmě ještě málo rozvinutém, nastává v čtvrté části tohoto období, devonu, na našem území mocné horotvorné vrásnění. Vznikají — jako v celé střední Evropě — tak zvané prvohorné Alpy. Tehdy byl Vyšehrad jistě horou značně vyšší a rozložitější než dnes. Časem však voda a jiné přírodní síly vše snižují a srovnávají, takže prvohory zde zanechávají zhruba zarovnanou parovinu.

Teprve v nejmladším období druhohor vidíme další změnu: celá oblast jest zaplavena mořem, které svými usazeninami tabulovitě pokrývá zbytky prvohorních pásem a dokončuje zarovnění, což znamená, že v této době Vyšehrad nijak nevyniká nad své okolí.

Zato v mladších třetihorách, kdy vzniká proud a údolí Vltavy, tyčí se již jako první náznaky nejvyšší skály vyšehradské nad novou řekou, která se v nejmladší době poledové naposled zahrubuje až k dnešní úrovni.

Od doby diuviální čili od nejstarších čtvrtohor, v nichž se objevují na našem území první stopy člověka, má krajina ráz kulturní křížovatky, kterou prochází všechen ten mocný pohyb, jež nazýváme stěhováním národů; již několik století před narozením Krista jest vyšehradská skála svědkem výbojných tažení kmenů galských či keltských a přibližně o půl tisíciletí později

objevují se tu noví, pozoruhodně expansivní, kmenové germánští, kteří jsou vystřídáni v pátém století se objevivšími novými barbary — Slovany.

Příchod slovanských kmenů do našich zemí, kterému pravděpodobně předcházeli i pozvolný ústup Germánů, a snad i zbytků Keltů, znamenal jednak ukončení celého stěhování národů, jednak byl pro Slovany zakončením jejich dlouhé a jisté strastiplné a dodnes nám ne příliš známé pouti; pro naše území a zejména oblast středočeskou to znamenalo získání trvalých pánů.

Příchod Čechů jako tehdejšího a zejména pozdějšího nejvýznamnějšího kmene, krásně nám zobrazují a líčí staré pověsti, které nám tak poutavě tlumočí věhlasný vypravěč Alois Jirásek. Těžko lze dnes posoudit, kolik pravdy, kolik pozdější tradice a kolik vlastního zaznamenal ten který kronikář, protože převážně píší až mnoho století po pravděpodobném příchodu svých předků.

Více než pověsti a báje, k jejichž významu a možnostem použití k vysvětlení nejasného pravěku našeho národa se ještě vrátíme, nám říkají vykopávky, nálezy a různé zprávy současných cizích letopisců.

Nebude snad na škodu načrtnouti ráz života starých Slovanů, protože tak žili i první obyvatelé našeho Vyšehradu a jeho okolí.

Jako národ divoký a nezřízený, byli po stránce společenské i hospodářské neuspořádáni. Velký počet drobných celků kmenových, obvykle vzájemně se sváricích, svědčí o jejich nestátnosti; jejich především pastevecké a lovecké zaměstnání podmiňovalo stále stěhování, které jistě nepřispívalo k jejich jednotě.

Každému kmenu, který se skládal z členů svobodných rodů nebo čeledí stál v čele kníže, volený z nejurozenějšího rodu: Vládl všem svobodným i nesvobodným a otrokům, naprosto absolutně, ač se přece někdy radil s předními svého kmene. Později po pevném usazení a usídlení sídlil na zvláštním hradišti, odkud vládl celému území a rozšiřoval svou moc na sousední oblasti, což se ovšem neminulo bez válek a sporů. Jak uvidíme, takovým sídlem, později dobytým a převzatým silnějším kmenem, byl též náš Vyšehrad.

O slovanské neholubičí povaze svědčí jistě i zvyklosti právní. Krevní msta jest nejlepší její charakteristikou, při čemž velký význam mělo krevní příbuzenství.

Rovněž náboženství bylo barbary primitivní. Zlí i dobří boho-

vé a bohyně, z nichž nejhorším a nejobávanějším byl bůh hromu a blesku Perun, znamenají nám onen pohanský ráz jejich víry v posmrtný život.

Naznačili jsme zde povšechný ráz života, mravů, smýšlení a činnosti našich slovanských předků, abychom měli, jak jsme již řekli, lepší vztah k celkovému prostředí a ovzduší, v němž se odehrávalo první jednání v dlouhém dějinném pásmu Vyšehradu.

Chceme-li začít od počátků slovanské éry Vyšehradu, musíme se opět vrátit k oněm bájím a pověstem našich prvních kronikářů, které při naprostém nedostatku jiných zpráv a zaznamenání, můžeme brát jako přibližné a pravděpodobné, i když ne vždy věrohodné.

Nejstarší pověst vypráví o příchodu Slovanů do našich zemí, kde z mohutného kmene, vystěhovavšího se z udánlivé pravlasti Chorvatska, zůstal kmen Čechů veden a nazýván dle stejnojmenného stařešiny. Stařešina Čech, který jest nazýván Praotcem, usadil se pak v této zemi „zvěře a ptáků plné a medem oplývající“. — Stejně se též jiná knížata usadila se svými kmeny, rody a vši čeledí v české kotlině, zabravše pro svá trvalá sídla území, která obklopovala obydlí český střed. Tak se dovídáme od letopisců a často ještě dnes můžeme vyčíst z místních jmen a názvů jména některých kmenů; na příklad: Pšované, Litoměřici, Děčané, Lemuzi, Charvati, bojovní Lučané v Pohoří, Zličané, kteří právě snad u Vyšehradu hraničili s územím českého kmene.

První zmínku o Vyšehradě nám zaznamenává až ve dvanáctém století děkan kapituly svatovítské Kosmas, ale zase jen v báji, kde vypráví, jak proti dívkám usazeným pod vedením Vlasty, postavila čeleď Přemyslova hrad Chrasten, později zvaný Vyšehrad. Přitom první historickou zprávu máme až z roku 1002, takže, chceme-li si aspoň trochu osvětlit temnou minulost symbolu naší slovanské minulosti, pohanského knížecího Vyšehradu, nezbyvá nám, než snažit se jen o pravděpodobné vysvětlení, při čemž ovšem nemáme zaručenu správnost.

Mnozí badatelé se již po dlouhá léta snažili všelijak vyložit minulost Vyšehradu, soudíce správně, že tato otázka jest základní pro počátek našich dějin vůbec. Zdá se dnes, že po uplatnění velmi významných a samozřejmých důvodů zeměpisných, jest tento problém přibližně správně objasněn a vysvětlen.

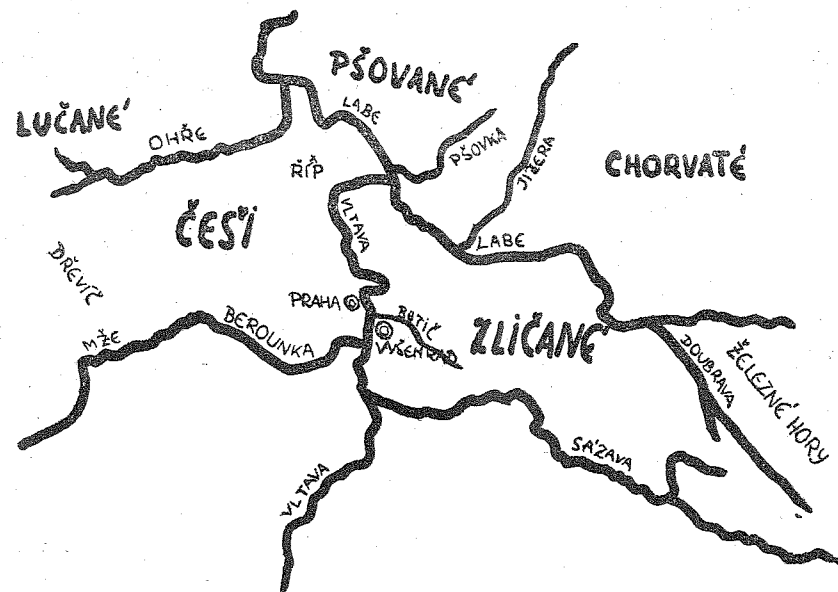
Byla to zejména generace historiků odchovaných romantickými myšlenkami počátku minulého století, která podlehla nejen romantickým názorům, ale zejména největšímu jejich plodu,

to jest Rukopisům. At Tomkovy „Dějiny města Prahy“, Šafaříkovy „Slovanské starožitnosti“, nebo Vocelův „Pravěk“ a konečně Palackého „Dějiny národu českého“, všechna tato díla vycházejí z předpokladu romantických názorů na začátek našich dějin. Praktický výsledek, což nás nejvíce zajímá, zdůrazňování, sesilování, ba možno říci přeceňování významu Vyšehradu. Při tom ovšem samozřejmě i domněnky o vzniku a původu tohoto staroslovanského sídla dnes neobstojí.

Začneme při svém výkladu oněmi zeměpisnými předpoklady. Česká pánev měla tehdy pochopitelně stejný tvar jako dnes, avšak vlastní povrch byl jednak zúžen do značné hloubky jdoucími pohraničními lesy, a pak i uvnitř země jednotlivá hustě a široce zalesněná pásma a četné řeky, a velké potoky rozdělávaly dnes zdánlivě jednotnou kotlinu na řadu malých území, velmi se hodících pro rozdrobené kmenové jednotky. Kmen Čechů byl rovněž takovou kmenovou jednotkou, usazenou v úzkém, vysloveně středočeském území, ohraničeném na jihu Mží a zejména dolní Berounkou, na západě skleslinou, na západní straně Dřevíče, a Vinařickým potokem, severní mez tvořila Ohře a východní, tok Labe a dolní Vltavy. Vidíme tedy, že to bylo území zeměpisně vsutku vzorné. Jisté, že nebylo od počátku, od samého příchodu zcela obsazeno; naopak, jak nám dosvědčuje Kosmas, bylo postupně zabíráno. Původně — věříme-li našemu kronikáři — zabrali Čechové pouze území okolo Řípu, na který po svém dlouhém putování vystoupili. Postupem času rozšířili své panství, jisté z prvu z kočovných důvodů, na celé úrodné území mezi Labem, Ohří a Vltavou. Když ani toto nedostačovalo, obsadil český kmen celé své území a byl by snad přešel Vltavu, kdyby nebyl narazil na stejně výbojný kmen Zličanů.

Zličané, usídlení na území přírodou opravdu skvostně chráněném, ale při tom značně nesoustředěném (hranicemi byly: na východě Železné Hory a úval řeky Doubrava, na severu Labe, na jihu Sázava a proti Čechům byli chráněni a hraničili Vltavou, která tehdy, majíc víc vody než dnes a zvýšené břehy, byla opravdu dobrou ochrannou hrází).

Bylo jisté zjevné, že jednoho dne musí přijít k ozbrojenému konfliktu, k boji mezi oběma kmeny. Oba kmeny se připravovaly. Majíce svá sídelní místa přibližně v středu svých území, stavěly na okrajích svého území ochranné tvrze. Nejostřeji se snad sbíhalo území obou znepřátelených kmenů, jejichž výbojnost a boječtivost každým dnem stoupala, na březích Vltavy právě v oblasti

dnešní vnitřní Prahy. Nemůžeme určit, který kmen vybudoval zde dřív svou pomezí tvrz. Zdá se však, že Zličané, jež zajisté svedla k tomu znamenitá poloha a strategická cena skalnaté hory, kterou, protože byla obklopena lesem a vysokým chrastím, nazvali Chrastenem. Čechové pak, jak víme opět z Kosmovy kroniky, postavili uprostřed pralesů hrad Prahu, který podle přesvědčivých názorů některých našich badatelů jest pouhou kopií jejich sídelního místa Libušína, odkud dle pověsti měla bájná Libuše Prahu předpovědět a dát založit. — Názory tyto podporuje i ten logický předpoklad, že by sotva jeden kmen (dle starých názorů Čechové) stavěl dva tak sobě blízké hrady. Naopak fakt, že proti českému Levému Hradci stál pravděpodobně Právý Hradec, který byl asi pevnou oporou Lučanů, obzvláště za jejich tažení proti Čechům, podporuje náš názor velmi podstatně.

Není tedy důležité a konečně nemůžeme dodnes říci, který hrad naší povltavské dvojice byl založen dřív. Avšak významným jest vzájemný nepřátelský poměr mezi Chrastenem a Prahou.

A tak přišlo jednoho nám neznámého dne k bratrovražednému boji mezi pokrevenci. Patrně byli tehdy Zličané poraženi

a ztratili při tom Chrasten, který vítězové ihned zaujali, znova opevnili a na rozdíl od rozložitě Prahy, pojmenovali pro jeho ostrý hřeben kolmo spadající do Vltavy, Vyšším hradem čili Vyšehradem. — Tímto okamžikem ovšem začla býti i Praha méně důležitou, protože pozbyla svého vojenského významu, obzvláště když Čechové jistě z nové, dále a hlavně za Vltavou položené pevnosti podnikali nová tažení na rozšíření svého území. Opět nám zde pomáhá kronikář, jenž vypráví, že Nezamysl, syn Přemyslův, měl časté boje se sousedními kmeny. A jako dobrý panovník staral se o ochranu svého kmene; dřevěné hradby byly vystřídány za jeho vlády kamennými. „Rozkázal též bránu z petřínského kamene tak vysokou a širokou postaviti, jižto žádná v celé zemi rovna nebyla,“ čteme v kronice.

To jsme již u syna bájného Přemysla Oráče a Libuše: nebylo by na místě znovu opakovati všechny krásné, kouzelné pověsti a báje, jež souvisí s dobou jejich panování a dřívější. Stačí snad zaznamenati, že všichni nehistoričtí nástupci Přemysla, od zmíněného již Nezamysla přes Mnatu, Vojenu, Křesomysla, Neklana a Hostivíta, každý se přičinil o zvelebení Vyšehradu, který se stal možná i knížecím sídlem, — když se stálým rozšiřováním panství na východ i na jih dostával do středu celého území.

V této době vznikala v podhradí Prahy kupecká střediska, což mělo za následek nový zájem a časem rozkvět Libuší předpověděného a vlastně založeného hradu. Přesto knížata zůstávala věrna Vyšehradu a konala zde své soudy a sněmy, ač nebylo mezi nimi vždy svornosti a jednoty. Již prý oba synové Neklanovi, Hostivít, zvolený vladyky za knížete, a mladší Mstiboj, se svářili. Tehdy však smířlivostí staršího bratra bylo zabráněno bratrovražednému boji. „Žádné války vésti Hostivít nechtěl, ale raději lesy pleniti a zem vzdělávati!“ jak nám praví pozdější kronikář.

Právě za něho dosahuje zem blahobytu, který jest dobrým podkladem pro lepší, vyšší stupeň kulturní — křesťanství.

Hostivítův syn Bořivoj, vlastně první historický český panovník, vydařil se zcela po svém otci: kníže milující pokoj a mír, srdce dobrého a jemného, doplňoval se krásně s mladou sice, ale moudrou a rozvážnou Ludmilou, dcerou mělnického Slavibora, který mu pak odevzdal celé své knížectví — Pšovsko.

Bylo téměř tedy symbolické, že lidé tak dokonali, jako byli Bořivoj a Ludmila, přijali novou víru, která jim otvírala cestu k vyššímu kulturnímu poznání. Zdá se, že to bylo právě na Vy-

šehradě, protože zde prý Bořivoj převážně sídlil, odkud „záře světla Kristova se skvíti počala“.

Kosmasem a mnoha jinými kronikáři uváděná pověst nám o tom vypráví, že Bořivoj, chtěje poznat novou víru, vypravil se k Svatoplukovi, kde se setkal s Cyrilem a Metodějem, od nichž byl on i celý jeho průvod pokřtěn. Po nějakém čase vrátili se všichni — i s oběma svatými věrozvěsty — na Vyšehrad, kde Cyril pokřtil Ludmilu, její syny Spytihněva a Vratislava, děda Slavibora, a nejen všechnu čeleď vyšehradskou, ale křtil horlivě i na Levém Hradci a v Praze před Týnem. Při tom prý bylo po tři léta nábožně chováno na Vyšehradě tělo sv. Klimenta. — Tolik praví kronikáři.

A tak jako přijal křesťanství ze sousední stále rostoucí veleříše Svatoplukovy, tak i jeho vláda je jaksi ve stínu a i skutečném područí Velké Moravy. Proto máme tak málo zpráv o Čechách, a samozřejmě i o Vyšehradu, ač na příklad německí kronikáři již o padesát let dříve píší, že německý král Ludvík přivedl ke křtu 14 českých pánů a vojvod.

Možné též je, že křesťanství bylo přineseno i cestou nedobrovolnou, což bylo tehdy obvyklým zjevem, ale současně bylo pravděpodobno při násilnosti Svatoplukově a při zakořeněnosti pohanství v Čechách.

A zejména Vyšehrad, jako knížecí sídlo, byl i sídlem pohanských modloslužeb a bohů.

Přemnozí se stali křesťany jen na povrchu, v srdci zůstali oddanými ctiteli pohanských modlobožstev; tyto konservativní nespokojence a buřiče ztělesňovala žena knížete Vratislava I. a matka svatého Václava, Drahomíra, zvaná též Drahomíř, která po předčasně smrti Vratislavově vládla za nedospělého syna. V pověsti, zaznamenané mnoho století později barokním dějepiscem Pešinou z Čechorodu, se dovídáme, že tato lutická vládkyně Vyšehradu s pravou pohanskou krutostí a pomstychtivostí trápila a pronásledovala nejen kněze, ale vůbec všechno křesťanské. Z kaple sv. Klimenta jest učiněna pohanská modloslužebna a křesťané přímo hubeni.

Brzy však křesťanství vladykové a mladičský následník knížecího stolce spojili se proti Drahomířině zlovůli a Václav se ujal vlády. Jeho další statečný a hrdinný život a jeho mučednickou smrt s dostatek známe, i připojím jen tolik, že mnozí letopisci dávají i zde vinu Drahomíře.

Z tohoto období, charakterisovaného jako vrchol kulturního

boje a sporů mezi orientací východní a západní, nenalzáme o Vyšehradu žádných bezpečných zpráv. Snad se tu konaly sněmy, jež byly více méně jen soudním shromážděním, protože své hlavní právo — volbu knížete, která se dala u vyšehradské studánky Jezerky, mohli vykonávat jen jednou za čas. To by znamenalo, že na hradě pobýval častěji kníže, ale že tam sídlili, možná trvaleji, i někteří z jeho nově vznikajících úradů a jejich úředníků. Stálý význam Vyšehradu jako národního centra zdůrazňuje a symbolisuje Kosmas výslovnou zmínkou o Přemyslových lýkových střevících, které byly chovány jako posvátné relikvie ve vyšehradské knížecí komoře.

I když se hrad Praha zásluhou knížat a znamenité polohy s ohledem na stále více rozkvétající osady pod ním po obou březích Vltavy počal převyšovat svým významem Vyšehrad, rádi se sem obraceli, kníže, dvůr i obyvatelé, kdykoliv byla zem a Praha a podhradí ohroženy nepřítelem domácím i zahraničním.

Jistě nebylo málo drobných pútek, větších bojů a celých válek, ač nám historie všechny nezaznamenává. Po sjednocení převážně většiny kmenů pod vedením Čechů, dokončené po smrti svatého Václava, začíná éra častých sporů, ale ještě častějšího spojení se sousedními zeměmi, zejména panovníky německými.

Po zavraždění svatého Václava ocitá se jeho vrah, bratr Boleslav I. — asi právě pro svůj zločin — v konfliktu se saským králem Jindřichem I. Rovněž s Jindřichovým nástupcem, Otou I. válčí Boleslav dlouhá léta. Právě v těchto bojích slyšíme znovu o Vyšehradě. V jednom z četných tažení proniká Ota až do středu země, ale tentokrát nebyl jeho cílem pražský hrad, nýbrž „Nový hrad“, pravděpodobně Vyšehrad. Ze starých zápisů víme, že právě 16. července r. 950 byl hrad obležen; velitelem hradu byl stejnojmenný syn českého knížete, Boleslav. Než však došlo k boji, zahájil kníže vyjednávání, jehož výsledkem bylo obnovení starého lenního poměru k říši a obvyklého poplatku. Dohoda, která přinesla satisfakci politice sv. Václava, se přeměnila záhy v činnou spolupráci. Boleslav pomáhá Otovi v boji proti Maďarům a i jinde.

Právě však za tohoto panovníka nejvíce vystupuje do popředí jeho residence, Praha, kterou arabští a židovští obchodníci s otroky označují za největší středoevropské a slovanské město vůbec. Obchod se tehdy rozvinul opravdu znamenitě a podhradí pražské, vyšehradské, stejně ovšem brněnské a olomoucké byly křižovatkami mezinárodních obchodních cest. Tučná a většinou ve zboží vybíraná

cla a mýta jistě pomohla i k zvelebení obou hradů. Nezaručené zprávy nám vyprávějí, že Boleslav na znak své moci a bohatství dal na Vyšehradě postavit stříbrného koně a rovněž do vyšehradské skály vytesané sklepy byly stále plné dobrého zlata a stříbra.

Lid při tom zůstával neustále — přes všechny snahy panovníka i kněží — v jádře pohanský, čemuž nemohl odpomoci ani Boleslav II., nastoupivší v roce 967 po svém otci. Stát zesílil vyvrácením panství jihovýchodního silného kmene Slavníkovců a stejně založení pražského biskupství, povoleného řezenským biskupem sv. Volfgangem upevnilo vnitřní moc knížete, málo však přispělo k přemožení pohanství. Ani první biskup Sas Dětmar a zejména jeho nástupce, Slavníkův syn Vojtěch, nenalezli v zemi porozumění. Příliš čistá a oddaná víra svatého Vojtěcha málo mohla působit na barbarské pohany, jakými tehdy naši předkové opravdu byli. Nedivme se proto jeho odchodu nejdříve do Říma a pak za mučednickou korunou, které dosáhl za své apoštolské mise v pohanském Prusku. — Bylo snad již tehdy údělem znamenitých českých křesťanů, aby nenalezli doma porozumění: Vojtěchův bratr Radim se stal arcibiskupem nové církve hnězdenské, zatím co jiný Čech, nazývaný Astrik, byl prvním arcibiskupem uherským.

Po smrti pobožného knížete Boleslava II., který obohatil zem o mnoho klášterů a Vyšehrad o novou kapli — sv. Jana, přichází opět smutná doba našich dějin; synové Boleslavovi sváří se neustále o trůn, kterého se zprvu ujímá, či lépe řečeno zmocňuje Boleslav (III.). Tento panovník je přímo typem necitelného tyрана, který chystá nejhorší úklady právě svým bratřím Jaromíru a Oldřichovi, kteří před ním prchají do ciziny. Země se pochopitelně brání, vladkové vyhánějí Boleslava — Ryšavce a povolávají polského prince Vladivoje, jenž se však ukázal býti stejně krutým a stejně neschopným jako jeho vykázaný předchůdce.

Nyní vstupuje do popředí stále mohutnější říše Boleslava Chrabrého, který se zmocňuje Čech a dosazuje sem vyhnaného knížete Boleslava, ač vůle země byla pro Jaromíra, který se navrácí, aby byl předpaden a mučen Vršovici. Jeho potupné smrti zabránil věrný Dovor, který s pomocí přátel zahlal zbabělé Vršovce a dopravil ztýraného knížete na Vyšehrad.

A Vyšehrad zůstává Jaromírovi věrný i za nadvlády a hrůzovlády Boleslava Chrabrého a jeho českého jmenovce a zástupce.

Když je český Boleslav Istivým Boleslavem Polským vylákan do Krakova a oslepen, Vyšehrad pevně a pyšně vzdoruje všem snahám o ztečení.

Nemáme z tohoto nešťastného úseku české historie mnoho zpráv. Dovídáme se jen, že s pomocí německého císaře Jindřicha unikli Jaromír a Oldřich do Čech, aby ukončili zločinné panování zvrhlého knížete.

Boleslav, jak se zdá, nepomýšlel vůbec na obranu, nýbrž se pouze chystal k útěku, k němuž vykonal pečlivě všechny přípravy, když tu jednou s půlnoci, někdy na počátku září (1004), bylo slyšeti s Vyšehradu, Jaromírovi stále věrného, opět a opět se opakující zvonění. Boleslav, tuše v tom znamení blížícího se nepřítele, dal rozkaz k odchodu a sám v čele předního voje ihned opustil pražský hrad. — Hned příštího dne Jaromír, ztráviv asi noc na svém věrném Vyšehradě, slavil slavný vjezd na pražský hrad. „Zde byv uveden a nastolen, přioděl se nádhernějším oděvem“, píše kronikář. Před nového knížete byla snesena bohatá válečná kořist a takto obšťastněn hojnými dary, vrátil se na Vyšehrad, kde byl rovněž provolán za knížete.

Vyšehrad stal se opět sídlem knížete, opět hlavou země. Sem se nyní sjížděli vladykové, sem přicházeli i lid, aby se poklonil novému vládci a samozřejmě ti, kdož zachovali věrnost, že spěchali i pro zaslouženou odměnu. — Nejen touha po projevení úcty a oddanosti Jaromírovi, ale neobvyklá podívaná, vedla sem obyvatele z Prahy i Čech; Vyšehrad se chystal k uvítání královské návštěvy — Jindřicha II. — Asi 8. září roku 1004 přibyl Jindřich II. na Vyšehrad, kde byl přijat s okázalou nádherou knížetem Jaromírem a biskupem Thiddagem, a s velikou slávou uveden na pražský hrad a do kláštera svatého Jiří. Tam také před shromážděním všeho lidu udělil Čechy Jaromírovi v léno. Jaromír pak mnohokrát pomáhal Jindřichovi v jeho bojích.

Oldřich, který nastoupil po Jaromírovi, zbavil se prý svého bratra podobně jako kdysi Boleslav Chrabrý svého ryšavého jmenovce: dal ho uvěznit a oslepit. Odhlédneme-li od této nedoložené (byť i pravděpodobné) skvrny, vidíme jeho život ve velmi příznivém světle. Sídli se svou ženou, selskou dcerou, Boženou, také na Vyšehradě, který překrásně zvelebil. Od něho prý zde byl postaven krásný knížecí palác, vyzdobený červeným a bílým mramorem. — Vláda Oldřichova jest charakterisována nejen neustále stoupající všeobecnou zbožností, podporovanou přemnohými benediktinskými mnichy a kláštery, ale i panovníkem sa-

mým; současně jsou Češi zkoušeni ve své věrnosti v nové víře boží ranou, morem, který zahání prozřetelný Oldřich pálením dříví a lesů.

Po těchto třech, mohli bychom říci vyhnaneckých knížatech, Boleslavovi, Jaromírovi a Oldřichovi, nastupuje Oldřichův syn Břetislav, jehož život je od mládí, ještě za otce Oldřicha, charakterisován mnoha hrdinskými činy a odvážnými kousky. Zpočátku se zdálo, že nový kníže nebude žíti se sousedním císařem Konrádem v míru. Než však došlo k nějakému boji, dohodli se oba panovníci na míru za starých podmínek. Břetislav Konráda pak prý uvedl na Vyšehrad, kde ho častoval jak se sluší a patří. Tak nám to vypravuje ne vždycky příliš věrohodný kronikář Hájek z Libočan, který dokonce určuje tuto událost na rok 1032.

Vyšehrad hrál též úlohu při přírodních úkazech (duha, zemětřesení), které věstily bouřlivou dobu, kterou Břetislavovo panování vskutku bylo; zprvu výboje do Krakova a Hnězdn, kde vyzdvihl ostatky sv. Vojtěcha a přenesl je do Prahy. Po válkách s německým císařem Jindřichem se s tímto spojil a pomáhal mu v jeho vojenských výpravách. R. 1042 na jedné z těchto vtrhli na Slovensko, kde snad dal Břetislav jméno dobytému a jím znova vybudovanému hradu Břetislavu či Bratislavu.

Za života Břetislava, prvního velkého válečníka českého, byl stav země opravdu dobrý. Časté výboje, přinášející zisk v nových územích a válečné kořisti, velmi posílily mocensky a hospodářsky zem i knížete. Stále se vzrnávající kultura zemědělská vhodně doplňovala předchozí. Nejen kníže a vladykové mnozí vyrostli v tomto období již v mocné velmože, ale zejména biskupové, kapituly a hlavně pak duchovní řády starali se o rozšíření kolonizovaného území i o zdokonalení v hospodaření.

Tak bylo za Břetislava, tak též za Spytihněva, který jako nejstarší syn nastoupil v roce 1055 na otcův stolec. Krátká, sotva šestiletá vláda pobožného a pokojemilovného Spytihněva blahodárně působila na zem, přece jenom unavenou dlouhým Břetislavovým válčením. Nemáme při tom nic zaznamenáno, co by se týkalo Vyšehradu, ač byla v této době založena litoměřická kapitula a vyhořel stále stavěný chrám svatého Víta na Hradčanech.

Když nastupoval po předčasné smrti bratrově Vratislav, mnozí již věděli, že tento od mládí energický a snad často příliš ostrý muž setká se s odporem v zemi a snad i za hranicemi. Jak vi-

díme, splnil se, díky obratné Vratislavově zahraniční politice, pouze předpoklad první. Domácí odpor proti jeho osobě a snad i politice, symbolisovaný ve své hlavě — Vratislavově bratru, pražském biskupovi Jaromírovi, proniká celým životem.

Vratislav přichází do Čech jako kníže olomoucké a je všeobecně uvítán, ač mnozí ještě nezapomněli jeho nevraživosti vůči Spytihněvovi. Vratislav však zahajuje vládu novou podporou stavby nového chrámu svatovítského. Zem sama žila pak v značném blahobytu, který od dob Břetislavových byl stále zvyšován nejen zlepšením zemědělského hospodaření, ale také pilným kutáním a dolováním, zejména v Jílovém. Pochopitelně se zlepšil i kulturní stav země, která ztrácela poslední zbytky pohanství a stávala se křesťanskou stále opravdověji a hlouběji.

Neudiví nás proto velký zájem o volbu nového biskupa, když před tím zemřel 9. prosince 1067 po 37miletém blahodárném působení všeobecně milovaný biskup Šebíř. — Sněm k volení nového biskupa byl držen v červnu následujícího roku (1068) nedaleko zemských hranic, ve vojenském ležení u Dobenína. Byl tu celý dvůr, knížata (úřední) nejvyšší zemští úředníci, kněží, vladykové, aby zvolili nového duchovního správce země. Většina přítomných byla přesvědčena o vhodnosti Vratislavova bratra Jaromíra na toto místo. Vratislav však, obávaje se bratra nejen pro strach před jeho stále vzrůstající oblibou, ale i pro Jaromírovu příliš ctižádostivou a při tom velmi vrtkavou povahu, měl svého kandidáta, litoměřického probošta Lance. — Shromáždění však stáli pevně na svém a když kníže Vratislav odmítl svoliti k zvolení bratra, odešli z tábora vladykové, kněží i ozbrojený lid a usadili se u Opočna. Vratislavovi nezbývalo než povolit a ač se později mnohokrátě potvrdila jeho předvídatost, musel potvrditi zvolení Jaromíra za pražského biskupa.

A ač sám dobrý křesťan, přece nemohl v sobě potlačit pohanickou pomstychtivost, která ho pak neopustila po celý život, jenž byl vlastně neustálými spory a boji s Jaromírem a jeho spojenci.

Svou porážku, prosazení volby Jaromíra za biskupa, musel Vratislav záhy ucítit, protože slavných mší se mohl účastnit pouze na pražském hradě, sídle to Jaromírově. Proto vidíme, že právě Vratislav se pevně usazuje na Vyšehradě, který se tak stává na dlouhou dobu sídlem knížete, úředníků, sněmů, soudů a slavností. Současně od počátku pevného usídlení pomýšlí Vratislav i na nezávislost církevní.

Ta snaha je podporovaná neustálými spory s bratrem, který nepromeškal žádné příležitosti, aby nejen pozlobil, dokonce též napadl a oslabil Vratislava. Z oné pohnutky vyšel asi plán, založit na Vyšehradě nový chrám a kapitolu. — Tradičně klade tuto událost do roku 1070 a jak potvrzují vykopávky, začátky nového kostela nejsou asi příliš vzdáleny. Nemáme žádné věrohodné zprávy z této doby, protože domnělá listina papeže Alexandra II., vydaná prý při založení kapituly, jest značně pozdější padělek, právě jako zakládací listina kapituly od knížete Vladislava II. U obou však lze hledati původní jádro, z čehož nám vyplývá potvrzení pro výšeuvedené tradiční datum.

Vratislav, odhodlav se k založení nového kostela na svém vyšehradském sídle, vypravil do Říma zvláštní poselství, jež vedl jeho věrný probošt u sv. Jiří, Petr. Kostel a při něm zřízená kapitula měla být podřízena bezprostředně ochraně kurie papežské, tak, aby nepodléhala pravomoci biskupově; proto také byly pro budoucí kanovníky, žádány některé výsady. — Papež Alexandr II. schválil na lateránské synodě, dne 15. května 1070, úmysl Vratislavův a současně udělil kanovníkům právo užívati mitry a sandálů. Toto svolení papežovo obsažené ve zvláštní, dnes nezachované listině, přinesl do Čech v průvodu probošta Petra zvláštní plnomocník papežův, Jan, biskup tuskulský, který měl zkoumati otázku vynětí nového chrámu z područí pražského biskupa.

Stavba nového chrámu na Vyšehradě byla ihned po příchodu slavných poslů zahájena. Vratislav sám přinesl dvanáct nůší kamenů k nové stavbě, která se pro důkladnost a pečlivost, s jakou byla prováděna, protáhla na celé desítky let, takže ještě velký papež Řehoř VII., nástupce Alexandrův, slibuje vyznamenati nový kostel zvláštními relikviemi a privilegii, s podmínkou — až bude dobudován.

Budování se snad zdrželo tím, že Vratislav pomáhal mnohokrátě v této době německému císaři, Jindřichu IV. Tato obětavá pomoc v bojích se Sasy a nakonec i s kurii papežskou, byla tentokrátě zaslouženě odměněna a uznána: roku 1085 uděluje Jindřich Vratislavovi, jako prvnímu českému panovníkovi, korunu královskou.

Za jeho královského panování byl pravděpodobně nový chrám a kapitula dobudovány a založena tak pevně jeho budoucí sláva. A tvůrce, Vratislav, jest na svou žádost zde pochován, když umírá 14. ledna 1092, spadnuv nešťastnou náhodou s koně.

S Vratislavovou smrtí jako by se skončilo a umřelo celé první období knížecí v historii Vyšehradu. Panovník sám stělesňoval v sobě tvrdého, krutého, ale udatného vládce; avšak současně i převládající křesťanství v něm zjemňovalo toto vše; získání královské koruny, byť ne na trvalo, je opět symbolem, který nám předpovídá nové, zcela odlišné období v dějinách panovníků, země i Vyšehradu, který je znovu nejen opět hlavním střediskem země, nýbrž ujímá se vedení i v duchovním životě národa.

Bývalé sídlo pohanských knížat stává se zásluhou nového náboženství — křesťanství — světlem vzdělanosti.

SVĚTLO VZDĚLANOSTI

Založení nového kostela a hlavně kapituly bylo nejen nejvýznamnějším činem Vratislavovým pro dobu jeho vlastního panování, nýbrž hlavní klad tkvěl ve významu nového církevního střediska pro budoucnost. Uvědomíme-li si při tom, že církev byla tehdy nositelkou veškerého kulturního a duševního dění vůbec, vyplyne nám jasně nový, trvalý význam Vyšehradu. Od založení, lépe řečeno dostavění nového chrámu, který byl původně zasvěcen pouze sv. Petru, až téměř po zhoubné války husitské, září vyšehradská kapitula jako opravdové světlo vzdělanosti, i když byl Vyšehrad později opuštěn jako panovnícké sídlo.

Nový chrám a kapitula od počátku vyznamenávaná nejen mnohými výsadami a poctami církevními — víme o privilegiích papeže Alexandra II. potvrzených později jeho nástupcem Řehořem VII. — ale i čeští panovníci sami přáli svému sídelnímu kostelu a jeho kapitule. Sám kníže a král Vladislav bohatě obdařuje čili nadává vyšehradskou kapitulu mnohými statky, vinicemi, polemi, lesy; a právě tak činí jeho nástupci, stejně však i čeští vladykové a páni, kteří pamatují na kapitulu nejen za svého života, ale i v testamentech jí odkazují mnoho ze svého majetku.

Je samozřejmé, že takováto hmotná pomoc byla dobrým předpokladem a základem pro rozvinutí široké vzdělávací činnosti, které bylo stále ještě málo kulturnímu národu velmi zapotřebá, ač již mnoho let před tím se u nás objevují různá školní učiliště.

A sám Vyšehrad je, abychom tak moderně řekli, starou kulturní půdou. Založení kapituly vlastně znamená více posílení a pravděpodobně obnovení kulturní tradice Vyšehradu, neboť, jak poznáme z krásné staročeské památky, legendy o svatém Prokopu, pocházející ovšem z doby pozdější, byla tu prý škola už za života tohoto světce, který byl v ní od mládí vychován. Pro četné a cenné zmínky o tehdejší Vyšehradě, uvádíme zde v původním jazyku, jak ji přepisuje Josef Jireček, pro nás významné části této legendy. Svatý Prokop jevil patrně velké nadání, protože

Vidúce to rodielé,
jakého synáčka jměli,
vzachu mezi sobú radu,

chtíce jej sláti Vyšehradu
k mistru na slovo vzatému,
by jej čteniu všemu
kdež slavné učenie bieše,
v slovanském jazyce tkvieše.

Zde se tedy dovídáme přímo o slavném slovanském školním učilišti, kam byl nadaný žák dán, a Prokop opravdu nezklamal své rodiče a

Tu Prokop v učení lóně
čítal vždy s snahú zákoně,
a ke kdy tu v krátkém čase
tomu písmu naučí se,

a rovněž

mistři se tomu diviechu
mezi sobú tak mluviechu:
„Prokop dobře v písmě dospěl,
a ve čsti a kázni prospěl“,
neb nikdy prázdnen nebieše
nebo na modlitbě bdieše
nebo v knihách čtieše.

Jeho píle a poctivost v učení právě tak jako jeho víra a oddanost Bohu vzbudily ohlas i u vyšehradských kněží, které neznámý autor legendy nazývá omylem, pod pozdějším vlivem, kanovníky.

Počechu se kanovníci diviti
a řkúc: „Co chceme učiniti?
vidíme člověka dobrého
a všiej čsti podobného,
jenžť jest dobře na tej době,
přitovarišmy ho k sobě.“

Tak se rozhodli vychovati z nadaného a zbožného Prokopa kněze

Pro jeho pokorné ponížení
snidú se vyšehradské knězie.

A opět se básník legendy mylí, když píše

Byvše všichni v tej radě
v kapitole na Vyšehradě
vzvolichu jej služebním,
u svatého Petra kanovníkem.

Dosáhl tedy svatý Prokop, odhlédneme-li od mylného názoru, pravděpodobně vyššího stupně kněžského. On však

nerad tomu svatý Prokop bieše
neb tohoto světa nenávidieše.

a málo by se zavděčili, kdyby

Ješči by to byli učinili
až by jej proboštem vzvolili.

což ovšem asketický světec odmítl. Přes to se mu patrně dostalo ještě vyšší hodnosti kněžské, když čteme (opět nesprávně)

Tehdy všichni kanovníci,
děkan, probošt, úředníci
svatého Prokopa povysiechu
knězem jeho učiniechu.
Sta se po tom velmi v skoře
služí mšu na vyšehradském kóře.

Ani tehdy svatý Prokop

své pokory neproměnil,
viece než dřiev pro Boh činil.
Kanovníkem na Vyšehradě bieše,

naopak

ale jinej proměně chtieše.

Proto po čase odchází Prokop z Vyšehradu a uchyluje se na pustou Sázavu, aby tam založil jeden z prvních našich klášterů, kde se může se stejně smýšlejícími druhy oddati tiché, avšak upřímné zbožnosti Bohu. Právě tam vzniká — snad již za života tohoto slavného žáka vyšehradské školy — touha projevití zbožnost výtvarným způsobem. Tehdy začíná či vzniká ona slavná česká malířská škola sázavská, o které si v souvislosti s naším Vyšehradem povíme nyní něco bližšího.

Ze svatoprokopské legendy vidíme, že sázavský klášter souvisel s Vyšehradem již osobou svého zakladatele, vyšehradského žáka a odchovance, svatého Prokopa. Jistě i v následujících letech byly stále styky mezi oběma církevními středisky. Tyto styky vystupují do popředí opět za Vratislava, kdy sázavský mnich a pozdější opat Božetěch je nejen oblíbencem, ale též prvním rádcem královým, který dopravá své přízně a pomáhá mu i k získání opatství.

Právě za Božetěchova působení na Sázavě rozvíjí se tam i vý-

tvorné umění, lépe řečeno, malířství. Všichni kronikáři se shodují, že právě Božetěch je nejen hlavním organisátorem, ale i nej-přednějším umělcem této školy. Vskutku Božetěch, je-li autorem jemu připisovaných děl a tvůrcem a učitelem české malířské školy v jedenáctém století, tedy byl jistě umělcem přímo geni-álním.

Našeho Vyšehradu se úzce dotýká jedno dílo Božetěchovo a jeho školy, nazývané obvykle „Kodex vyšehradský“, jehož pravý účel lépe vystihuje druhý užívaný název — „Korunovační evangelistář krále Vratislava“. Tento nádherný výtvar českého gotického umění věnoval jeho autor Božetěch svému králi Vratislavovi k jeho korunovaci, která se konala na den svatého Víta, to jest 15. června 1086, kdy na hradě pražském pomazal na krále při slavné mši svatě Vratislava trevírský arcibiskup Spilbert. Do-svědčuje nám to na konci připojené Evangelium o sv. Václavu, zvláště ke korunovační slavnosti složené. Barvami hýřící obrazy nám názorně ukazují zdatnost umělce, ale rovněž zde vidíme krásné příklady tehdejšího kroje, do kterého autor svatě přioděl. Současně nutno zdůraznit naprostou nezávislost celé školy na ci-zích vzorech, což ještě zvyšuje význam tohoto tak ranné dějin-ného důkazu vyspělosti české duchovní kultury.

Kulturní rozmach, který snad nepřetržitě stoupal od konce desátého století až po panování prvního českého krále Vratislava, rázem přestává po smrti tohoto mocného a zasloužilého našeho panovníka. Tehdy, jak to tak často vidíme v našich dějinách — po dobré době přicházejí zlé časy, po znamenitém a silném králi — nesváry v zemi. Stará slovanská nesvornost se znovu projevuje a ohrožuje zem v základech.

Jsou to Vratislavovi synové, jichž byl z trojího manželství větší počet a kteří se svářili hned po smrti svého otce. Zejména za Břetislava II., Bořivoje II. a Vladislava I. je stav neutěšený. Bratři bojují mezi sebou, páni jsou rozdělení na několik stran, přejících střídavě jednotlivým ucházejícím o stolec knížecí — protože císařové pochopitelně neobnovili za takovýchto poměrů titul královský, udělený Vratislavovi, jeho nástupcům. Pustne i Vyšehrad, když obzvláště za Bořivoje často prchá všechno jeho osazenstvo v čele s purkrabím Fabiánem. Kneží se však vracejí, aby uvítali nového pána země (Bořivoje), jenž s oblibou sídlil na Vyšehradě, posléze opouštěl jej jen za slavnostních bohoslužeb na pražském hradě. Takové jeho nepřítomnosti využil jeho pro-radný bratr Vladislav (I.), který se zmocnil Vyšehradu a byl

od císaře Jindřicha jako energičtější uznán. Ani tehdy nepřes-taly spory, hádky a boje, za kterých málo slyšíme o Vyšehradu a tím méně o vzdělávacím učilišti, ač jistě páni kanovníci ne-zapomínali na tento pravý cíl.

A ani Bůh se už nemohl dívat na vzájemnou nesvornost synů Vratislavových; kroniky nám zaznamenávají 3. ledna 1118 země-třesení, ještě v říjnu téhož roku obrovskou povodeň, rovněž v ná-sledujícím létě, vichřici tak silnou a zhoubnou, že pobořila kní-žecí palác na Vyšehradě a jako zakončení těchto trestů a výstrah v roce 1121 po předchozí tiché zimě a suchém jaru — katastro-fální neúrodu.

To, jak se zdá, vzpamatovalo Přemyslovce z jejich malicher-ných a při tom zhoubných hádek, takže se sjednocují a r. 1126 vojensky vymáhají uznání svého knížete Soběslava. Soběslav je opět vládce hodný svého velkého otce. Ujímá se vlády silnou ru-kou a zavádí především přísný pořádek. Stejně asi na Vyšehradě, kde za jeho vlády je trvale nejen latinská bohoslužba, ale i školy, protože ze staršího zápisu máme zachováno, že Bořivoj vyhnal odtud stále se svářící slovanské mnichy. — Pevná ruka knížete musela i trestat, takže Vyšehrad se stává svědkem poprav růz-ných zločinců, často usilujících přísnému panovníkovi o život, který skončil snad trochu předčasně roku 1140.

Už zatím co Soběslav umíral, sjížděli se na Vyšehrad velmoži k poradám. A záhy bylo zjevno, že volba nebude tentokráte jednotná. A sotvaže byl za nového knížete zvolen Vladislav, chys-tala už druhá strana nejen protikandidáta, nýbrž opřela se jeho vládě přímo vojensky a dokonce jej porazila u Vysoké, blízko Kutné Hory. Přes to se Vladislav udržel, vzpouru pokořil a po-sléze pomáhal německému králi Konrádu III., zejména v druhém křížovém tažení. Rovněž Konrádovu nástupci, Fridrichovi I., po-máhá Vladislav; jsou to hlavně ony slavné boje o Milán, které ho proslavují, za co mu císař uděluje královskou korunu.

To vše však nemělo ohlas v Čechách, kde celá vláda Vladisla-vova se jevila jako kruté pronásledování všeho odporu. Proto země si oddechla, když starý král přenechal vládu svému synovi Fridrichovi. Císař ale udělil zem v léno — jako knížectví — Soběslavovi II., synu Soběslava I. V zemi tím pokoje a míru nepřibýlo, ani když vládu opět převzal původně určený Fridrich, k jehož osobě se víze jedna z dávných, částečně historicky dolo-žených vyšehradských pověstí.

Fridrich patrně málo dbal, což je při ostatních starostech vy-

světelné, o kapitolu. Málo se o ni staral, nadání nezvyšoval, dary neposkytoval, naopak z jejího nadání ještě rozdával svým oblíbencům, a snad ani nebyl příliš zbožný. Tu prý se mu zjevil ve snu svatý Petr, původní hlavní světec, patron vyšehradského kapitulního chrámu, a napomenul ho k větší zbožnosti a hlavně úctě, náklonnosti a přízni kostelu. Když napomenutí nepomáhalo, zjevil se mu světec znovu, jenže tentokráte s řádnými důtkami a jal se neposlušného hříšníka citelně mrskati. Fridrich se ihned polepšil, vrátil odňaté majetky a obdařil kapitolu i kostel novými bohatými nadáními, rka výslovně, že děkuje svatému Petru, že ho i citelně ve snu napomenul. — Na památku tohoto Božího zásahu byla vystavena menší pečeť vyšehradské kapituly, na které onen výjev názorně vidíme.

V této době, ač ne příliš klidné, jsou znovu často připomínány vyšehradské školy. Právě Vyšehrad vystupuje do popředí jako školní středisko, které směle soupeří s nejstaršími kláštery, sv. Jiří na Hradčanech, břevnovským, ostrovským a sázavským. Učební tehdy nespočívá již jen v prostém naučení psát a číst. Čelné místo začíná zaujímat církevní zpěv, který proniká už do širších vrstev, kde byl pochopitelně ovlivňován lidovým tvořením. Vyšehradští učitelé (máme z r. 1240 zmínku o zdejším školním mistru, poslaném do Pasova, a po pěti letech 1245 se dovídáme o scho-lastikovi Fridrichovi, jenž byl zároveň notářem královy Kunhuty) chodí do ciziny, na západ, aby odtud přinesli nové myšlenky, nové poznatky pro stále se zvyšující úroveň škol.

Tehdejší školy jsou centrem nejen vzdělanostním, zpěvním a hudebním, nýbrž i spisovatelství, které se omezuje převážně na legendy a kroniky. Je to Vyšehrad, který dává ve svém neznámém nám kanovníku prvního pokračovatele slavné Kosmovy kroniky české.

Veškerý tento kulturní rozvoj, který vrcholí plody období rytířského a prvními humanistickými ohlasy a prvními traktáty reformními, jest podmíněn velkým rozvojem kolonisaace, která ve formě nových měst přinesla velký blahobyt králi i pánům a vrchnostem.

Ještě za Přemysla Otakara I., který sem svolává velký sněm, a pak za Václava I., jehož byl oblíbeným sídlem, zůstává Vyšehrad v plné slávě. Václavovi zůstává jeho hrad věrný i za odboje jeho divokého, ale statečného syna Přemysla Otakara II. Později za vlády tohoto „železného a zlatého“ krále, jenž na Vyšehradě již nesídlil, zřizuje tu zdejší kanovník Jindřich Vlach,

Henricus Italicus, školu notářskou, kde učil umění psát listiny.

Od této doby však upadá, hlavně ovšem politicky, a nemáme o něm věru mnoho zpráv. To se již čeští panovníci pilně starali o zabydlení, osídlení svých ladem ležících pozemků. Proto snad již od 12. století volají do Čech prácechtivé cizince, kteří by se ujali neužitě půdy, zejména pohraniční. Kolonisační snahy vrcholí v tvoření nových útvarů samosprávných, měst, nadaných nejen dědičně nájemnou půdou, ale především právem soudním, správním, opevňovacím a trhovým.

Bohatých, vydatných a četných důchodů, které králi plynuly z měst, měl panovník opravdu zapotřebí. Hojně zábavy, radovánky, slavnosti a hostiny, a v první řadě rytířské turnaje a klání byly velmi nákladnou dobovou módou. Asi i Vyšehrad byl, právě snad za Václava I., svědkem nejen zpěvu školního a církevního, ale i písní trubadúrů, ač pro jeho výslovně církevní ráz nebylo tu jistě žádných turnajů ani okázalých slavností a zábav. Při tom páni rytíři, jejichž nejvyšší ctností byla sice služba pro paní svého srdce, rádi se účastnili křížových tažení proti nevěřícím, kteří se zmocnili Božího hrobu a Svaté země, ba začali ohrožovat i křesťanskou Evropu. Mnozí z nich se nevrátili a svými bohatými odkazy pamatovali na církev, při čemž Vyšehrad a jeho kapitul a chrám nebyly na posledním místě. Stejně tak panovník nezapomínal a kapitulní majetek rostl.

Rytířská doba vrcholí jistě v dobrodružném „králi cizinci“, znamenitým a úspěšným diplomatem, Janu Lucemburském, který jest velkým příznivcem staroslavného sídla Přemyslovců — zakládá a opatruje nadáním nové kanovnícké místo a obohacuje i vyšehradské školy o nového učitele — kantora. Sám však málokdy zavítá na Vyšehrad, kde trvale žije jeho vlastní choť, poslední Přemyslovna, Eliška, která zde také dokončila svůj smutný život v den svatého Václava roku 1330.

Eliška se starala o nové povzbuzení významu Vyšehradu. A Janův syn a nástupce Karel, navrátiv se z Francie, ještě za svého správcovství obnovil slavné služby Boží a znamenitý a proslavený „kurní zpěv“ vyšehradských žáků. Vydatně — nadáními i morálně — podporoval zdejší školy, takže Vyšehrad opět a stále silněji září jako světlo vzdělanosti, za doby Karlovy tak vyspělé. Vysokou úroveň kapituly a zároveň tedy i škol — byly tu prý semináře a vyšší školy — je vidět rovněž z universitních titulů a gradů děkanů a jiných církevních a světských hodnostářů na Vyšehradě.

Otec vlasti ale nejen ctil a miloval kapitolu a chrám, nejen podporoval a obdařoval, avšak on oceňoval i strategický, vojenský význam Vyšehradu, což měl nepochybně na mysli při budování Nového Města Pražského. Neboť Karel IV. i při své zjevné snaze vybudovati moderní, velké a krásné město sotva by při svém chvalně známém praktickém smyslu a prozíravosti stavěl město na tehdejší poměry obrovské a z větší části liduprázdné, které by bylo těžko brániti v dobách válečných. Vlastní důvod, proč Karel IV. zabral pro Nové Město tak velikou plochu, musíme hledati jinde, totiž nejpravděpodobněji ve snaze spojití Vyšehrad s pražskými městy a tím s pražským hradem, a vytvořiti takto jediný pevnostní celek, který právě spojením s Vyšehradem velmi získal na obhájitelnosti a tím i na vojenské ceně. Z doby Karlovy datuje se též zřízení vodárny, jejíž zbytky vidíme a známe dodnes pod jménem domnělé lázně kněžny Libuše.

29. listopadu 1378 umírá na vyšehradském zámku nejslavnější český král v všech dob, Karel IV., jehož přeslavný pohřeb se konal odtud na Hradčany.

Nastupuje Václav, toho jména čtvrtý český panovník, syn, který není důstojným nástupcem otcovým. Vyšehradu však zůstal celkem nakloněn, nedovídáme se sice nic o nějakém novém nadání, ale všechna předešlá král potvrdil. Později však poněkud odvrací svou přízeň, popuzován svými milci, proti vyšehradskému kanovníkovi Janu z Nepomuka, který jako generální vikář kárá nemravý Václavova dvora.

Upadají mravy panovníka, pánů, šlechty i poddaných; blahobyť a bohatství, které měly být původně zdrojem a základem kulturního rozvoje, zapříčínují nyní zkázu mravů, která proniká, bohužel, i do duchovenstva. Nový kulturní směr, humanismus, vyjádřený výtvarně renesancí, přináší sice moudrost starověku, avšak přináší i jeho nemravnost a zkaženost, takže nejen ve společnosti, ale i v církvi vzrůstá se život, který má věru málo společného s křesťanskými ideály, ba stojí přímo v odporu k nim. Vyšehradský kanovník a sakrista Jan si proto právem stěžuje, že kněží „pro zaneprázdnění“ nechodí na bohoslužby ani je nekonají.

V celku vše má již příznaky blížícího se vyvrcholení tohoto konfliktu nemorálního života s mravností a čistotou původního křesťanství. Dlouholeté války, které téměř po dvě stě let hojně navštěvují a ničí naši vlast, jsou naplněním třetího velmi smutného období v dějinách Vyšehradu.

VE VÍRU VÁLEK

Období, ke kterému nyní přejdeme, jest charakterisováno v dějinách Vyšehradu velkými náboženskými spory, které se řeší častěji zbraní než slovem a perem. Jest smutným údělem našich zemí, že se stávají východištěm, ale současně i dějištěm všech těchto sporů, bojů a válek, které měly přinést vítězství pravdě — a přinesly pouze takové zničení země, že bylo zapotřebí mnoha let, aby byly napraveny.

Reforma byla nutná, a to reforma opravdu ostrá a od základů, jak konečně současné a zejména pozdější církevní koncily uznaly a provedly ji samy. Avšak to, co mělo onen zlý účinek na naše země, to, co ke konci této doby se již úplně netýkalo našeho národa, který tu bojoval a mřel, ty dlouhé, nekonečné a s přestávkami se pravidelně opakující boje, to u nás nakonec zanechává jen zkázu a obrovské ztráty na statcích i lidech.

A Vyšehrad, který se již od dob Jana Lucemburského stává výhradním působištěm kapitolu a probošta, ocitá se uprostřed válečné vřavy, uprostřed boje, který ho několikrát pohlcuje a ničí; nejednou bylo bývalé panovnické a nynější církevní sídlo dobyt, vícekrát a po mnoho let museli kanovníci svou kapitolu opustit. Nebylo také divu; jak jsme již na konci minulé části naznačili, všeobecné zhoršení mravů působilo i zde.

Již za bouří, které nepřímou zapříčinily náhlou smrt Václava IV., byl Vyšehrad ohrožen nepokojí vzniklými v pražských městech. Tak tělo mrtvého krále bylo sice z Kunratic převezeno bez nesnází na Vyšehrad, avšak odtud muselo být již tajně dopraveno až přes Zbraslav na Hradčany.

V této době nalézáme na Vyšehradě královskou posádku, která však po smrti jejího oblíbeného Václava není příliš věrna — obzvláště někteří — ani královně vdově Zofii, ani císaři Zikmundovi, který se hodlal ujeti českého trůnu.

Lid stále bouří, v celé zemi se zbrojí, a již vidíme první potyčky s těmi, kteří přáli Zikmundovi, jemuž byl věrný Vyšehrad svou kapitolou a posádkou. Již dva měsíce po onom smutném pohřbu Václavově obsazuje pražský lid Vyšehrad, kde se posádka ani příliš nebrání. Avšak po dvou týdnech jest opět vše po

starém; novoměstští „příměřím“ s královnou Žofií vracejí Vyšehrad znovu pod královskou moc.

Pražané vidí ve Vyšehradu místo, které přeje Zikmundovi. Proto se znovu, ke konci dubna 1420, pokoušejí dobýt hradu, jsou ale tentokrát krvavě poraženi. — To se již po zemi pilně organizují polní vojska a vše se chystá k rozhodnému boji, který vypuká v létě téhož roku (1420). Hned ještě v létě byl Zikmund poražen na Vítkově hoře. Tehdy sídlil nějakou dobu na Vyšehradě, jak se dovídáme z dopisů odtud posílaných. Po čase odtáhl od Prahy, aby se pevně připravil k útoku, který měl osvoboditi zatím oblehnutou vyšehradskou posádku.

Pražané opravdu nelenili; povolali si na pomoc táboorské a orebitské posily, se kterými začali stále silněji a úže tísniti Vyšehrad, kterému nepomohl ani Zikmundův pokus dostat se ke skále po lodicích z Litoměřic, čemuž zabránil Mikuláš z Husí, který spolu se svým lidem natáhl pod Vyšehradem přes řeku řetězy a železné trámy. To se již Vyšehrad mnoho nebránil a proto, „když se i koňského masa již nedostávalo,“ bylo s obléhajícími ujednáno, že posádka se vzdá, nepřijde-li Zikmund s pomocí do 31. října.

Zikmund se blížil, ale velmi pomalu, takže se v dohled Vyšehradu dostal, až když už prošla hodina určená k vydání hradu. A husitská vojska, posílená úspěšně skončeným obléháním, zaútočila na císařské vojsko, které překvapeno se obrátilo na rychlý útek. — Hned nato Pražané poděkovali posádce „za věrné zdržení slova, jímž osvědčili poctivost staročeskou,“ půjčili jim vozy a královští vyšli se vším majetkem.

Avšak již druhého dne nastoupila místo bojovníků lůza, která dřívějším dobýváním rozbitý hrad úplně zničila a vykradla, takže není ojedinělý hlasitý pláč ušlechtilého Vavřince z Březové.

I sám Zikmund cítil velmi vyšehradskou porážku, jak se sám přiznává v dopisu, kde píše v Kutné Hoře 4. listopadu 1420 svému mocnému spojenci a příteli Oldřichu z Rožmberka, brzy po porážce: „A již jsme na tom byli zůstali, že jsme na pomoc chtěli poslati (Oldřichovi proti Táboru). Pak nás pohřiechu žalostné velmi pětka zašla, že nám mnoho dobrých a čelných lidí před Vyšehradem poraženo...“

Touto bitvou začala vlastně celá dlouhá řada menších a větších bojů Husitů se Zikmundem, V čelo hnutí se dostává Praha, což však má malý význam pro Vyšehrad, který od svého dobytí pustne. Kněžské domy zůstávají pobořeny, královský palác rozbit,

kostely zpustošeny a na rozkaz vojenských hejtmanů stržena byla také část hradeb s věžemi, obrácená k městu. Avšak čilí Staroměstští a Novoměstšané ani za dlouhých válek nezapomínali na svůj prospěch a užitek a proto společně nenechávají dlouho ležet ladem ani Vyšehrad. Brzy tam dosazují purkrabího a znovu osazují příbytky.

Nebylo totiž tehdy ani před rokem 1420 mnoho obyvatel na Vyšehradě; vedle rychtáře, kterému však nepřislušelo souditi kapitulní poddané, nacházíme tu pouze branného, střelce, krčmáře a pekaře. Zdá se, že právě za husitských válek, za staroměstské a novoměstské správy se počet obyvatel rozmnožil. Navštěďovala by tomu i jedna z podmínek vyjednávání se Zikmundem, který 6. července 1435 svoluje, „aby Vyšehrad, který jsou moci dobyli (Husité), s svými obyvateli v přijímání pod obojí spůsobu s městy pražskými srovnal.“

To bylo již po nešťastné bitvě u Lipan. Ani kratičká vláda Zikmundova, ani stejně dlouhé panování jeho nástupce Albrechta II., nepřinesly našim zemím potřebný klid a mír.

Po dlouhých sporech a volbách nového panovníka byl nakonec uznán nárok Albrechtova sotva jednoročního pohrobka Ladislava. Zem však ovládali mocní pánové, z nichž katolíky vedl obratný diplomat a politik Oldřich z Rožmberka, zatím co v čelo strany pod obojí se dostal, po smrti pana Ptáčka z Pirkštejna, mladý a energický zeman Jiří z Kunštátu a Poděbrad, který brzy se stará o pořádek v celé zemi.

Zde vystupuje opět do popředí Vyšehrad, jako místo, kudy se Jiří dostává do Prahy, hlavního města země. Poděbradský musel očekávat tuhý odpor, neboť jeho soupeři byli muži velmi stateční a schopní, jako pan Menhart z Hradce, Hanuš z Kolovrat a jiní. Na začátku září 1448 přichází Jiří se svými houfy od Vrsovic k Vyšehradu, jsa svými spolehlivými zvědy zpraven o nedostatečné obraně, které velel ne příliš mu nepřátelský pan Jan z Rabštejna, jenž vlastně tak zapříčinil či umožnil svou málo energickou obranou dobytí Prahy.

Než vyposlechneme kronikáře, kteří nám vyprávějí, že dva dny před tím, 29. srpna, bylo velké zatemnění slunce, které jakoby prorokovalo pozitřejší, tři dni pak trvající obléhání Prahy od Jiřího, který se připravoval k dobývání. Jako poctivý, řádný velitel prozkoumával sám, s menším oddílem, možnost vniknutí. A tu poznav, patrně dobře zpraven, slabost obránců, rozhodl se přepadnouti Vyšehrad. Plížící se dobyvatelé byli pry uslyšeni

od dvoučlenné stráže až těsně před hradbami. Na výzvu „Kdo tu!“ odpověděli, na znamení Jiřího, jeho sborovým válečným pokřikem „Zabi, hrr, zabi, Kunštát a Hradec, hr!“ a začali útočit na slabou bránu, a hradby, které přelézali, „co kozelci zmiotajíce a po hlavě padáchu.“ Obránci překvapení domnívali se, že mají před sebou silné vojsko; a tak Jiří se snadno a bez všech ztrát dostal přes Vyšehrad do Prahy, kterou však velkomyslně ušetřil jakéhokoliv ničení, zakázav pod trestem smrti drancovat a pálit. Rozkazu bylo vskutku vzorně uposlechnuto, jak nám dosvědčuje i Jiříkův odpůrce Eneáš Silvius, který poznamenává, že se sice porůznu bojovalo, ale jinak nebylo nikomu ublíženo. Bojovalo se ještě o Hradčany, ale též tam se brzy Menhart z Hradce Jiřímu vzdal.

A slavné toto nekrvavé, byť vojenskou lstí a obratností docílené vítězství se ještě po dlouhá léta opěvovalo, „jak jeden pán český maje šest set lidu, to tak slavné lidné místo podmanil.“

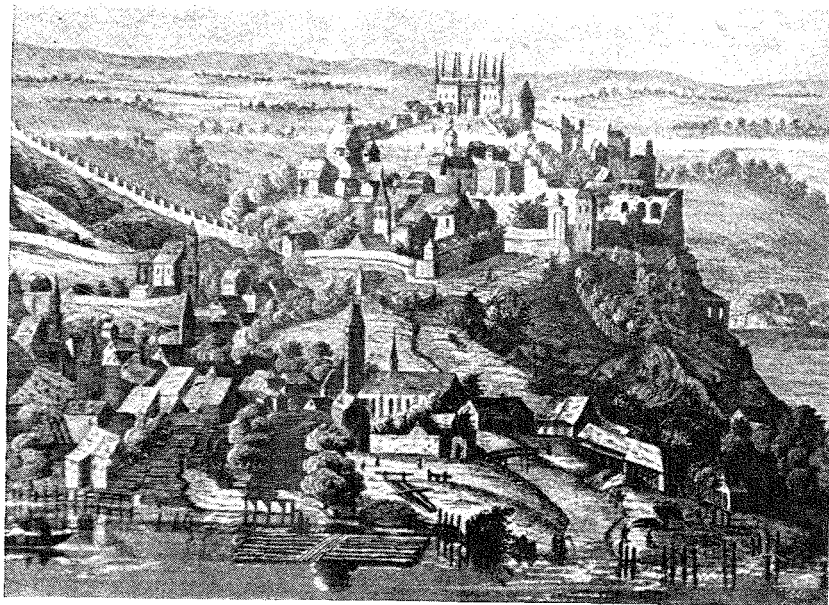
V té době ale zůstává Jiří pouze dobrovolným vykonavatelem pořádku, a teprve po čtyřech letech ho sněm volí a německý král Fridrich uznává za správce země, která pod jeho pevnou rukou se pozvolna vzpamatovává ze všech ran, utrpených v husitských válkách. Nebyla to však klidná doba; nezvali jsme ji nadarmo obdobím válek. Nehrozil-li vnější nepřítel, propukly nové spory vnitřní. Vždyť Jiří sám jest jenom čelným mužem jedné ze soupeřících stran. Svářili se katolíci a podobojí; a ve sněmu, který pro vzrůstající moc stavů nabývá důležitosti, začínají nové hádky. Tentokrát zase urození pánové málo rádi vidí vedle sebe zasedati zástupce svobodných měst. Přes to všichni cítí nutnost klidu a pevného řádu v zemi a tuto svou vůli projevují tím, že po náhlé a předčasné smrti mladistvého krále Ladislava jednomyslně volí dosavadního správce a faktického vládce, Jiříka z Poděbrad a Kunštátu, za krále.

Nový král nemusel mnoho mluvit o svém vládním programu. Ač husita tělem i duší, přece pokládal smír s církví a papežem za základní nutnost pro klidný vývoj země. Již z přízně sotva patnáctiletého Ladislava ke kapitule vyšehradské, které král rozkazuje vrátit zabrané statky a novými ji obdařuje, můžeme vidět znamenitého politika a diplomata Jiřího, který ještě před svým zvolením za krále slíbil poslušnost kurií papežské a od začátku opravdu usiloval o náboženské sjednocení Čechů.

Vyšehrad si nemůže na krále stěžovat, i když snad za pozdějších nových sporů s papežem Jiří na kanovníky zanevřel. Jiří byl

Kaple sv. Martina.

Část proslulého Sadelerova panoramatu zobrazující nám Vyšehrad, jak pravděpodobně vypadal v šestnáctém století.

poslední z českých panovníků, který pochopil fortifikační význam starého hradu a skaliska. Se stejnou pozorností jej však zdokonaľoval po stránce architektonické. Právě za Jiřího z Poděbrad nastává nové osidlování Vyšehradu, který roste v početnější obec, již chybí jen určitá privilegia, aby se mohla stát městem. A ač měl Jiří opravdový zájem, možno říci i kladný vztah k Vyšehradu, přece zejména při novém a tentokrát mnohem hustším a početnějším osidlováním, vše vedou staroměstští a ještě více noměstští měšťané. To ovšem souvisí s velkým vzrůstem moci stavovské a tedy i městské, což bylo největším a nejvýraznějším rysem doby po husitských válkách.

Vraťme se k Vyšehradu ještě před onou osudnou bitvou v roce 1420. Tehdy sídlí na starém hradě především královský purkrabí, jako pozůstatek z doby, kdy tu sídlil sám panovník, pak jest Vyšehrad sídlem kapituly a jejího probošta, kterýžto úřad spravuje své věci t. j. majetky a poddané odděleně. Zmínili jsme se již rovněž, že právě za války se trochu rozmnožil nevelký počet civilního obyvatelstva. Příčinou jest asi to, že stržením severní hradební zdi splynulo s horní částí podhradí, a to nejen pozemkově, ale i občansky. Tím byl dán přirozeně předpoklad pro rozkvět, neboť Podvyšehradí mělo hojné styky s Novým Městem. Zde ve stínu dobytého hradu usazovali se první noví přistěhovalci, kterými byli hlavně plavci a dřevaři.

Nahoře, nebo jak se tehdy říkalo, „na Hoře“ vidíme vedle chátrajícího královského paláce však stále jen kapitulní dům, který má podobu dvorce, v němž se k hlavní budově přidružuje stavení, určené za příbytky čeledi. Jinak zde vidíme pouze střelce či lukaře, kteří podle nařízení Karla IV. byli usazováni u hradeb a bran a vyráběli šípy, kuše, kopí, samostříly a jiné střelné zbraně.

Vlastní stavební rozvoj začíná však až v druhé polovině patnáctého století, hlavně v její druhé desítce. Stavební ruch byl začat již vyhláškou z roku 1452, kdy se praví, že budou rozdávána místa těm, kdo by se tu chtěli usaditi a stavěti, a že budou prosti všech berní. Je to zejména purkrabí Jan Zajímač, který se staral o zvelebení vyšehradské osady. Se svolením královým dal ohlásiti, „že budou rozdávána místa na hoře vyšehradské a pod horou anebo poustky“, které ještě zbývaly neosídleny. Starousedlíci i noví obdrží pozemky právem zákupním a nebudou povinni zemskou berní. To ovšem pochopitelně přilákalo odevšad mnoho lidí žádostivých vlastního bydla u Prahy. Když pak časem vzrostl počet

sousedů, sjednal purkrabí Zajímač osadě ráz města, to jest rozmnožil počet konšelů, ustanovil z nich purkmistra a obec se stala samostatnou také po soudní stránce a administrativě. Tato privilegia, jež byla asi udělena současně, nebyla však nikde zaznamenána; Vyšehradští na rozdíl od mnohých jiných královských i nekrálovských měst neměli žádného privilegia, jejich výsady spočívaly pouze na vlastních koncesích purkrabího. Proto si Vyšehradští brzy po svém usídlení hledí opatřit soupis městských výsad. A opravdu je nalézáme sepsány; stalo se tak nepochybně po roce 1507, kdy se vyskytuje první zmínka o rathúze, což nepochybně souvisí s pevnými stanoveními a zaznamenáním všech práv a privilegií.

Město v druhé polovině patnáctého věku roste a nevádí mu a málo škodí stále spory a i boje uvnitř země. Jsou sice za sporů s papežem zavřeny vyšehradské chrámy, avšak brzy nato čteme záznam, který potvrzuje dobrou shodu mezi pražskými radními pány a kapitulou, která si žádá od nich potvrditi odkazy: „Snažně milující vzrůst bohoslužby a majíce na pozoru obnovu ctihodného kostela vyšehradského, milerádi jsme žádosti vyhověli.“ A nastává i horší doba, kdy po vydrancování chrámu zůstává kapitula po celých deset let opuštěna, až král Vladislav nařizuje 4. února 1493, aby byl Vyšehrad nechán v pokoji a míru.

Městu bouře přece jen trochu škodí a zhoršení se jeví i v plnění povinností. Dovídáme se tak na příklad, že též na pana Zajímače dolehla těžká doba; Zajímač totiž ustanovoval čili „sázel“ konšely a dle tehdejšího obyčeje obec strojila při tom na jeho počest hody. Ale ty prý nyní za moc nestály, protože pan purkrabí raději než „voběd“ požadoval z každého domu dva bílé groše.

Podívejme se konečně, jak město vypadalo. Slavné panorama mylně nazývané dle nakladatele Sadelerovo (jeho autorem byl Jan Wechter) z doby o něco pozdější nám mnoho napomáhá. Tedy nejdříve: na vyšehradské hoře, respektive i pod ní, má tři celky, které spolu splývají: královský zámek, horní město a dolní město.

Královský zámek, nazývaný též Králův dvůr či královský dům, nacházel se na západě hory, to jest směrem k Podolí (na pravo našeho obrázku), Celý obvod byl obehnan hradební zdí, jež byla porušena dvěma vchody; jeden byl východně v místě proti dnešnímu kapitulnímu domu čp. 14/VI, druhý na sever, nedaleko hlavního vchodu do chrámu sv. Petra. Uvnitř hradeb pak vidíme dvě zámecké budovy, obě poškozené a neobývané. Zadní, patrně

bývalé purkrabství, stojící přibližně na dnešní baště XXXVI. (sv. Ludmily) byla málo porušena a chyběla jí vlastně jen střecha. Druhé přední stavení, mnohem rozsáhlejší, bylo už jen zříceninou, která stála v místech dnešní bašty č. XXXVII (Sv. Václava), odsud na sever, tedy dopředu, týčila se čtyřhranná věž, která zpevňovala ohradní zeď v jejím ohbí. Hranicí proti hornímu městu byl příkop (který ovšem na obrázku není vidět). Podolské branky na severi a dobíhající až k dnešní dolní bráně. Podle směru tohoto příkopu příslušely chrám sv. Petra a bývalý kapitulní dům k zámku, ac nebyly pojaty do ohradní zdi. Avšak když se za válek a po nich nekonaly služby Boží jinde než ve jmenovaném chrámě, obyvatelé horního města uvykli si pokládati kostel sv. Petra za svůj osadní chrám, a protože z města byl k němu přístup nehlubokým příkopem nebo mostkem, položeným přes něj, počítali jej pak obvykle k budovám horního města — a časem hornoměstští i přispívali dary a odkazy k jeho potřebám.

K starému zámku příslušela veškerá volná plocha, obklopující bývalý kapitulní dům, který stál poblíže chrámu sv. Petra; zde pak byla na začátku šestnáctého století postavena nová residence probošta, který do té doby sídlil v děkanském domě.

Horní město, které vyplňovalo či zabíralo zbývající větší část vyšehradské hory, přiléhalo svou západní stranou ke královskému zámku. Na jihu a na východě bylo obklopeno silnou zdí, z níž máme dodnes kus zachován. Hradba připadala však jako majetek královský na starost městu; bránu pak držela obec novoměstská, majíc od krále zástavní právo vybíratí clo. Platilo ovšem: „Item kdo bránu vyšehradskou držal, aby zdi a věže (její) opravoval.“ — Hradby byly sesíleny početnými věžemi nestejného tvaru, kterým vévodila ozdobná horní věž a brána, zvaná „Špička“ s 9 štíhlými vízkami, které měly vedle okrasného smyslu i obranný. Později byla zřízena z vojenských důvodů dolní brána nad úhlem dnešních ulic Přemyslovky a Vratislavovy a tehdy byla také obnovena ohradní zeď nad bývalým Podhradím, to jest dolním městem.

Z budov horního města jest nejstarší a dodnes zachovaná kaple sv. Martina, nazývaná tehdy kostelíkem. V této době vzniká ona až po naše dny rozšiřovaná pověst o jejím pohanském původu. Na severovýchod od svatomartinské rotundy, blízko hradby, byla kaple Stěti svatého Jana, která byla o století později zcela zasypana hradebním náspem a sloužila pak za příbytek.

Protože horní město vzniklo rozvojem původní hradské osady a ne novým založením, domy nebyly seskupeny podle určitého plánu, to jest Vyšehrad neměl ani náměstí ani pravidelných ulic. Přece však volné prostranství ožívalo občasnými trhy, neboť se dočítáme, že „Item jarmark na Vyšehradě má držán býti na svatého Petra, jako v létě bývá“, a jinde opět: „Item trh na Vyšehradě v sobotu jako za starodávna tak jest bývalo“. S trhem souvisely i řeznické masné krámy, které byly později přemístěny.

Horní město Vyšehradské bylo tiché, ale i zdejší měšťané si občasně rádi vyhodili z kopýtky a popili trochu víc dobrého moku; slyšíme proto i o hádkách, rvačkách, obyvatel. Vždyť četné chmelnice a vinice jistě dobře rodily a měšťané byli také jen lidé.

I školu nalzáme v horním městě. Ona jest asi dědičkou té staré osvětové tradice Vyšehradu. Stála blíže dnešního kanovníckého domu čp. 14/VÍ. Dokonce tam též sídlil lékař; právě proti dnešním kanovníckým residencím čp. 81 a 82 byl dům lékaře Jana.

A všude na volném místě i na obvodu viničky, chmelnice a opět vinice, které zabíraly i území celých dnešních Karlachových sadů, tehdy však ještě mnohem více se sklánějíci.

Blíže těchto míst nalzáme od roku 1507 vyšehradský „rathús“; u radnice pak opět masné krámy a „šlachtata“.

Ještě si povšimneme vodovodu, kterým byl Vyšehrad pomocí „trub“ zásobován z nuselské studánky Jezerky či Obzerky vodou.

Nyní se obraťme k dolnímu městu. Tu nás záhy upoutá vysoká budova špitálu Pokory Panny Marie, který založil pro chudé arcibiskup Jan Očko z Vlašimě a vystavěl v letech 1352 až 1364. V roce 1420 byl špitál královskými žoldněři zapálen, aby nesloužil nepříteli; později byl však znovu četnými nadáními a odkazy věřících měšťanů obnoven a zvěleben. K nemocnici příslušel špitální chrám Panny Marie.

Podívejme se, jak vypadalo vlastní dolní město. Při břehu chmelnice a zahrady, které však později úplně byly zabrány, skládaným tam dřívím. Jinak tvořily podvyšehradské domy dvě řady. Jedna přiléhající těsně k hradu, tedy na severovýchodě, začínala u dnešního domu čp. 23 ve Vratislavově ulici, která je v místech původní cesty, vlastně úvozu, vedoucího do horního města tak zvanou Jerusalemskou branou, jež stávala přesně u domu čp. 8; cesta pak pokračovala přímo okolo dvorce čp. 16 a odtud okolo kaple Svatého kříže v místě dnešní pankrácké cesty.

Tudy se jezdilo na Vyšehrad až do r. 1841, kdy byla založena silnice obcházející oklikou bývalý úvoz. Řada ta táhla se přibližně na sever těmi místy jako dnešní domy až na místo dnešního čp. 31, to jest bývalé radnice. Za rohem, řekli bychom, na vltavské straně vyšehradské skály, byla druhá řada, která stála těsně pod svahem. Zde se domy později rozrůstaly i do šíře (blíž k břehu), takže na Sadelerově obraze jest již hustá a nepravidelná skupina domů, tlačících se k špitálu, Vltavě i Botiči. Potok Botič, který ovšem tekl mnohem klikatěji než dnes, odděloval od dolního města a současně sloužil vápenici, která stála na místě starého lázeňského domu. Také mlýn a pilu nacházíme v dolním městě.

Vzpomeneme-li starodávný převoz, máme obrázek Vyšehradu úplný. Stačí nám jen přimyslet si středověké pány a paní s honosnými, pestrými šaty, jež dobře charakterisují dobu, která nezná žádné míry v okázalosti a přepychu: „Mnozí na to svú moudrost obracejí, aby chytré kroje vymysleli“, stěžoval si již Štítiny, avšak nyní už karatelé též sami příliš nehledí slov, která hlásají. Dobře si žít, dobře se mít, jest heslo, které ovládá celou dobu, město Vyšehrad.

Tak bylo za Jiřího z Poděbrad, jehož poslední část vlády byla charakterisována neustálými boji s uherským Matyášem, který bojoval za papeže. Jiří neměl snadnou úlohu. Páni, jimž se pochopitelně nelíbila jeho pevná ruka, spikli se v tak zvanou Zelenohorskou jednotu, kterou však Jiří brzy, stejně jako později Matyáš porazil. Cítě, že mu ubývá sil, dal „husitský král“ zvoliti za svého nástupce Vladislava, syna polského krále Kazimíra Jagellonského, pominuv při tom — snad nesprávně — z politických a diplomatických důvodů vlastní syny.

Vladislav se mohl brzy na to ujmouti vlády, protože Jiří předčasně umírá roku 1471. Nový král se však záhy ukázal býti nedobrým nástupcem Poděbradovým. Byl sice zbožný a dobrý, avšak všeobecně tak pasivní, že se jeho vláda podobala téměř bezvládní.

Vyšehrad se však těšil přízni zbožného krále, jenž byl pro svou málomluvnost a stále stejnou odpověď zván „Král dobře“. Pamatoval na kapitulou, jež si o něco později sama pomáhá zřízením pivovaru, který dobře prospíval, takže z dobrého výnosu chutného „truňku“ mohli páni probošti a kanovníci opravovat poškozený chrám a budovy. Pivovar však způsobil kanovníkům vedle dobrého též mnoho zlé krve. Tak jeden z pánů purkmistrů, jako dobrý křesťan, nemohl snést šenkování v kapitulním domě

a zakázal jim šenkovati. Pivovarští se odvolali na vyšehradská privilegia, na co však dostali okamžitou, snad poněkud ostrou, ale rozhodně pádnou odpověď: Vyšehradských svobody, novoměstských hodiny, staroměstská kašna, malostranské mlejny, to vše aby pozlatil kravskými lejny!“, což charakterisuje nejlépe celou dobu, ale především úpadek vážnosti kapituly.

Měly přijít ale horší časy. Mladistvý, jen radovánkám oddaný král Ludvík, syn Vladislavův, se zabil na útěku z prohrané bitvy s Turky u Moháče 29. srpna 1526. Po jeho smrti objevují se znovu a tentokrát trvale Habsburkové na českém trůně. Čeští stavové přijímají Ferdinanda I., manžela Anny, sestry zemřelého Ludvíka. Nový král zavádí v zemi pevný pořádek, mnoho dává stavět v zemi a v Praze.

Na Vyšehradě jsou však spory mezi kanovníky: dlouhá léta pře se probošt s děkanem o nadvládu nad panstvím a důchody. I Ferdinand zasahoval do těchto nepěkných hádek, které nakonec ustaly vzájemnou dohodou. — Z pozdějších let nám vyvstává postava velkého příznivce Vyšehradu, známého humanisty Jana z Hodějova, jehož příbuzný Bohuslav tu byl proboštem. Jan starší z Hodějova jako místosudí bránil kapitolu před přílišnými, stále stoupajícími nároky obce a vymáhal i u krále zvelebení; a Ferdinand, patrně na jeho podnět, zakládá zde nové školy, které dává pod správu novému, nedávno do Prahy a Čech příslušnému řádu Tovaryšstva Ježíšova. Vyšehrad přes tuto péči upadá, pro stále války není dostatek peněz na udržování a opravu kapituly a chrámů. Oprávněně si stěžuje probošt Jan z Kavalleri, původem Ital, že: „Nic jiného jsem při proboštvství nenalezl, jediné skromný a spustlý dům, v kterémž, kdybych přes svou možnost jeho sobě teď na zimu nedal pospravit, bydleti a zůstávati bych nemohl. I chrám Boží nemalé opravy a pomoci potřebuje.“ Probošt našel ale málo porozumění, naopak i on se musel starati, aby kapitula nebyla obcí znovu ochuzována.

Turecké války, které vedl Ferdinandův nejstarší syn Maxmilián, neuškodily ani nepřímě Vyšehradu. Naopak, právě Maxmilián jmenoval 1. května 1574 na Vyšehrad nového probošta, kterým byl potomek jednoho z nejstarších a nejslavnějších českých rodů, pan Zbyněk Berka z Dubé, který odvozoval svůj rod až ze staroslovanského žitavského rodu Hronoviců. Pan Berka přežil Ferdinanda a i za jeho bratra Rudolfa s úspěchem hájil Vyšehrad proti králi a Novému městu, které si přivlastňovalo dávné právo

města Vyšehradu, totiž vybírání cla z dříví, plaveného po Vltavě. Rovněž bystře dohlížel na hospodářství města i kapituly.

Rudolfova doba, která tolik obohatila Prahu, přinesla Vyšehradu aspoň trochu klidu a pořádku, který byl držen i policejně, jak se dovidáme z přísného pořádku z r. 1603. Tu probošt a děkan, představující vrchnost, nařizují nejen povinné posty, ale též pořádek ve městě, což se vztahuje na příklad na přesné a pravidelné účastnění se konšelů v obecní radě. Z důraznějšího jednání kapituly a v zdůrazňování postu můžeme viděti vliv nového hnutí katolického, které však teprve po švédských válkách mohlo se všeobecně uplatnit jako protireformace.

Rudolf měl málo zájmu pro panování; nejlépe mu bylo na pražském hradě, kde uprostřed svých báječných sbírek a pokladů oddával se studování hvězd, anebo se zájmem přihlížel práci alchymistů. Proto jeho mladší bratr Matyáš snažil se získati více vlivu na vedení státu. Rudolfova nerozhodnost a zádumčivost, která se začala měniti v tiché a časem zuřivé šílenství, daly předpoklad k uznání Matyáše za krále. Rudolf se však nevzdal lehce a snažil se za pomoci evangelických Čechů, kterým dal před tím v známém Majestátu velké výsady náboženské, a pak pomocí mladého pasovského biskupa Leopolda, pokoušel se o obranu. Vpád pasovských na počátku roku 1611 byl však jeho posledním kouskem, po jehož neúspěchu nezbyvalo nemocnému císaři než se vzdát ve prospěch Matyáše.

Nyní opět přichází období, kdy národ nábožensky rozpoltený, bije se mezi sebou. Nešťastná, smutná doba, kdy jsou pak naše země bojištěm války, kterou sice začaly, avšak která jim přináší jen zkázu a nakonec úplně zapomíná na náš národ. Po třicet let byla naše vlast ničena cizími i domácími vojsky, třicet let trpí venkov a města, po třicet let jsou pole kypřena kopyty vojenských jezdců a ne pluhem sedláka; krev je jedinou sebou, kterou přijímá vyprahlý úhor, aniž by dal nějakou úrodu. Třicet roků duní městské ulice ne slavnostním pochodem, nýbrž od stále se opakujících vpádů vojáků více loupících a kořistících než bojujících. Strašný, smutně pestrý cizinecký ruch tehdy oživoval naši vlast.

Vyšehrad, jako místo vojensky důležité při obraně hlavního města království, jest snad postižen největší měrou. Téměř všechny útoky, všechny vpády a nájezdy platily především hlavnímu městu, kam se přecasto uchylovalo i některé z bránících se vojsk.

Vyšehrad byl při tom nejednou klíčem, či lépe řečeno branou k Praze, avšak branou, která pro svou sešlost byla malou překážkou nepříteli. Jedině jeho poloha pomáhala trochu při bránění.

Než vraťme se k vývoji událostí. Rudolfův nástupce Matyáš, a zejména jeho vláda a rádci, chovali se tak, že nemohli uspokojit ani jednu z náboženských stran. Evangelici s nelibostí nesli nezachováání zásad Majestáta a katoličtí stavové rovněž příliš nevěřili stále pletichařickým rádcům Matyášovým, který byl již stár a toužil po pokoji a míru a málo se staral o vládnutí. Stejně v kruzích dvora nebylo jednoty; příští panovník, i českými stavy uznávaný, Ferdinand Štyrský, nedůvěřoval Matyášovu nejbližšímu důvěrníku, kardinálu Kheslovi, který se mu zdál být málo energický.

Všeobecné napětí vrcholilo. Katoličtí pánové, posílení protireformační horlivostí následníka, brousili své zbraně stejně jako evangelici, jichž odpor se zvýšil právě obavami před Ferdinandem a pak nadějemi kladenými v souvěrce v zahraničí, zejména v sousedství. I na Vyšehradě špelo vše k rozhodnému okamžiku. Kapitula stejně jako město hory Vyšehradské bedlivě sledovaly vývoj událostí, jež rychle špely k vyvrcholení.

Na jaře 1618 rozpory nabyly takového rázu, že o smíru nemohlo být ani řeči. Město už vůbec o vyrovnání rozdílů náboženských se nesnažilo, neboť obě strany chtěly na sebe strhnouti vojenskou a tedy i politickou moc. Ani jedna se ovšem necítila sama dost silná a tak vidíme obraz horší než před dvěma sty lety Lipany; že svářící se strany hledají proti sobě pomoc v cizině, u jiných národů, především v říši německé. Tam se již přibližně deset let před tím rovněž rozdělil národ podobně jako u nás, při čemž evangelici se sdružili r. 1608 v protestantskou unii, vedenou kalvínským falckým kurfiřtem Fridrichem, zatím co katoličtí panovníci založili v říši rok na to, za náčelnictva Maxmiliána bavorského, katolickou ligu. Obě tyto strany s radostí uvítaly česká poselství, prosící o pomoc v boji, který měl nastati.

Nebudeme zbytečně zabíhati do smutných podrobností událostí, které byly úvodem a prvním dílem třicetiletých náboženských bojů. Víme, že pražskou defenestrací, svržení králových místodržících Viléma Slavaty z Chluma a Jaroslava Bořity z Martinic, proklamovali evangeličtí stavové své odhodláání dáti zemi nového krále. Zvolení třiceti direktorů, vypsání daní, sbírání vojska, vy-

povědění jesuitů po skonfiskování jejich majetku, to vše bylo jen předehrou k osudnému zápasu, který nemohl přinést zemi nic dobrého.

Obyvatelé nevelkého města Vyšehradu, drobní měšťané, ševci, krejčí, řezníci, zahradníci i rolníci, sídlící sotva v devadesáti domech, jistě pozorně, ale s obavami sledovali vše. Měli sice duchovní vrchnost katolickou, avšak drželi více tajně než zjevně k nekatolictví. Brzy po 23. květnu 1618, dnu defenestrace, měšťané začali konati za trpného přihlížení vrchnosti — kapituly — po městě hlídky. Později, když už nastávají první rozhodné bitky, odtrhují se vyšehradští otevřeně od kapituly a dávají se pod ochranu Nového města.

Tehdy už v jižních Čechách zuří rozhořčené boje. Zprvu štěstí přeje stavům; císařští ustupují, obzvláště když nepříteli přicházejí nové posily, vedené Mansfeldem, jehož poslal na pomoc velký nepřítel Habsburků, savojský vévoda Karel Emanuel. Mezitím umírá staříčkový Matyáš, po němž nastupuje Ferdinand. Nový panovník slibuje Čechům potvrditi všechny svobody; jeho list však nebyl vůbec přijat. Stavové bojují nyní výslovně proti Ferdinandovi a brzy na to volí svého protikrále, kterým jest Fridrich Falcký, přední člen Protestantské unie. Záhy se ukazuje, že volba nebyla správná, protože stavové nejen ztratili nejvýznamnějšího pomocníka, vévodu savojského, a ani Protestantská unie nespěchá se svou pomocí; naopak nakonec nepovolila Fridrichovi proti císaři ani vojáka, ani krejcaru. Nejhorší ovšem bylo, že Fridrich neměl patřičných vlastností osobních; především mu scházel dostatečný rozhled a zejména pak silná energie, které bylo tolik zapotřebí.

Ferdinand naopak získal mnoho pomocníků a spojenců v čele s bavorským vévodou Maxmiliánem. Byla tedy zřejmá převaha císařských. Přes to nemusela bitva na bělohorské pláni 8. listopadu 1620 dopadnouti tak katastrofálně, kdyby se byl Fridrich staral více o bitvu než o své hostiny. I Praha se mohla ještě bránit. Fridrich však utíká hned druhého dne spolu se svými generály a dvorem. Stavům ovšem nezbylo než se poddati vítěznému císaři.

Následky byly přirozené: Ferdinand, radikální katolík, uplatnil zásadu, kterou vynalezli a uplatnili protestantské kurfiřty: Cuius regio, eius religio. Byla-li od protestantských knížat katolická víra potlačována a její vyznavači vyháněni, bylo lze čekati od

Ferdinanda, že bude šetřití protestantů, zejména když byli původci odboje?

I na Vyšehrad brzy zasáhly nové poměry. Právě měsíc po osudném dni, 8. prosince, přišli komisaři knížete Lichtenštejna; ihned slavnostně propustili purkmistra i všechnu obec z nepořádného držení a užívání se strany Nového města a znovu uvedli v poddanost a poslušnost kapitule. A konšelé a purkmistr slíbili rukou dáním děkanovi věrnost a poslušnost. — Divní však byli vyšehradští občané; zatím co celá země trpěla, oni se již příštího masopustu veselili. Brzy však na ně měl přijít trest. Všelijaká sběr neustále ohrožovala jejich klidný život a také četné žoldácké tlupy přepadávaly a vydíraly město. K tomu ještě přistoupily různé služby a kontribuce a tu se vyšehradští již neveselí, nýbrž pěkně zkroušeně posílají ke knížeti místodržícímu „supliku“, kde líčí své strasti a prosí: „Kterak ubozí a zarmoucení poddaní outisky a soužení od lidu vojenského, jak před vítězstvím Jeho Milosti Císařské, majíc je v domech, museli snášeti, tak taky po šťastném vítězství Jeho Milosti Císařské vždy ustavičně a nepřestanně, čehož v domích svých měli až posavd je majíce, na nejvyšší skrze sužování ochuzení jsouce a žádné ochrany nemajíce již nač k posledku týž lid vojenský aspoň tou solí fedrovati, pryč odešli a se odebrali, což Pánu Bohu politováno buď, an i na tom dosti bylo.“

A prosebný list, který stvrdil i děkan, pokračuje a žádá knížete Lichtenštejna:

„Vznášejíce my takové obtížnosti a těžkosti na Vaši milost, neráčil jste moci k tomu nijakž pomoci, nýbrž ráčili jste na J. M. pány místodržící vznášeti, jaká škoda zboření a zřícení domův jak skrze šance dělání, tak také pouhou zoumysloností vojenskou pokaženo a v rum obráceno jest, kterýchžto přes 60 bylo, 20 domů zůstává.“

Nakonec připojují vyšehradští ještě zoufalou, ale smělou poznámku, že:

„Mnozí sousedi nádenní prací chleba s dítkami svými se živíc, krvavě vzdělávají. I kterak by jsme tehdy nebozí a zarmoucení, odkud a z čeho takové berně aneb kontribuci odvozovati měli?!“

Mnoho však asi vyšehradským pan z Lichtenštejna nevyhověl, obzvláště, když slyšel stížnosti, že nechodí ani do kostela ani na povinnou zpověď. Měšťané vůbec si ještě nezvykli poslouchati

svou staronovou vrchnost. „Zanedbávali nejen kostel, ale také povinné pústy.“ Nacházíme proto nařízení, kterými se tyto nepořádky trestají každý pokutou 15 grošů. Páni měšťané odpírali pak dokonce posílati své dítky do kapitulní školy.

Záhy přichází opět období nové války. Je zdánlivý klid, ale všichni se připravují k pokračování v boji. Sjednávají se nová spojení, tvoří se nové fronty.

Jak jsme ze „supliky“ vyšehradské obce mohli vyčísti, pochopil kníže Lichtenštejn dobře vojenský význam Vyšehradu, když jej osadil posádkou. Celoevropské přípravy k novým bojům zvýšily zájem i tu. Už 24. a 31. října narizuje místodržící, aby byly hradby ve zdi vyspraveny a brány zavřeny, po případě zasypány. Ještě toho roku obsazují Vyšehrad Valdštejnovi vojáci, za rok později nám městské zápisy poznamenávají, že bylo pobořeno mnoho domů „pro dělání šancí“. Snad ta přítomnost vojska posilovala kapitolu, aby v následujících letech měla své poddané k větší horlivosti ve víře. Rovněž Ferdinandovo nařízení o popisu obyvatelstva v roce 1635 nemělo jiného účelu, než zjistit, kolik duší ještě bloudí. Očekávané zvýšení snah protievanglických ustoupilo novým vážným starostem zahraničním.

Náboženské války neustále pokračovaly. Po českém povstání přišla válka dánská, kterou po pěti letech vystrídal švédský vpád do Evropy. Mladý, ctižádostivý král Gustav Adolf vítězil na všech stranách. Jedině císařský generalissimus Albrecht z Valdštejna mu dovedl odporovati, ač i on byl poražen v rozhodné bitvě u Lützen, kde ale Gustav Adolf padl. Švédové však pod vedením kancléře Axela Oxenstierna postupovali dále k Čechám. Valdštejn se vydal proti nim do Šlezska, kde se dal, jsa před tím uražen od stavů i od císaře, do zrádného vyjednávání. Císař byl v krátké době zpraven o jednání svého generalissima, kterého dal brzy na to v Chebu zavraždit. Velení vojsk se ujal císařův syn a nástupce Ferdinand III., který porazil Švédy u Nördlink.

Situace se tímto vítězstvím mnoho nezměnila. Ferdinandovi se podařilo uzavřít se Sasy, bojujícími po boku Švédů, r. 1635 mír v Praze, avšak Švédové se brzy vzpamatovali. Podporovaní Francií, dovedli ještě po dvanáct let vrhati nové a nové armády proti císaři. Otázky náboženské ustoupily při tom zcela do pozadí; šlo zde jen o úspěchy vojenské.

Vyšehrad trpěl stejně jako celá naše vlast. Nejen hospodářsky, ale zejména po vnější stránce byl ničen dokonale. Vzhled města chrámů i kapitulních budov byl vedlejší. Význam má jediné

vojenský jako výhodně položená výspa, hodící se dobře pro obranu města. Jsou to nezadržitelně postupující oddíly švédského generála Banéra, které ohrožují Vyšehrad a Prahu, které velel hrabě Colloredo, jenž nařizuje už před tím opravu všech hradeb. Měšťané jsou však neochotní; proto když se Banér objevuje v dohledu, rozkazují Colloredo a Gallas, který do Prahy mezitím před Švédy ustoupil, přímo zoufale: „Poněvadž nepřítel u Brandejsa pás moci mítí chce, tak aby na tuto stranu lid přivéstí mohl, aby ihned zejtra (to jest 28. května), dá-li Bůh, tím raněji u brány Bruský, Svinský a Vyšehradský zde zvonovali a vyzdvihnuli, vezmouce co nejvíce možno obecního lidu.“ K palisádám jest použito dříví, které Nové město koupilo dříve pro obecní mlýn; mimo to jest Novoměstským uložena dodávka vápna, písku a kamene, jmenovitě pro opravu hradby za Vyšehradskou branou. Ani to nestačí. Nové rekvisice dřeva a stavebních potřeb jsou následovány novým nařízením, v němž se přikazuje: „1. Aby byly bez všech výmluv a odkladův městské zdi dospraveny; 2. Aby každodenně 400 mužův na dodělání šancí bylo vysíláno; 3. Aby Židé pražští ničím se naprosto nezastírajíce ten za Svinskou branou začatý šanc, na němž nemálo záleží, dodělati hleděli.“ Horečně se vše dodělává. Velení v Praze přejímá císařův bratr arcivévoda Leopold Vilém; mimo toho přitáhla do Čech na pomoc 5000členná saská armáda, vedená hrabětem Melchierem Hatzfeldem, a tu začly i útočné pokusy proti Švédům. Všechna vojska ničí při tom zem i města.

Na podzim přibližuje se Banér opět ku Praze, kam sehnán na rychlo i venkovský lid k pomoci na hradbách. Ani pro Židy, tuláky a různou chátru neplatila žádná výmluva a výjimka. Avšak Švédové se vzhledem k silné posádce ani tentokrát neodvážili k útoku na město a ustoupili k Litoměřicím. Arcivévoda Leopold pak v únoru 1640 přitáhl přes Labe u Kolína, načež Banér opustil Čechy a byl poražen u Plevna. Nové jeho výpravy znamenaly vždy nové a nové zesilování a opravování hradeb, které se tak na úkor všech ostatních staveb staly nejdůležitějšími pražskými objekty. Mnozí obyvatelé — tak i na Vyšehradě — museli opustit své příbytky, které padly za obět stále se rozšiřujícímu opevnění.

20. května 1641 umírá vysílením generál Banér a na jeho místo je jmenován Leonard Torstenson, který začíná své tažení až ze Švédska. Nové kontribuce nebyly ani všechny vybrány, když Torstenson, rok po svém jmenování, vpadá na Moravu. Hradby,

zdi a palisády se stále dostavují, vždy znovu a znovu zpevňují a doplňují. Přes to není hlavní město napadeno, ač arcivévoda byl u Breitenfeldu na hlavu poražen. Každý čeká útok na Prahu; úzkost obránců je taková, že velitelé nařizují každému domu vyslati jednoho dělníka s nádobím na opravování šancí. Místo dobývání oznamují však válčící strany v roce 1643 příměří, které přináší rok pokoje. Dočasně oddechu je využito pouze k doplnění vojsk a k novému vylupování zemí. A tak vidíme Švédy opět se hotoviti k úderu; jsou teď rozděleni ve dvě armády, vedené Torstensonem a Karlem Gustavem Wranglem. Obě armády porážely různé zbytky císařských armád a dobývaly města obsazená Ferdinandovými vojáky.

Poslední útok švédských vojsk, posílených Francouzi, platil Čechům a zejména hlavnímu městu. V létě 1648 zmocnil se švédský velitel Königsmark překvapením Malé Strany a Hradčan, a jiné dvě armády přitáhly, aby napadly Prahu s opačné strany. Právě když se chystaly k rozhodnému útoku na statečně se bránící město, přišla zpráva, že je uzavřen konečný mír, který však nepřinesl žádného užitku našim zemím.

Vyšehrad prožíval vlastně v této poslední části třicetiletých zápasů, bojů a bitev již jakousi úvodní přípravu pro ony rozsáhlé změny, jež ho postihly po skončení války. Neboť celé toto období znamená, kromě všeobecného hospodářského chátrání, především počátek výstavby mohutnějšího opevnění, lépe řečeno zesílení a doplnění starého. Následkem toho bylo zboření prvních domů, které překážely. Tak vlastně třicetiletá válka jest na Vyšehradě úvodem k jeho předposlednímu dějinnému úkolu: aby se stal moderní novověkou vojenskou pevností.

NOVOVĚKÁ PEVNOST

Během celého našeho dosavadního vyprávění dočetli jsme se vícekrát a zejména v poslední části vojenského uplatnění Vyšehradu. Příkře se zdvihající skála už odedávna byla přirozenou překážkou nepříteli a současně ochrannou hrází obyvatelům pražského území. Jistěže hodně brzy posilovali oni obyvatelé vyšehradskou-skálu opevněním, zprvu dřevěným, kamenným, a jak uvidíme i sypaným.

Vyšehrad, stejně jako ostatní pražská opevněná místa, prošel

v celku dvěma obdobími výstavby, mezi nimiž je hranicí doba třicetileté války, vyřčená ke konci předchozí kapitoly.

Starší období charakterisují jména Přemysla Otakara II., Vladislava II. a hlavně Karla IV., který spojil hradbami a Novým městem Vyšehradský ostroh s ostatní Prahou. Při tom hradby jsou sice i na venek opatřeny příkopem, avšak samy byly pouze zdi s cimbuřím. Brány pak byly upevněny dvěma věžemi stejně jako zeď. Hradby však, hlavně později v šestnáctém století, pustnou a rozpadají se, dokonce nacházíme zápis, že „valy na mnoho sáhů a loket jsou rozvezeny a příkopy zasypány a těmi příkopy běží cesta“. Také novoměstští si stěžují léta Páně 1589 císaři: „Jaké pak škody na zdech městských činí lámající do nich a trámy kladouc k stvrzení stavení těch domkuov, nad to vejše na velikou otravu a potupu nečisto a zdi městských záchoduov sou sobě ven za zdi městské dělali.“

Za třicetileté války málo mohou hradby odolávat; nestačí ani sebe větší péče Ferdinandova. Válka nabývá moderního rázu; proto stejnojmenný syn Ferdinandův ustanovuje jako první svůj čin po skončení válek úplně zreformování, zreorganizování vojska a pevností. Starost o hradby a všechny povinnosti, týkající se toho, přecházejí tím z měst na panovníka. Nyní nejde jediné o obranu měst samých, nyní vystupuje do popředí zájem státu, který zatlačuje vše ostatní do ústraní.

Brzy po uzavření míru sepisuje generál Raimund hrabě Montecucoli pro císaře pamětní spis, v němž dovozoval potřebu pevností pro novověkou vojenskou strategii. V Čechách měly být dvě takové pevnosti. Na základě Montecucoliho memoranda připravil podrobný plán plukovník Inocenc hrabě Conti, který již dva roky po vestfálském míru odevzdává Ferdinandovi III. první skizzy. Podle této skizzy propracovává Conti spolu s Josefem svob. pánem Priamim definitivní plán, který oba předchozí počínají budovatí spolu s císařským inženýrem Janem Pieronim a slavnými staviteli Karlem Luragem a Santinim Bossim.

Pro Vyšehrad to jest úplně revoluční změnou. Zbořeny byly všechny zdi a hradby; rozmetány zbytky starého královského zámku, 31 domů, menších i větších jest odstraněno a obyvatelé se usadili v Podvyšehradí. Změny byly takové, že bez pohromy zůstal jediné kostel sv. Petra a Pavla, staroslavná kaple sv. Martina a staré děkanství, nyní kanovnická residence čp. 14. Smutně, ale pravdivě si stěžuje pozdější dějepisec Vyšehradu: „Kde rovina byla, tu důl a zákop, kde dolina bývala, tu jest vysoký násep,

kde průchod, ulice byla, tu jsou vysoké zdi, kde domy stály, tudy nyní chodí a jezdí.“ A kronikář pokračuje výčtem změn: „Cítdela dle francouzského způsobu založena byla. Kde zámek stál, jest prázdné místo po vrchu, pod zemí jest sklad na prach „ručníční“, kde příjezd do zámku, tu rovina, na kteréž ve vysokých záhonech koule vyrovnány jsou. Kde přední strana tak nazvaná zbrojnice stojí, byla škola sv. Petra a Pavla. Kde u hřbitova strážnice stojí, byla kanovnická residence. Tak vše zvrub na vrub převráceno!“ končí historik zoufale.

Jak jsme si již řekli, stavět se začalo hodně brzy, téměř ihned; ještě toho jara a léta bylo stavěno s velkým úsilím. Hrabě Conti původně hodlal obehnat celou Prahu řadou čtyřstěnných bašt, spojených mezibaštní zdi. Tak Nové město mělo mít bašt devět, Malá Strana, Hradčany dohromady osmnáct a Vyšehrad jednu složenou a čtyři jednoduché. Pro ochranu jižního hřebene Karlovy Hory čili Karlova a pro jednotnější spojení s ostatním městem byla vystavěna dosavadní jednoduchá zeď.

Budovalo se za Ferdinanda, avšak hlavní činnost vidíme za vlády jeho druhého syna Leopolda I., který nastoupil, jsa již určen duchovnímu stavu, místo předčasně zemřelého Ferdinanda IV. Strategická cena Vyšehradu vzrostla opravdu znamenitým způsobem, když hrabě Conti doplnil přirozeně výhodnou fortifikaci, obzvláště pak složenou branou na tábořské silnici. V okolí bašt a hradeb byly brzy zas obnoveny zahrádky a zejména pastviny a viničky.

Zde by bylo na místě uvést na správnou míru tvrzení o stavebním slohu vyšehradských hradeb. Obyčejně totiž se soudí, že jsou systémem inženýra Vaubana. Viděli jsme však při vyjmenování hlavních autorů plánů a spolupracovníků, že Vyšehradské opevnění budovali vlastně jen Italové. Zdejší hradby jsou dílem Italů na základě holandských teorií. Systém, kterého tu bylo užito, jest vojenský systém holandský, který vznikl ve válkách za svobodu 1590 a 1640. Jeho charakteristické znaky jsou sypané valy zpevněné k nepříteli cihlovou zdí, a bastiony nasazené v pravém úhlu.

Celou druhou polovinu osmnáctého století se pilně stavělo. To již hojně užívali zase vyšehradští staré silnice, která vedla hradbami k starému dvorci (čp. 16/IV) a odtud třemi branami po tábořské silnici směrem k pankrácké rovině. Strmá silnice byla u hradeb přerušena příkopem, přes který vedl dřevěný most, jenž však pravidelně každých patnáct roků shníval. Již v roce 1686

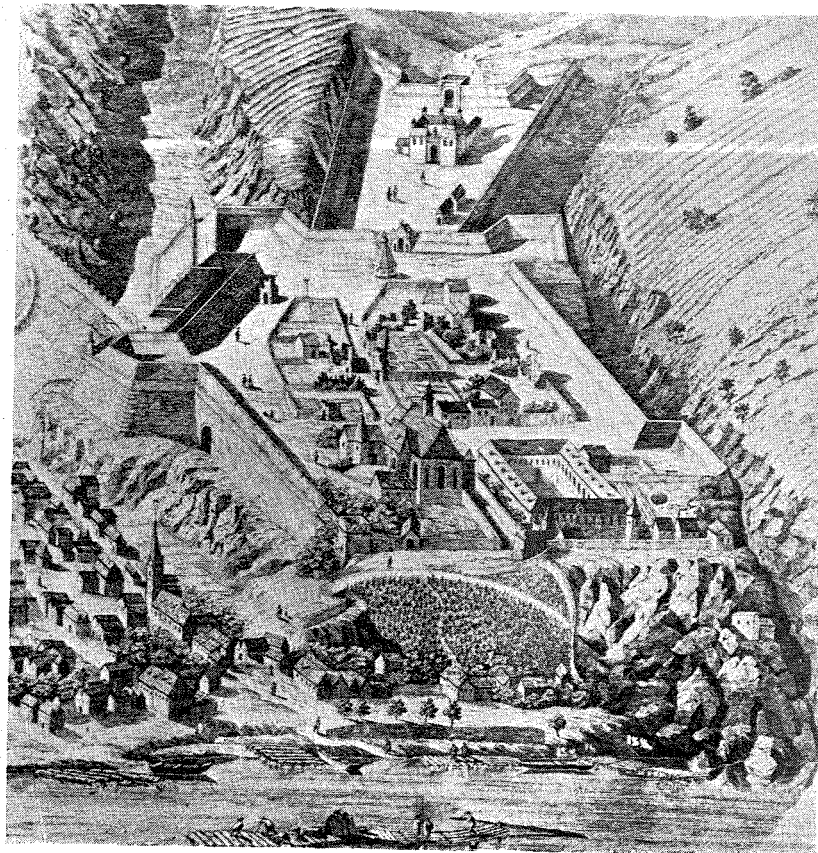
žalovali novoměstští měšťané, že je most pro shnilost nesjízdný. O devět let později měl vjeti přes Vyšehrad do Prahy nově zvolený arcibiskup hrabě Jan Josef Breuner, který však byl varován před nebezpečným mostem. Již v této době vyskytl se plán jiného spojení přes Vyšehrad; nejvyšší strážmistr Martin Jan Eck, císařský fortifikační inženýr, projektuje silnici, která by směrem ke Slupi obcházela Vyšehrad. Jeho plán však nebyl schválen a upadl téměř do zapomnutí.

Na přestavěném Vyšehradě měla být na volném prostranství naproti chrámu sv. Petra a Pavla nová královská residence s průčelím obráceným ku Praze. Ostatní prostor byl vyplněn projektovanou zbrojnicí a několika kasárnami. Střed byl volný a uprostřed takto vzniklého náměstí měla se zvedati pevná věž, napodobenina norimberské Maxmiliánky. Tato věž byla nejen jakousi vojenskou rozhlednou, nýbrž měla poskytovat ochranu celé posádce.

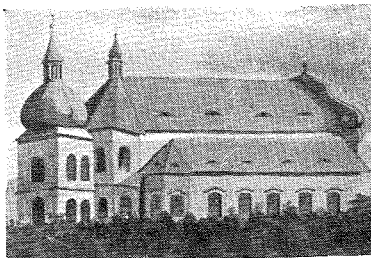
Málo se při těchto plánech a stavbách hledělo práv a majetku kapituly. Zákopnické a jiné práce byly prováděny na kapitulních pozemcích, aniž by však byli aspoň uvedomeni členové kapituly jako vlastníci půdy. Kapitula, jsouc v opravdové tísní, zejména hmotné, prosila o sebemenší pomoc. Byla slíbena dokonce peněžitá náhrada, avšak zůstalo při slibu.

A vyšehradští kněží snažili se seč mohli. Bylo to po roce 1655, kdy začal podnikavý Ital, který obdržel i novoměstské měšťanství, budovati podle plánů Lurágových rozsáhlou zbrojnicí. Toho využil znamenitý děkan Mikuláš Veselanský, aby dal Decapaulim částečně opravit chrám a vystavět kryptu pro kapitulní pány. To byla také jedna z nejposlednějších nových staveb; dostavěna byla bašta sv. Leopolda a obě brány, pankrácká a Leopoldova, které však ještě dlouho chyběl most.

Za Leopolda byly opevňovací práce zhruba skončeny. Brzy však měly být obnoveny a dokončovány. Válka o dědictví španělské, kterou vedli Habsburkové s Francií, přinutila — ač bojiště bylo opravdu hodně vzdáleno — k pozornosti i Prahu. Proto Karel VI., když nastoupil po svém brzy zemřelém bratru Josefovi I., dbal také o doplnění pražského a tedy i vyšehradského opevnění, i když přichází do Prahy právě vyšehradskými branami v květnu 1732 téměř na tajno s manželkou Alžbětou Kristinou a celým dvorem. Byla to doba slavných vítězství proslulého geniálního válečníka, prince Eugena Savojského a jeho druha vévody z Marlborough. Ale ač další průběh války nebyl nejpříznivějším pro císaře, nepříblížila se přece válka až k pražským zdem. Přes to Karel nařizuje

Perspektivní pohled na novověkou pevnost.

← Barokní chrám podle starší kresby.

↓ Bývalé barokní průčelí.

nové a nové opravování, na jehož úhradu musí přispívat nemalou měrou též pražská města.

Kapitula měla v tomto čase opět po dlouhé době nové spory s pražským arcibiskupem, který si osoboval právo rozhodovati o věcech kapituly, což jak víme, již od založení patřilo přímo kurií papežské. Páni kanovníci nechávají však zbytečných pútek a pilně se starají o chrám, kterému opravují věž a staví novou zvonici. — A opět nové spory musí vésti kapitula; tentokráte Nové město pražské chtělo připravit vyšehradské o právo na potok Botič. Po deset let trvala pře u zemského soudu, na konec však pravda zvítězila a kapitule se dostalo nového potvrzení starého práva.

Císařský vliv na Vyšehradě se jevil i jinak než přeměnou hory na moderní pevnost.

Pojďme opět zpět k dějinám. Nastupuje Marie Terezie, jejíž právoplatnost byla tak těžce Karlem VI. vydobyta. Přesto ještě v roce svého nastoupení dostává se mladičká panovnice do konfliktu s pruským králem Fridrichem. A než se mohlo rakouské vojsko připravit k obraně, jest u Molvic znamenitě organisovanou armádou Fridrichovou na hlavu poraženo. — Na Vyšehradě horlivě se zdokonaluje, práce vede inž. N. W. Rinck. Jsou zdokonaleny náspy, opatřeny palisádami. Byl také nejvyšší čas, neboť už se hrnula k Praze silná vojska bavorská a francouzská, aby oblehla hlavní město, které jim neodolalo, přes dobré opevnění a statečnou obranu. 26. listopadu 1741 Praha kapitulovala. Když byla většina zemí obsazena, vypjala Marie Terezie poslední síly k útoku, kterým sice dobyla Bavor, který však nakonec skončil porážkou vojska, vedeného jejím švagrem Karlem Lotrinským u Chotusic. Ani mír vratislavský nepřinesl trvalý klid. Po dvou letech, která byla využita k novému zbrojení a novým přípravám, vypukla nová válka, ve které Fridrich po čtrnáctidenním obléhání dobyl opět hlavní město. Vyšehrad při tomto obsazení neutrpěl žádných škod. Marie Terezie prohrála tedy i tuto válku a musela se vzdáti Slezska, nejprůmyslovější části své monarchie. Proto se nedivíme, že se připravovala, aby se ho opět mohla zmocnit zpět. Nová válka, nazývaná dle délky svého trvání sedmiletou, začala opět vpádem Fridrichovým do Čech a ku Praze. Blíže Prahy zvítězil také znovu nad Karlem Lotrinským, aby byl potom ihned poražen u Kolína generálem Daunem.

Na sklonku vlády Marie Terezie dovídáme se opět něco o vyšehradské obci, která se přece trochu zotavila z ran zasazených

jí zbořením horní části. Vyšehradští staví si, po kratších a bezvýznamných sporech s vrchností, radnici. Při tom jim kapitula a probošt hrabě Schafgotsch znova zdůrazňují jejich povinnosti. Je to nejen povinné chození do kostela, na zpověď a na procesí: kapitula si vyhrazuje osazovati radu, trestati přestupky a i vybíratí určité poplatky. Ze samozřejmě poddaní neposlouchali vždy dobře, je jisté, což ovšem vedlo k častým sporům.

Za Josefa II. upadá význam Vyšehradu. Josef, v rámci svých reforem, zasáhl někdy i zde, ale v celku nikdo nerušil kapitulu a svatyně, chátrající uprostřed pevnosti. Upadá i kapitula, i když se právě za Josefa zakládá nová normální škola. Slechtičtí páni probošti málokdy zavítají na toto nehostinné místo, které je a zůstává novověkou pevností italských inženýrů, tvořenou holandsky — sypanými, na vnější straně upevněnými hradbami, doplněnými čistě italsky vysunutými bastiony či baštami. A všechny tyto bašty: sv. Ludmily, sv. Václava, sv. Pavla, sv. Leopolda, sv. Rocha, sv. Anny a jak se ještě jmenují, zůstávají mohutným, pochmurným, ale nic neříkajícím odkazem minulosti devatenáctému století, které vzkřísilo toto staroslavné místo našeho národa a učinilo z něho trvalý posvátný národní památník pro všechny.

XIX. STOLETÍ

PRVNÍ POLOVINA

Na počátku nového století byl věru zvláštní pohled na Vyšehrad. Celý obvod, svahy, ba i náhorní rovina jsou obklopeny a prostoupeny zahradami, sady, snad i nepatrnými zbytky vinohradů. Jistě muselo být nádherně v pozdním jaře, kdy stromy začaly kvést, a ještě později, kdy vše zelenalo, a opět k podzimu, kdy vše zrálo a uklidňovalo se pozvolna ze srpnové a záříjové vůně do říjnového dřímání, aby přešlo v zasloužený zimní spánek. Velké souvislé pásmo podvyšehradských zahrádek bylo rušeno jen ve dvou směrech, dvěma řadami domů, které v nestejných vzdálenostech vroubily dolní okraj skalnatého svahu. Od Botiče až k Vltavě sahaly věčně svěží zahrádky, ležící v ospalém klidu, který rušil jen klapot mlýna nebo občasný hlahol plavců, kteří zde kotvívali. Domeček převozníkův, jenž stával kousek výše než je dnešní novoměstský či pražský vchod k tunelu, uzavíral toto malebné zákoutí.

A přece, vyšli-li jsme si kousek výše příkrou cestou, vlastně úvozem, a prošli hradbami v místech bývalé Jerusalémské brány, mohutným hradebním náspem, tu na nás padá — přímo ji cítíme — taková smutná tíseň. Vše zanedbané, vše jakoby zcela opuštěné, vše bez života. Oprýskaný chrám, v němž tušíme ne o mnoho lepší nitro, starobylá rotunda svatého Martina, místo Boží, které slouží za skladiště.

Vyšehradské šance ční jako výstraha, zvyšující prudkost a ponurost skaliska; vystupují jako poslední výstraha národu, který stejně jako Vyšehrad usnul spánkem, který se podobá smrti. Bůh však nedá zahynouti Vyšehradu, Bůh bdí nad národem a národ vzájemně najde se s Vyšehradem, aby v novém století kráčely vstříc novému rozkvětu.

V první polovině se věru nezdá, že by starodávné sídlo českých knížat a králů, středověké světlo vzdělanosti, místo mnohých slavných i neslavných bojů, mohlo se opět uplatnit, snad dokonce znovu proslaviti. Pevnostní éra Vyšehradu, která vlastně dosud trvá, zničila všechno starší a přinesla málo nové slávy. Naopak,

mnohokrátě právě Vyšehrad ani neodolal a pustil nepřítele do hlavního města, které, uzavřené ve svých hradbách, málo se ještě přiblížilo k Podvyšehradí, jež se mohlo chlubit sotva několika desítkami obyčejných domků; za to však špatně proslulo jako nezdravá oblast, zaměřovaná soustavně nejen zápachem, ale i nákazami ze stále nečistého potoka Botiče.

Jen jednou za rok obvykle oživil Vyšehrad, dolní i horní, městečko a zejména okolí kostela, k počtě jehož patronů, svatého Petra a Pavla, slavila se pouť. Tehdy přišly zástupy zbožných Pražanů, které každoročně vítal stále pustnoucí chrám, v jehož bezprostředním sousedství stálo přímo odpudivě působící vojenské skladiště, tak zvaná citadela. — Přicházela ještě smutnější a prosebnější poselství. Již od poloviny osmnáctého století chodili na Vyšehrad nejen kapitulní poddaní, avšak též jiní venkovští, prosit za dešť zdejší záračnou „dešťovou“ Pannu Marii. I procesí z Nového, Starého města i malostranské tu nacházíme. Nejen národní a vůbec duševní ochablost našeho lidu, nýbrž i velká sociální bída, chudoba, byla hlavní známkou celé doby. Proto tím více vyniká osobnost prvního vyšehradského probošta, jehož působení spadá na konec osmnáctého století a překračuje přelom století.

Ferdinand Kindermann, rytíř ze Schulsteinu, patří po jedné stránce zcela mezi ony pány, kterým se dostalo proboštské hodnosti v odměnu za věrné služby. Kindermann však nebyl pouhým dobrým úředníkem; naopak, on se úplně nebyrokraticky staral o povznesení školství. Druhým vyústěním jeho bohubilé činnosti bylo organisování chudinství, které pojímal v nejpodrobnějších sociálních zásadách. Stálé války Habsburků měly za následek vzrůstající hospodářskou a s ní související sociální tíseň, která vrcholí právě za Kindermannova působení na Vyšehradě. Vláda musela zasáhnouti na zmírnění hrozného a při tom široko, daleko a hluboko působící bídě. Probošt Kindermann pak se ujal vedení celé státní akce, na kterou ovšem stát málo přispěl. Zásluhou obětavého kněze se nejen nasbíralo téměř dvacet tisíc zlatých, což byla na tehdejší malé poměry suma přímo úžasná, avšak Kindermann dal pevný základ, pevnou organizaci celé chudinské práci. Chudí, nemocní a potřební byli obdarováni, zdraví žebráci a tuláci, štítící se práce, museli si almužnu nejdříve nuceně odpracovati. Obzvláště se při tom dbalo na mládež.

Největší zásluhu si ovšem pan Kindermann ze Schulsteinu získal ubráněním kapituly proti josefinské snaze o zrušení. Kapitula ne-

byla jeho zásahem zrušena, jen připojena k litoměřickému biskupství. Současně se ale Kindermann stává biskupem v Litoměřicích s celým svým majetkem a tak opět vše pečlivě spravuje. Brzy po jeho zvolení vidíme ho při novém záslužném skutku školském: Kindermann zakládá v Žitenicích, které byly starým vyšehradským panstvím, jednu z prvních hospodářských škol v našich zemích. Ze škola neměla úspěchu, svědčí jen o velikosti jeho ducha, který předešel takto o mnoho let pomalý vývoj. — A vyšehradské, hlavně ovšem kapitulní a proboštské zahrady a sady, o jejichž kráse jsme se rozšířili výše, byly zdokonaleny a upraveny právě působením prvního novodobého velkého vyšehradského probošta.

Rovněž šlechticem, snad ještě výraznějším typem probošta, byl Kindermannův nástupce Prokop baron Henniger z Ebergu. Dlouho se však netěšil proboštským vyšehradským kapitulou, kterou řídil z Prahy, kde pobýval většinu času.

Henniger umírá 18. října 1809 a půl roku po jeho smrti jest jmenován vyhnaný churský biskup, Karel Rudolf hrabě z Boul-Schauensteinu, zbožný a učený šlechtic švýcarského původu. Za hraběte Boul-Schauensteina prožívají naše země a Vyšehrad onen hrozný hospodářský otřes, který způsobil rakouský státní bankrot. To ovšem ochudilo i kapitolu, která časem sklesla až na tři sídelní kanovníky bez děkana, stav jistě velmi smutný.

Významnější období přichází za proboštským Josefa Aloise Jüstela. Náš národ se tehdy začíná probouzet a prvním podkladem je všeobecné hospodářské zlepšení, které nastalo za zemské vlády obou hrabat Chotků. I na Vyšehrad zasáhla tato příznivá vlna chotkovské budovatelské práce. 4. listopadu 1841 otvírá se nová brána, velký kus zpět na východ od bývalé Jerusalemské, kudy dosud procházela stará, strmá, nevhodná silnice. Nová cesta obchází pozvolněji příkrý svah, aby se pak výše připojila k bývalé cestě.

Jüstel náleží zcela do nové rodící se doby. Má sice souběžně na mysli kariéru úřední a církevní, ale všeho dosahuje velmi brzy svými schopnostmi. Již v třiceti letech je profesorem teologické fakulty vídeňské university a odtud postupuje přímo závažně k nejvyšším hodnostem. Tak proboštem se stává Jüstel 12. května 1835, jako státní a konferenční rada, pověřený později vedením odboru kultu a osvěty, čímž měl vlastně kompetenci a také hodnost pozdějšího rakouského ministra kultu a vyučování. To znamenalo, že rozhodoval nejen o všech školských věcech, ale

že měl rozhodující vliv i na všechny církevní záležitosti, zejména pak dosazování vyšších hodnostářů, jako kanovníků, proboštů a biskupů. Jüstel sám však nepřijal žádné biskupské berly. — Vyšehradským kanovníkům však probošt Jüstel nepřiřobil příliš k srdci a málo se sblížili se svým představeným, dlcím téměř bez přestávky ve Vídni. Proto se nedivme, že z jeho bohaté závěti tak málo přišlo zdejší kapitule, i když si ji probošt vyžádal za poslední útulek.

Po smrti staříckého probošta Jüstela dne 7. dubna 1858 brzy se ukázalo, že otázka a problém nástupce bude vážnější, než tomu bylo dosud. Musíme si uvědomit, že Jüstelovo období jest dokou české národní emancipace, obdobím, kdy jazykové a literární uvědomení starší generace Dobrovského, Jungmanna, Šafaříka, Kolára jest vystřídáno politickým zaměřením nové generace, jež nastupuje v třicátých letech a jejíž národně politická činnost vrcholí v roce osmačtyřicátém. Konečný výsledek nevzněl příznivě. Absolutismus Bachova režimu zasahuje stejně tvrdě Čechy jako Němce. Přesto již nic nemůže zkusit národ, nic nemůže snížit onen vysoký stupeň národního uvědomení a hrdosti, kterých dosáhl náš národ ve vývoji první poloviny minulého století.

Na Vyšehradě se k těmto problémům národním připojil požadavek církevně správní: aby probošti byli jmenováni z údů kapituly, to jest z vyšehradských kanovníků a aby takto zvolení sídlieli pouze na Vyšehradě. Tyto snahy vycházely nejen z kapituly; mnozí jiní, převážně ovšem z církevních kruhů, snažili se působiti svým vlivem k uskutečnění uvedených požadavků. — V čele tohoto hnutí stál tehdejší rektor knížecího arcibiskupského semináře, dr. Karel Průcha, pozdější kapitulní děkan u svatého Víta na Pražském hradě a světicí biskup arcidiecése. Dr. Průcha měl velký vliv na tehdejšího kardinála arcibiskupa knížete Bedřicha Schwarzenberga, u kterého požadoval, aby příští probošt nutně sídlil na Vyšehradě. A ihned označoval též vhodného kandidáta, totiž vyšehradského kapitulního děkana, Vojtěcha Ruffera, který tu působil tehdy již 41 let. Dr. Průchovi se podařilo Jeho Eminenci přesvědčit. Tak se stalo, že děkan Vojtěch Ruffer byl vyzván, aby si podal k patronu kapituly, císaři Františku Josefovi, patřičnou žádost.

Brzy se ukázalo, že Rufferovo jmenování neprojde hladce, protože se našli ještě mnozí, kteří chtěli získat vyšehradské probošství jako odměnu za své dobré služby. Nejnebezpečnější protivník, místopředsedelský školní rada a kanovník u Všech svatých

na Hradčanech, Jan Maresch, byl v poslední chvíli po osobní intervenci knížete kardinála přece odmrštěn a tak v lednu 1859 slaví Vojtěch Ruffer svou instalaci.

Vojtěch Ruffer byl člověk především až úzkostlivě skromný. Rytíř Kopetz ještě po letech vzpomíná s podivem a obdivem ve svých populárních „Plaudereien eines alten Pragers“, Rufferovy prostoty a chudoby. „Malá komůrka, v ní postel, stůl, ani zdaleka psací stůl, tři vysoké židle, na jedné z nich hlíněné umývadlo s černým mýdlem, to byl přepych, kterým se obklopoval druhý zemský prelát království Českého.“

V tom vidíme příznačně apoštolský život nového probošta. Ano, apoštol, by snad bylo pro něho dobrým označením. Apoštol způsobem svého života, apoštol svým posláním. Po staletích byl opět člen kapituly, který sídliel trvale na Vyšehradě.

Nový probošt byl pro svou průkopnickou dráhu opravdu vhodnou osobou. Narodil se roku 1790, patřil tedy k střední větvi starší generace jazykově-literární. Rys příslušnosti k ní táhne se jako významná známka celým jeho životem. — Vychovanec a odchovanec a žák profesora církevních dějin teologické fakulty pražské university, vyšehradského kanovníka dr. Josefa Dittricha, záhy se začal uplatňovat. Již jako mladý vikarista navštěvoval horlivě přilehlé obce Podol a Braník, kterým se nedostávalo duchovního a kteří si „svého pana vikaristu“ Ruffera oblíbili jako vlastního faráře. V roce 1829 dostává do správy kapitulní archiv, který se mu stává hlavním oborem činnosti. Samozřejmě nezanedbával ostatní povinnosti, naopak stal se svými nevšedními schopnostmi a znalostmi takřka hlavní oporou kapituly.

Jeho archivní práce sblížily ho s našimi největšími historiky z první poloviny minulého století Františkem Palackým a Wáclawem Wladiwojem Tomkem, kteří ho zde nejen přátelsky navštěvovali, ale kteří spolu s ním zužitkovávali bohatý a cenný archivní materiál. Představme si ovšem, že archiv se tenkrát nacházel v bývalé děkanské budově, která byla v dolním městě čp. 1. V této bývalé šatlavě, dva metry široké a pět metrů dlouhé, opatřené pouze jedním malým zamřížovaným okénkem, zde tvořil zsvěcený vědec své veledílo, plod celoživotního studia. „Historie Wyssehradská, neb Wyprawowanj o hradu, kapitole a městu Hory Wyssehradu u Prahy w králowstwju Českém“, vyšlo v Praze 1861. Neváháme nazvat toto dílo veledílem. Vždyť se samozřejmou výjimkou prací archeologických a stavebně-historických nebylo, až na malé opravy listinných údajů a dat, dosud napsáno o mnoho

více než řekl Ruffer. Po menších opravách a doplňcích a hlavně pak přepsání do moderní češtiny a opatření rejstříkem byla by Rufferova „Historie“ ještě dnes velmi užitečnou knihou.

Vedle archivních prací věnoval probošt Ruffer již od své mladosti velkou pozornost modlitebním knihám. Sepsal jich několik a všechny měly takový úspěch, že by dnes bylo těžko zjistit, kolik jich bylo vydáno. — Chudinská péče, kterou navázal na starou vyšehradskou tradici rytíře Kindermanna, byla jeho druhou starostí.

Vojtěch Ruffer byl posledním z proboštů první poloviny devatenáctého století. Přes to, že umírá již na sklonku první desítky druhé poloviny, v době, kdy se již začíná opět trochu uvolňovat život v habsburské monarchii, přes to patří zcela do první poloviny. Ano, patří tam tento konservativce, který hloubkou své víry odmítá se účastnit hnutí roku osmačtyřicátého, který později bojuje proti zmodernisování kněžského oděvu; jeho konservatismus vidíme na jeho Historii, ač ji dopisuje a vydává na počátku let šedesátých, užívá stále ještě starého pravopisu předosmačtyřicátého. A přece jeho konservatismus je cosi zdravého, čistého a hlubokého, něco co zachraňuje kapitulou z mnohé nesnáze. Právě tímto svým zaměřením patří starší době. Ruffer jest však při tom typem přechodným. Nejen ona důležitá formalita, že po dlouhých desetiletích je prvním kanovníckým domácím proboštem a že sídlí trvale na Vyšehradě. Je to celé jeho životní zaměření: moderní uvědomění si povinností církevních a národních, čímž splňuje své apoštolské poslání.

VACLAV ŠTULC,

který nastoupil na proboštský stolec po smrti Vojtěcha Ruffera, vystřídal již podruhé tohoto zasloužilého kněze; poprvé se tak stalo, když byl Ruffer jmenován proboštem a na uprázdněné kanovnícké místo po něm byl zvolen mladý básník vlastenecký kněz Václav Štulc.

Řekli jsme vlastenecký kněz; Štulc byl jedním z prvních a současně nejvýznamnějších kněží-vlastenců v minulém století. Významnější než všichni jeho předchůdci, že jeho činnost nebyla zdaleka pouze buditecká. Vlastenectví, ač sám byl činným literátem, jevílo se především v činorodé práci pro národ, která posléze vyústila a zcela se zaměřila na obnovu staroslavného Vyše-

hradu, i když současně nezapomínal na ostatní dění v českém katolickém a národním světě. Dnes již možno říci, že bez Václava Štulce neznali bychom dnešní Vyšehrad, že nebýti jeho obětavé a záslužné práce, bylo by mnohé ze starobylého svědka našich dějin podleho ono nešetrné asanaci, která zničila tolik krásných a památných stavebních odkazů naší velké minulosti.

Činorodé tvůrčí vlastenectví Václava Štulce pramení především v rázu celé generace, v které mladý student a později teolog vyniká. Všichni tyto odchovanci Jungmanna, Svobody, Jana Nejedlého a jiných starších vlastenců, již za ranných studijních let zúčastní se, lépe řečeno tvoří národní život, který postupem času nabývá zcela jiného rázu než dosud. Není již tolik starostí o jazyk a literaturu; všichni mladí se k češtině hrdě hlásí a všichni v ní pilně a hodně tvoří. Doba byla už pokročilejší; jazykové a literární vlastenectví se stává nečasovým, zastaralým. Jistěže Dobrovský a Jungmann, symboly národního obrození, zasloužili se nesmrtelně o národ, nyní však byli pro mladé radikály jen papírovými literáty a pro rozumnější sice zasloužilými, ale přece jen nerozhodujícími činiteli.

Celá nová generace téměř bez výjimky vychází z literární práce. Básně píše i Rieger, zatím co Máchu je stejně znamenitým kritikem jako básníkem. Avšak již v organizování literární práce jest velký rozdíl. Staří měli svou Královskou společnost nauk, pracovali poctivě, avšak často nesoustavně. Mladí proto vidí především potřebu pracovního a stejně společenského soustředění. Ani nedávno založená Společnost vlasteneckého musea, i když měla charakter příznivý novým snahám, nedovedla získati; Palacký získal sice dost přispívatelů pro Musejní časopis, ale to vše nebylo nic trvalého. A tak vidíme řadu menších středisek, z kterých vycházejí pak zdokonalení příslušníci nové generace, aby se postupně uplatnili v různých oborech. Jest to akademické gymnasium, kde profesor Svoboda a hlavně ovšem Josef Jungmann získávají své žáky tak, že se tito okolo nich sdružují ještě dlouho po vystudování. V druhé řadě jsou to salony pražských uvědomělých měšťanů, kterých ovšem nebylo mnoho; nejslavnější byla jistě domácnost Františka Palackého, avšak nemenší důležitost měl společný dům advokáta dr. Josefa Friče a lékaře dr. Václava Staňka. Vedle těchto přece jen trochu výlučných národních center, soustřeďovala se nová mládež v několika hospůdkách a kavárnách a pak i rodinách svých přátel. Byl to byt Máchových, Strobachových rodičů, stejně jako kavárnička u Ko-

márků, u Petra Fastra. Odtud pak vycházejí všechny podněty k nové, platnější práci pro národ, která vrcholí v roce osmačtyřicátém.

Dotkli jsme se snad poněkud širě rázu a nástupu nové generace, než bylo tak nutné, protože Václav Štulc vychází právě z ní a jest jejím pravým příslušníkem, jehož práce pro národ, charakterisována nejlépe a nejstručněji jménem Vyšehrad, jest rovněž pravým plodem nových vlasteneckých názorů.

Podívejme se teď, jak probíhal život zasloužilého národovce a vlasteneckého kněze před tím, než definitivně zakotvil na vyšehradské kapitule.

Kladenskému zedníku a obecnímu staršímu, zabývajícimu se také zemědělstvím, Františku Štulcovi, narodil se 20. prosince 1814 syn, jenž obdržel při křtu jméno Václav. Prostředí, v kterém čilý hoch vyrůstal, bylo opravdu příznivé. Otcovi se nevedlo špatně, takže bylo dosti času na výchovu Václavíčka, což však obstarávala více jeho zbožná matka a babička. Odtud pramenila velká zbožnost nadaného školáka a později studenta. Již od mládí, od dětství, čítával Václav Štulc pilně české knihy a časopisy. Samozřejmě, že pilný čtenář se stal brzy známým a získal si přízeň kladenského faráře Weiningra, který nakonec přemluvil Václavova otce, že dal syna na akademické gymnasium na Starém městě pražském.

Trvalý odchod do Prahy, kam jezdíval Václav už od dětství, a příchod na akademické gymnasium znamená velké posílení pro národně uvědomělého mladíka. Hned v první třídě přáteli se s Václavem Svobodou, pozdějším známým profesorem a školským pracovníkem, a o rok později přistupuje k těmto dvěma Josef Bojislav Pichl. Později přicházejí další; a tak na příklad Karel Havlík, Antonín Strobach, Josef Podlipský, Karel Šabina, Břetislav Trojan, z novoměstského gymnasia Karel Hynek Mácha, kteří se shromáždí v pravidelných schůzkách u Štulce, bydličího s Havlíkem, kde prohovořují a řeší různé, poněvíc ovšem literární problémy národního života. Tak se všichni účastní prvního národního činu, založení nakladatelského fondu při českém museu, „Maticе české“. Štulc je prvním studujícím, přihlášeným mezi jejími přispívajícími. To se mladý vlastenec, jenž v této době se obrací opět — po kratičké přestávce, způsobené poznáním francouzského deismu — k naprosté oddanosti k Bohu, kde nalézá nejen posilu, ale také životní poslání. — Jeho nynější činnost neomezovala se již jen na onen studentský kroužek;

v posledním roce gymnasijských studií účastní se Štulc, tehdy již známý vlastenec, poučných schůzek, které pořádá tajemník hraběte Kašpara ze Sternberka, Karel Slavomír Amerling. Tam poznává, lépe řečeno sblížuje se s jinými vlastenci jako se Štorchem, Vladimírem Pelikánem a jinými. Štulce nalézáme rovněž v soukromém kroužku Josefa Jungmanna, který shromáždil okolo sebe mladé, schopné žáky, aby je i po opuštění gymnasia vedl v jejich činnosti. Mnozí z nich, snad také Václav Štulc, horlivě pomáhali „bátuškoví“ při jeho pracech, zejména ovšem při Slovníku. U Jungmanna nalézáme opět staré známé a přátele, Havelku, Sabinu, Strobacha, Pichla, Podlipského, Máchu. Tyto všechny vedl staříčkový patriarcha k stálé činnosti pro národ a jeho problémy.

Tehdy sem přináší Štulc své první básnické plody. A básně „Václava Svatopluka Kladenského“ nabyly takové obliby, že mu získaly trvalé jméno v české poesii první poloviny minulého století.

Nedlouho potom se rozhoduje pro své životní povolání — teologii, kterou studuje v letech 1835—1839. Za studií pilně básní, horlivě překládá, avšak jeho organisátorský genius mu nedal ani zde spat. V arcibiskupském semináři již záhy po vstoupení zakládá vlastenecké kolo, které protivníci zovu posměšně „Štulciány“. Rok na to cestuje na Slovensko, které se mu stává podnětem a předmětem nových básní. — Konečně 4. srpna byl Václav Štulc vysvěcen na kněze a po dvou týdnech zve své milé profesory, Svobodu a Jungmanna na své kněžské prvotiny na Kladně.

Po vysvěcení odebral se mladý národní a náboženský horlivec do Kvílic, kde pobyl přes čtyři léta. Pak ho přinutila krční nemoc hledati léčení v Praze, kde obdržel také duchovní místo jako správce Ústavu pro dospělé slepce pod Bruskou, pak v blázinci u sv. Kateřiny. Obě tato odlehlá místa volil pro svou stále trvající nemoc, které se zbavil až léčením v Išlu v roce 1846. Při tom samozřejmě chodíval mezi vlastence a sám pilně básnil a překládal. Blížil se rozhodný rok osmačtyřicátý. Václav Štulc se účastní všech příprav, maje za sebou už úspěch se založením náboženského časopisu „Blahoslava“. Radost z konstituce mu jistě zkazily červnové události, ale byl pro něho opět příznivý konec roku, protože mu přinesl místo učitele na akademickém gymnasiu, tudíž na ústavě, do kterého kdysi chodil.

Staroměstské akademické gymnasium bylo tehdy opravdu semeništěm všeho kulturního života české omladiny. Vždyť také

profesorský sbor nečinil hanbu jménu svého velkého zesnulého praefekta a profesora Josefa Jungmanna. Kliepera, Václav Svoboda, Sohaj, Aksamit, Hansgirk, všichni osvědčení vlastenci s radostí uvítali dobrého kněze, který se vedle náboženství ujal též češtiny a dějepisu. To mělo obzvláštní význam zejména za Bachova absolutismu, kdy přes úřední snahy, Václav Štulc, jako chránělec samotného kardinála knížete Schwarzenberga nebyl z ústavu odstraněn. Proto děkujeme jemu za nepřehlednou řadu jeho odchovanců, kteří vynikli v práci pro národ.

V této době nezapomíná však Štulc na církevní stránku svého povolání. A jako hlasatel a živý příklad toho, že dobrý vlastenec může být i dobrým knězem, pracuje s nemenší horlivostí na náboženském poli. Plodem této činnosti jest „Katolická Jednota“, kterou zakládá spolu s jinými stejně smýšlejícími vrstevníky; jde jim všem o zvýšení a rozšíření pravé zbožnosti a pak o zvelebení chrámové pobožnosti. Hlavním cílem však Štulcovi bylo probuzení a rozšíření kultu českých národních světců, za což pracuje i ve svém „Blahozvěstu“. 6. března 1851 pronáší Štulc v „Katolické Jednotě“ historickou řeč, ve které navrhuje oslaviti blížící se Cyrillometodějské milénium postavením chrámu, který by byl výrazem vděku českého národa k svatým věrozvěstům. Téhož dne bylo ušodnuto postavení kostela svatého Cyrilla a Metoděje v Karlíně a po víc než deseti letech mohl se Štulc těšiti z jeho postavení a posvěcení.

Tak získával horlivý kněz svou neúnavnou činností mnoho zásluh o národ i církev. Již rok před tím, 1850, začal vydávati katolický kalendář „Poutník“, který patřil k nejlepším a nejoblíbenějším kalendářům oné doby. Stejně oblíby si získaly jeho modlitební knihy.

Když pak v roce 1860 stává se dosavadní vyšehradský děkan Vojtěch Ruffer proboštem, je všem jasno, že jediným povoláním nástupcem v kanonikátu může být pouze Václav Štulc, kterého kapitula opravdu brzy na to volí. Štulc přichází na Vyšehrad velmi rád, protože vidí, kolik záslužné práce je zde nutno vykonat. Nejde ani za hodnostmi ani za ziskem: svou jedinou touhu pronáší v půvabném čtyřverší:

Vyšehrade, slavný hrade!
prach tvůj v smutný hrob se klade;
ducha tvého i tvůj stín
kež uhájí věrný syn!

Vždy věrným synem národa, pouze dobrým služebníkem vlasti a církve snažil se býti tento kladenský rodák. Štulc se stává vyšehradským kanovníkem v době, kdy se již zhroutil Bachův absolutismus, tyranisující bez rozdílu národnosti všechno obyvatelstvo monarchie. Léta sedesátá znamenají novou obrodu českého národního, kulturního i politického života. Ožívá znovu sněm, ožívají české noviny, zakládají se nové časopisy, čehož se plně účastní nový kanovník, který vydává politický list „Pozor“; v něm bojuje, stejně jako Rieger a Palacký právě v také založených Národních listech proti absolutismu, který mezitím znovu nastolil Schmerling. Habsburské pronásledování nezná mezí a Štulc je žalován pro rušení veřejného pokoje a po nechtutných tahanicích mezi jednotlivými soudy, jest odsouzen na dva měsíce žaláře. Proti rozsudku není odvolání a tak vidíme Štulce v dubnu a květnu 1863 jako vězně u sv. Jiří na Hradčanech. Tu v samotě vrací se devětačtyřicetiletý kněz znovu ke své původní lásce — básním. Tehdy vznikly ony překrásné, byť dnes nám již ne tak blízké „Ohlasy Sionské“.

Po návratu z vězení obrací nový kanovník svou celou pozornost věcem kapituly. Všimá si správy a zejména hospodaření s kapitulním majetkem. Při tom hleděl jedině na právo, spravedlivost a poctivost. Proto se nebál postupovati v zájmu kapituly i proti svým druhům a zejména ostře počal dohlížeti na hospodářství na kapitulních statech. A hospodářství v té době nazývá Karlach ve svých „Pamětech“ přímo děsným. Dvory prý nejen nic nevynášely, ale každoročně vykazovaly deficity. Z takového hospodaření ovšem nemohlo vyrůsti nic dobrého pro kapitulu. Štulc vida tento stav nebál se zakročit ani proti všemocnému správci kapitulního majetku, Františku Vodičkovi, kterého pokládal správně za hlavního vinníka, i když kanovníci měli rovněž dohlížeti na pořádek. Vodička, když nemohl dále prováděti své turecké hospodaření, mstivě zažaloval a křivě nařkl kapitulu u místodržitelství, že se právě při hospodaření po řadu let nedrží státních předpisů a nařízení. Bylo to právě v době rakousko-uherského vyrovnání, kdy byl celý národ roztrpčen a i kapitula a Štulc měli málo chuti k další práci. To již však pracovala tak zvaná likvidační komise, která vyšetřovala veškeré majetkové poměry a hospodaření kapituly. Po dvou odstouplých předchůdcích ujal se vedení komise místodržitelství rada, rytíř Kopetz, který spolu se znamenitým účetním znalcem Strellitzem, za pomoci knížecího arcibiskupského hospodářského rady Polla-

cha, se pustil bez dalších průtahů do práce. Neúnavný Štule nahrazoval úplně staříckého, v svém archivním ústraní žijícího probošta Ruffera. Po dlouhé a úmorné práci mohl 24. dubna 1868 rytíř Kopetz úředně ohlásit, že komise skončila své práce.

Tím byl dán do pořádku hospodářský stav kapituly a tím zdravý základ pro příští rozvoj. Byla to nadlidská práce Štulcova, který však opět čilý, osvěživší se napsáním nových básní, tentokrát zнову vlasteneckých, nazvaných „Dumy české“, v nichž často až politickým tónem oslavuje český národ.

A opět je Štule v horlivé činnosti. Blíží se rok 1870, osmistyletý výročí založení kapituly od krále Vratislava. Probošt Ruffer úplně přenechává uspořádání a vedení přípravy celé oslavy, které bylo použito též k praktickému zlepšení chrámu. Opraven je oltář, obstaráno dvanáct nových červených pluviálů a infulí pro pány kapituláry. Ještě jiného významání se dostalo vyšehradským: kapitula jest doplněna nejdříve pátým a později šestým kanovníkem. První místo jest dáno Josefu Ehrenbergerovi, děkanu v podorlické Solnici, který byl proslulým kazatelem a oblíbeným spisovatelem povídek. Na šestý kanovníkát byl zvolen známý moravský buditel a spisovatel Beněš Metoděj Kulda.

Slavnostního týdne ve dnech 24. září až 2. října 1870 nedožil se již stařícký probošt Ruffer; zemřel krátkou dobu před tím, aby spočinul v posvátné půdě Vyšehradu, o jehož vzkříšení se tolik zasloužil svou „Historií“. — Kapitule nyní záleželo na tom, aby byl proboštský stolec osazen opět některým z kanovníků. Tu samozřejmě přicházel v úvahu jedině zasloužilý kanovník Štule, kterého si kapitula také žádala, prosíce svého příznivce, kardinála Schwarzenberga o přímluvu. Schwarzenberg pomohl stejně jako Štulcův dávný důvěrný přítel, Josef Jireček, který byl tehdy ministrem kultu a vyučování. Tak jest schválen návrh kapituly i Jirečkův císařem a 30. července 1871 jsou uspokojení a nadšení kanovníci přítomni Štulcově proboštské instalaci.

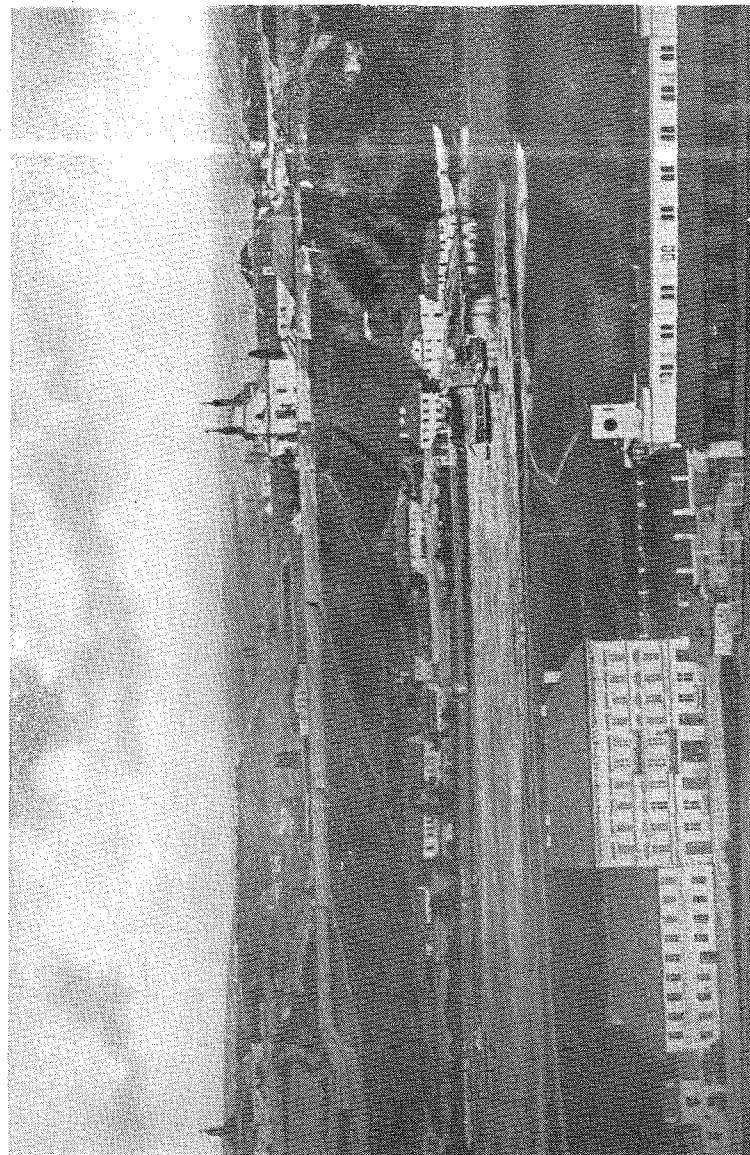
Nový probošt přichází ve svých sedmapadesáti letech s mladistvým elánem, velkými ideály a bohatými zkušenostmi. Věčně čilému, neúnavnému pracovníku může jedině smrt zabránit v jeho bohubilbě činnosti. Václav Štule však věřil v Boží prozřetelnost a jeho víra ho nezklamala. Jest mu dopřáno mnoha let k provedení jeho životního díla — trvalé záchrany a obrody staroslavného Vyšehradu. Podáme si nyní v časovém vývoji všechny jeho obnovovací a budovací práce, kterými se navždy zapsal do dějin našeho Vyšehradu.

Václav Štule znal dobře dějiny Vyšehradu, a z vlastního poznání zejména posledních desetiletí. Věděl dobře, že jednou z hlavních příčin, proč Vyšehrad tak upadl a zpustnul, bylo, že probošti zde nesídlili. Nesídlili, protože prakticky neměli kde. Proto, chtěje tomuto navždy pro budoucnost zabránit, navrhl již 16. února 1872 na kapitulní schůzi, aby byla vystavěna rádná a slušná proboštská residence. A když byly po velkých obtížích zajištěny prostředky k budování a obdrženo úřední schválení, začlo se díe plánů profesora české techniky, Františka Niklase, stavěti. Stavba nepokračovala jak by měla, což působilo na přepracovaného Štulce tak, že musel na nějaký čas odjeti na zotavenou na venkov. Konečně přece bylo dokončeno důstojné sídlo, v němž vévodila arkýřová kaple, vystavěná, jako celý dům, v novogotickém slohu, který tak ovládal sedmdesátá a osmdesátá léta minulého století a i probošta Štulce, neboť zde uvidíme ještě jiné novogotické plody, v čele s přestavěným chrámem svatého Petra a Pavla. — Zmíněná kaple byla zasvěcena svatému Klimentu, na paměť toho, že první vyšehradská svatyně byla rovněž zasvěcena světcí, jehož ostatky přivezl, dle pověsti, svatý Metoděj a ponechal je zde přes dvě léta k uctívání. Kaple, jež se stala oblíbeným místem Štulcovým, byla časem okrášlena pěknými obrázky svatého Klimenta a svatého Václava od akademického malíře Josefa Hellicha.

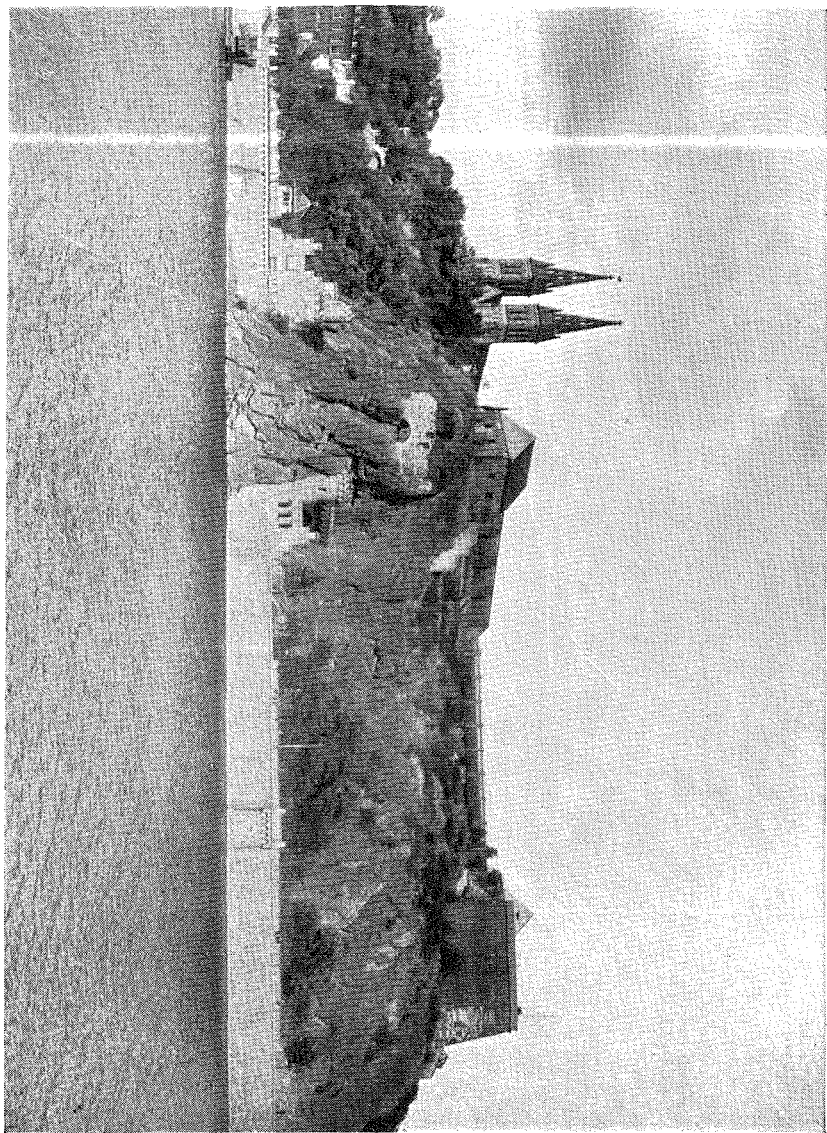
Vykonav taktó první část svého programu, neváhal probošt Štule přikročit k dalšímu, tentokrát největšímu činu, jehož dokončení mu zabránila pouze smrt. Byl to velký ideál, který zaujal Štulce patrně již mnohem dříve. Nešlo o nic menšího, než o přebudování dosavadního kapitolního chrámu sv. Petra a Pavla v důstojný stánek Boží. I nejpřímnější přátelé viděli v tomto plánu pochopitelně jen marný, ale přece jen příliš fantastický plán nadšeného idealisty. Nejvíce vadil ovšem k realizování nedostatek hmotných prostředků; to však nemohlo odradit obětavého Štulce, který přemýšlel jen o formě nové akce na získání prostředků na přebudování vyšehradského chrámu. Vidíme ho opět, jak na den svatého Martina (11. listopadu) 1875 vchází do kapituly mezi shromážděné kanovníky a tu jim s tajuplným, ale zářícím obličejem předkládá velkou tlustou knihu, v níž překvapení kanovníci čtou vlastnoruční proboštův list, jímž zřizuje pod názvem „Dědictví svatého Václava“ stavební pokladnici kolegiálního chrámu a současně upsal první dar 4.000 zlatých. Mnozí kroutili nad tímto podnikem hlavou,

mnozí jej zavrhovali, jiní se usmívali, všeobecně však převládala nedůvěra k novému zřízení. Štulc věděl, že za čtyři tisíce zlatých chrám nepostaví, spoléhal však na pochopení široké veřejnosti, která ho nezklamala při podporování stavby cyrilometodějské basiliky v Karlíně. Štulcův předpoklad, že veřejnost pochopí důležitost jeho snahy, se splnil proti všemu očekávání. Sběrky každým rokem rostly; po deseti letech mělo „Svatováclavské dědictví“ téměř 27 tisíc zlatých, tedy částku, za níž by se dala pořídit aspoň část přestavby. Vypracováním plánů byl pověřen slavný architekt a jeden z dobudovatelů svatovítské katedrály, Josef Mocker. Jeho plány byly ihned schváleny kapitulou a v zápětí kardinálem Schwarzenbergem a posléze bez všech průtahů i vláda dala své svolení, a zbývalo jen přikročit ke stavbě. Štulcovi, který chtěl přebudovat celý chrám, zdálo se být stále peněz málo. V kapitule ale zvítězil — zásluhou mladého kanovníka Karlacha — názor, že by bylo nejlépe provést stavbu etapovitě, po částech, při čemž by se z dosavadního přestavěl nejdříve presbytář. Bez odkladů se přistoupilo k práci, jejíž dokončení se už probošt Štulc nedočkal.

Zatím co rostly každým rokem sbírky „Dědictví svatého Václava“ staral se Štulc znovu o kapitolu, tentokrát přímo o kanovníky. Když měl vybudovanou svou rezidenci, obrátil svou pozornost na kanovnické residence. Kanovníci sídlili tehdy částečně na Vyšehradě (dnešní domy čp. 81 a 82, pocházející z první poloviny století), ale ostatní dole pod Vyšehradem, ve městě; tři kanovníci bydleli v Libušínské ulici v domech čp. 38, 41 a 42, děkanství pak mělo svou budovu ve Vratislavově ulici čp. 1. Všechny tyto domy byly nejen nedůstojné pro tak vysoké církevní hodnostáře, jakými kanovníci vyšehradského kolegia byli. Domky nevyhovovaly především ze zdravotních důvodů. Vlhké, neveliké místnosti, opatřené malými zamřížovanými okny, plné všelikého hmyzu, jistě nepřidaly mnoho zdraví. Pro Štulce platil pak ještě jeden důvod, že totiž chtěl mít všechny kapituláry v blízkosti chrámu. V pracovním tempu, právě Štulcovi tak vlastním, byly provedeny patřičné formality. Plány budovatele proboštsství, profesora Niklase, tentokrát nevyhověly, a proto byl pověřen řešením kanovník-administrátor, František Kočí, který proslul ještě jako sázavský farář obnovnými pracemi sázavského kostela. Štulc po prohlédnutí nových plánů a náčrtů přenechal moudře celou stavbu Kočímu, který se tu neobyčejně osvědčil. Začlo se ihned stavět. Od srpna do zimy byly dvě nové resi-

Pohled na Vyšehrad z druhé poloviny minulého století.

dence, dnešní čp. 90 a 91 pod střechou, a brzy z jara byly úplně dokončeny, takže se mohli do nich nastěhovat první jejich obyvatelé, Alois Kafka a Josef Ehrenberger. Kapitula byla spokojena tak, že se ještě téhož jara pustila do budování další šesté kanovnické residence, která obdržela později popisné číslo 92. Jejím prvoobyvatelem byl populární Moravan Běněš Metoděj Kulda. Takto si Štulecovým zásahem a podnětem kapitula vystavěla tři nová důstojná bydlíště pro své členy. Zbývalo opravit staré residence, obzvláště bývalé děkanství, dnešní čp. 14. Tu bylo odstraněno staré schodiště, snad více ke škodě než k užitku celé té renesanční kráse starobylého domu.

Nyní zbývalo již jen postavit nově děkanství. I tu se osvědčil kanovník Kočí, který opět zhotovil plány, a spolu se svým dřívějším spolupracovníkem stavitelem Novákem, vedl a prováděl stavbu. Do nové budovy se nastěhoval Kočí sám a také on zde úřadoval jako první děkan v nové residenci.

Václav Štule, už pětadesátiletý stařec, na kterém však jeho věk zdaleka není vidět a cítit v práci, neustává ani teď. Vedle stále a pro něj nade vše drahé starosti o sbírku na přestavbu vyšehradského chrámu, hledá stále nové a nové možnosti k zlepšení nedobrého stavu Vyšehradu. Nemusel chodit daleko. Kaple svatého Martina, stará románská památka, přímo prosila o slitování. Dávno nebyla posvátným místem. Za skladiště zbraní a prachu a nyní už jen starého haraburdí sloužila tato jedna z nejstarších našich rotund. Štule se proto obrací na vojenského velitele království Českého, generála hraběte Huyna, který ochotně svoluje, aby vojenský erár prodal za 500 zlatých starobylou budovu zpět kapitule. Tak se dostává tento stavební klenot opět do pravých rukou.

Kaple svatého Martina patří, jak už jsme řekli, mezi nejstarší památky českého románského umění vůbec. Je při tom nejmladší ze tří, dnes zbývajících rotund; kaple sv. Kříže v ulici Karoliny Světlé a kaple sv. Longina Na Rybníčku, blíže kostela sv. Štěpána, jsou původu staršího. Rovněž mezi pražskými svatomartinskými svatyněmi zaujímá významné místo; stejně jako farní kostel sv. Martina Většího — „ve zdi“ — jako kostelík svatého Martina Menšího v Platněřské ulici a kostelíček sv. Martina na Malé Straně, svědčí o velké úctě, které se tento světec u nás v dávných dobách těšil. — Původ vyšehradské kaple jest nejasný a neurčitý, ale sahá pravděpodobně do dvanáctého století, ač první listinnou zprávu máme až z roku 1369. — Zakla-

datelem rotundy jest snad kapitulní děkan Martin, synovec probošta Gervasia. Martin vede poselství krále Vladislava II., které odváželo do Cařihradu Vladislavovu vnučku Helenu k zasnubám s řeckým princem Petrem, vnukem slavného císaře Emanuela. Soudí se všeobecně, že děkan Martin hostěný a obdarovaný v Cařihradě od císaře a patriarchy, vystavěl na památku své velké cesty tuto kapli a zasvětil ji svému patronu. — Za husitských válek byla vyplněna a dlouho potom zůstala opuštěna, až v roce 1719 byla obnovena, aby se brzy potom znovu stala obětí války. Byla rekvirována vojskem a učiněno z ní skladiště, kterým zůstala až do doby Štulcovy. Starobylý chrámec převzal do ochrany nám známý zasloužilý kanovník Kočí, který kapli opravil vlastním nákladem. Oprava byla vskutku základní. Nejdříve byly nahrazeny všechny zničené částky zdiva a tak i sloupky, které tvořily lucernu vížky. Báň byla pozlácena, kaple i roubí obdrželo novou římsu, střecha byla opravena. Rovněž se dbalo původního starého stavu; tak bylo probouráno zazděné původní okno, zatím co nedávno prosekané čtyřhranné okno se opět zazdilo. Třem oknům v rotundě se dostalo slohových úprav, mříží i skla. I vchod byl upraven a opatřen portálem s motivy z kodexu a dubovými dveřmi, s přiměřeným kováním. Uvnitř kaple byl opraven klenutý strop, jenž se zdvihal bezprostředně bez krovů nad kaplí a apsidou. Cementové dlaždice, mramorový stupeň, oddělující presbyteř od lodi, stejně jako nový oltář na sloupcích ze sliveneckého mramoru, doplnil vnitřní úpravu. Nad oltář a na klenbu byli vymalováni sv. Martin a Kristus, jejichž autorem byl Jan Heřman.

Otevření opravené památky bylo opravdu slavnostní a symbolisovalo tak znovu pochopení naší tehdejší veřejnosti pro záslužné dílo kapituly a probošta, které nám obnovilo krásnou starobylost.

Konečně se dostal probošt Štule k uskutečnění svého dávného přání — rozšíření vysehradského hřbitova, který byl ovšem položen zcela jinak než dnes. Hřbitov tenkrát sahal od vrat před hlavním chrámovým portálem až do míst dnešního hřbitůvku šedých sester u sv. Bartoloměje. Odtud se táhl nepravdivě k bývalé, dávno již zbořené zvonici, stojící na severovýchod u chrámu a odtud opět zabíhal až k dnešní brance. Štule viděl, právě tak jako jiní, že hřbitov bude brzy nedostačovat. Proto naléhal již kdysi na probošta Ruffera, aby nechal rozšířit hřbitovní plochu. Starý pán se však raději věnoval svému archivu

a historii a měl málo porozumění pro potřebný návrh Štulcův. A pak nová plocha měla zabírat převážně proboštské pozemky a to bylo sice skromnému a nezištnému, ale proboštského majetku šetřícímu Rufferovi už úplně proti mysli. Proto musel Štule vésti obtížné jednání s konsistoří, která rozšíření hřbitova i na proboštské pozemky nakonec přikázala a pan probošt se musel podrobit.

Sbírání na přestavbu vysehradského kostela s úspěchem pokračuje a vše čeká, kdy se přistoupí k uskutečnění aspoň části plánu. Probošt Štule však opatrně vyčkává a věnuje svou horlivou činnost jiným potřebám a zdokonalením Vysehradu.

Po zboření kostelnického domku, který stával od pradávna na starém hřbitově, a po vystavění dnešního, při čemž byl rovněž odstraněn hřbitůvek řeholních pannen, obrací Václav Štule svou pozornost po dlouhých letech opět zas jednou do Prahy. Město hodlá odstranit a nahradit starobylou sochu svatého Václava, která dala jméno bývalému Koňskému trhu. Byla to již věru stará památka. Jejím autorem byl vynikající barokní umělec Jan Jiří Pendl, který zhotovil na příklad také známý staroměstský viniční sloup, stojící dnes na rohu křížovnického kláštera. Pendlův svatý Václav hrál důležitou úlohu také v památném roce osmačtyřicátém, kdy byla u něho slavena mše za vyplnění tehdejších českých přání. Od té doby se také náměstí nazývalo Václavským. — Když tedy měl tento původní svatý Václav opustit náměstí, vyzádal si probošt Štule sochu k umístění na Vysehradě. Tehdejší purkmistr, rytíř Skramlík, ochotně mu vyhověl a tak socha převezena za obrovské účasti všeho lidu na Vysehrad, kde byla postavena před hlavní frontou proboštské residence.

Štule získal Vysehradu ještě jednu sochu, svaté Ludmily, která stávala v dnešní botanické zahradě na Slupi, odkud ji probošt vyhledal a převezl na Vysehrad, kde byla původně umístěna na nároží proboštské zahrady a hřbitůvku Alžbětinek. Později ji postavil ve zvláštní kapli, postavené dle návrhu architekta Bauma.

Vraťme se znovu k Štulcovým plánům budovatelským, to jest k přestavbě chrámu sv. Petra a Pavla. „Dědictví sv. Václava“ mělo již slušnou sumu, která by ovšem zdaleka nestačila na celkovou rekonstrukci. Proto vybízí, jak už jsme se výše zmínili, kanovník Karlach kapitolu a probošta, aby se přistoupilo k práci etapově; prvním jednáním v tomto velkolepém divadle by byla přestavba presbyteře a jejího rozšíření. Karlachův návrh jest

jednohlasně přijat a konány horlivé přípravy ke stavbě, která se bude prováděti podle plánu Josefa Mockera, spolubudovatele chrámu sv. Víta.

Štulc se nedožívá ani dokončení této první etapy přestavovacího vývoje. Proto nechť je nám dovoleno zabývatí se trochu postavou jeho nástupce, dr. Antonína Lenze, a pak vlastního pokračovatele Štulcových snah, kanovníka dr. Mikoláše Karlacha.

ANTONÍN LENZ

patří ke generaci, jejíž život a činnost spadají do druhé poloviny minulého století. Jako sotva dvacetiletý mladík prožívá rok osmačtyřicátý a brzy potom jest právě uprostřed Bachova absolutismu vysvěcen na kněze. Zprvu působí, jako všichni, na venkovské faře v Jílovicích u Třeboně; pak po ročním návratu a studiu v Praze, vrací se do duchovní správy jako administrátor v Budislavi a později jako kaplan v Deštné. Tu se stále zabýval soukromým studiem vyšší teologie, což zakončuje dvěma úspěšnými rigorosy na teologické fakultě a později získává doktorát.

To ocitá se ne již mladý, avšak zralý teolog uprostřed období, které si vzalo za svůj cíl prozkoumati důkladně všechny české náboženské problémy, zejména otázku Jana Husa. A tu dr. Lenz se nebojí, jsa podepřen dlouholetými studii, vystoupiti v zájmu pravdy proti všem falšovatelům pravdy. Ještě s větší horlivostí bojuje se selským atheistou Alfonsem Štastným, jehož nepromyšlené neznabožství potírá satirickými, ale faktickými a účinnými traktáty a brožurkami.

Znechucen různými intrikami a nečestnými, zákeřnými boji rád odchází tento vášnivý obránce katolické církve. Jeho příchod do Prahy znamená jedinečné obohacení pražské katolické vědecké společnosti. Antonín Lenz i tu pokračuje s nemenší horlivostí ve studiu českých náboženských dějin doby husitské a reformační. Jako jedna z největších církevně-vědeckých autorit jest jmenován po smrti Václava Štulce, dne 20. prosince 1887, proboštem vyšehradské kapituly. I v nové hodnosti, která přináší mnohé závazky a povinnosti, vrací se, pokud mu stačí čas, ke své vědecké práci. Bylo by třeba mnoho místa, abychom probrali veškerou činnost a díla dr. Lenze; přesahovalo by to však rámec naší knihy a proto se omezujeme na stručné naznačení jeho obšáhlého životního díla, které mu brání dosti i v starosti o Vyše-

hrad a jeho prozkoumávání a obnovování. Stačí snad závěrem říci, že dr. Antonín Lenz byl opravdu důstojným údem a později proboštem kapituly a že se mu dostalo mnoha uznání a vyznamenání nejen od císaře a úřadů, ale také od učených společností a spolků, stejně jako od jeho ctitelů a příznivců prostých i vznesených.

Antonín Lenz se mohl s klidem bez pocitu nějakého zanedbání povinností věnovat své vědě, nemusil vynaložiti příliš mnoho sil a času pro starosti o vyšehradskou kapitolu. To vše mu obstaral vlastní řiditel všeho kapitulního dění, kanovník

MIKOLÁŠ KARLACH.

Mikoláš Karlach byl rodákem z Brandýsa nad Labem, kde uzřel světlo světa 5. prosince 1831. Brzy se ukázalo velké nadání chlapcovo, že ho rodiče, ač měli ještě pět mladších dětí, dali na studium do Prahy, kde navštěvoval Novoměstské gymnasium, aby jako oktáván přestoupil na Staroměstské akademické gymnasium, kam ho lákal, stejně jako mnohé jeho spolužáky, znamenitý profesorský sbor, který jsme poznali za Štulcova tamějšího působení. Po maturitě se Karlach věnoval bez rozmyšlení studiu teologie a 31. července 1855 byl vysvěcen arcibiskupem Schwarzenbergem. Po úspěšném působení na různých farách, zejména v Novém Strašecí, po ročním pobytu v Praze, opět v Slabcích, jest Karlach zvolen po Štulcově jmenování proboštem, dne 17. prosince 1871 vyšehradským kanovníkem.

Hned zpočátku jest pověřen úřady bibliotekáře, archiváře a magistra liturgie čili chrámového obřadníka, tedy obory, jimž se Štulc sám nevěnoval, pro které ale chtěl míti vhodného pracovníka, obzvláště když teprve před nedávnem byl zvětšen počet kanovníků. Karlach si nestěžuje na množství práce; zatíná zuby, nehledí na den či noc a pracuje spolu se Štulcem na obrodě Vyšehradu. To co přináší Štulc po stránce stavební — tolik vykonává Karlach po stránce archivně-knihovnické. Početná knihovna, která vzrůstá neustálými odkazy, musí býti úplně znovu uspořádána, což Karlach uskutečňuje v krátké době po tom, co získává pro ni v nové děkanské budově potřebné místnosti. Do nového děkanství umísťuje pilný kanovník i archiv, který byl sice již Rufferem katalogisován, avšak pro stálý nepořádek musí býti uspořádán znovu. Archivu pak zůstal již dr.

Karlach věrný; po třicet let ho spravoval a studoval, aby byl vždy připraven zodpovědět jakoukoliv otázku ze slavné i neslavné minulosti Vyšehradu.

Mýlil by se ale, kdo by si myslel, že Karlach dlel celý život odloučen od světa jen pro svůj archiv, jako na příklad Ruffer. Naopak právě dostatek času po konečném uspořádání archivu mu umožnil věnovati se zcela práci mimo kapitolu.

Dr. Karlach zasvětil svou činnost rozkvětu katolického života. Již za svého působení na slabecké faře zakládá svépomocný potravní spolek „Oul“, kterým vytrhl své věřící z rukou lichvářských Židů, kteří ovládali celou osadu. Úspěch tohoto činu dal základ k založení mnohých podobných v celém kraji, přičemž všude vidíme Karlachův zásluhný zásah.

Myšlenku pomáhati hospodářsky věřícím si přinesl Karlach i do Prahy. Proto spolupůsobí při přeměně „Katolické besedy“ v „Záložnu Svatováclavskou“.

Nový kanovník brzy ukázal, že je schopný propagátor katolické církve. Velkolepý průvod a celý program při oslavách 900-letého trvání pražského biskupství v roce 1873 to nejlépe dokázal. Při této příležitosti vystoupil také s návrhem na zřízení ústavu, v němž by se pěstovala katolická věda a umění. Nový jeho návrh byl s nadšením přijat. „Akademie křesťanská“, jak nazval Karlach nové vědecké středisko, byla pak brzy potom, to jest v polovině sedmdesátých let, ustavena, jsouc rozdělena v čtyři obory, z nichž každý měl svůj časopis. Odbor vědecký: „Časopis katolického duchovenstva“, odbor umělecký a archeologický: „Metoda“ a odbor pro církevní hudbu: „Cyrilla“. Nová instituce zdárně prospívala a lze jen litovati, že nemá již toho významu, jaký by jí patřil.

Nezávislost katolického tisku byla dalším bodem Karlachova pracovního programu. Stálé nesnáze katolického deníku „Čecha“ ho přivedly k myšlence samostatné tiskárny. Cyrillo-metodějská tiskárna spojená s knihkupectvím byla realizací této jeho snahy; a ač přešla později do soukromých rukou, přece jen vykonala mnoho pro katolický tisk, kterému zůstala věrna až podnes.

A tak maje za sebou tuto úspěšnou činnost, obrátil kanovník dr. Karlach opět svou pozornost k Vyšehradu. Na počátku osmdesátých let dosáhly sbírky „Svatováclavského dědictví“ značné výše a tu se ozývaly hlasy, které radily začati stavbu aspoň jedné části. Když probošt Štule, který patrně chtěl přebudovati

celý chrám naráz, neustále váhal se začetím práce, ujal se dr. Karlach iniciativy a prosadil, že se přikročilo k provedení první etapy — přestavbě a rozšíření presbytere.

CHRAM SVATÉHO PETRA A PAVLA

byl poutem, jež vždy dovedlo spojití a povzbuditi pány kanovníky. Od nejstarší doby, od jeho založení králem Vratislavem v roce 1070 objevuje se vždy znovu a znovu kapitulní chrám nejen na obrazcích, vystupuje i v dějinách. Avšak obdobím nekonečných válek velmi utrpěla památná stavba, již zdokonalovala poslední Přemyslovna Eliška, její syn Karel a vnuk Václav IV. Stejně ležel na srdci osud hlavního chrámu barokním kanovníkům, děkanům a proboštům. V tomto období nabývá kostel podoby, kterou znávali naši prarodičové. Tehdy v dvacátých letech osmnáctého století přestavuje děkan Dittrich starou svatyni tak, že v době Štulcové a Karlachově nalézáme jen nepatrné zbytky z původního gotického slohu doby lucemburské. Chrám nebyl nijak hezký, jak ostatně vidíme na jeho obraze z poloviny minulého století. Jedině přední, hlavní průčelí ukazovalo trochu krásu pravého baroka. A vnitřek byl již úplně všední. Hlavní loď je zcela obvykle oddělena sloupy od pobočných, ve kterých dovnitř vtažené opěrné pilíře tvoří postranní kaple. Kaple jsou po každé straně čtyři. Po levé straně — směrem k hlavnímu oltáři — nalézáme první kapli svatého Longina, kde pod oltářem jest mnoha pověstmi opředená domnělá rakev světcova; v druhé kapli chátrá zničený oltář svatého Jana Nepomuckého. Ani třetí a čtvrtý oltář sv. Pavla a sv. Františka z Assisi, nejsou v lepším stavu. Na hlavních pilířích této strany nalézáme několik ne příliš zvláštních obrázků svatých. Rovněž druhá, protější, postranní loď nemá lépe zachované své oltářové kapličky. Slavnou výjímku zde tvoří proslulý starobylý obraz Panny Marie „dešťové“, čili hannevaldské. Sem se chodili modlití věřící, aby si vyprosili požehnanou vláhu. Ostatní oltáře, svatého Kříže, svaté Magdaleny a Všech svatých, ničím nemohly upoutat věřícího neb náhodného návštěvníka chrámu. Vzpomeneme-li hniující střechy a pak u kostela stojící nevzhledné zvonice, máme celkový obraz nevkusného umění.

Proto jistě působilo velkou bolest Václavu Štulcovi, když stále nemohl uskutečnit svůj rekonstrukční plán, na který bylo za-

potřebí především dostatečné hmotné zabezpečení. Proto stále povzbuzuje, prosí, vybízí a sám vede přispívání do „Dědictví svatého Václava“. — Mnohem dříve než prostředky byl opatřen vhodný plán. Architekt Josef Mocker jest mužem, který pochopil, o co panu proboštovi jde: že totiž chce postavit či přestavěti na Vyšehradě chrám, který by se vracel k původní gotické formě a při tom ovšem odpovídal všem moderním požadavkům. Současně vládnoucí novogotika ovládla oba budovatele, Štulce a Mockera, ale pomohla jim vyřešit mnohé problémy, jež by se středověkému umělci zdály nerozluštitelnými.

Štule stále horlivě sbíral, stále sám hojně přispíval, takže fond pokladnice rostl každým dnem. Nyní zbývalo už jen získati úřední povolení a když se tak stalo, mohl konečně staříčkový probošt započít s přípravami k uskutečnění první části svého životního snu.

Stavba byla započata slavnostním položením a svěcením základního kamene. Byl to významný den, 30. července 1885, když začal slavný pořad dne. O osmé hodině pontifikální mše a o hodinu později kráčeji všichni shromáždění k slavnostnímu svěcení základního kamene. Celé okolí bylo už rozryto lopatami dělníků, kteří začali svou práci právě před měsícem. Kanovník dr. Karlach, který se ujímá za slabnoucího a nemocného probošta veškeré stavební a organizační iniciativy, předčítá nyní pamětní latinský pergamen, který je spolu s obdobnou českou listinou vyšehradskými, zemskými a městskými hodnostáři podepsán a vložen ještě s třetím farním listem do skleněného pouzdra, které je v měděné skřínce zazděno do základního kamene. Poklepáním na kámen a závěrečnou mší v kapitulním chrámě skončila tato slavnost, jež byla poslední, které se zúčastnil Václav Štulec.

Nyní se přikročilo bez odkladů k vlastní přestavbě presbytere. Brzy byl rozbourán hlavní oltář a vyklizen celý kostel. Probošt Štulec byl už tak nemocen, že se o stavbě dovídal jen z každodenních podrobných referátů svého milosrdného opatrovníka a blízkého důvěrníka, kanovníka Karlacha. Když už se téměř loučil se životem, dosáhl zasloužilý probošt svými prosbami, že všichni kanovníci se zavázali k novým peněžním obětím. Tak byly přestavěny zdi, byl řezán a stavěn nádherný nový oltář, opět dle návrhu architekta Mockera. Zbývala nejtěžší část přestavby presbyteria — rekonstrukce klenby a krovu, kterážto práce byla rychle skončena na jaře roku 1886. — Nový presbytář se ihned zalíbil všem kanovníkům, kteří znovu žehnali svému osvětlenému

proboštovi. Této příznivé nálady využil obratně dr. Karlach k tomu, aby získal kapitolu k dalšímu pokračování v přestavbě; tentokrát to měla být hlavní loď, které se mělo dostati nového klenutí a krovu, rovnocennému onomu v presbyteři. Schválení kapituly i úřadů nedalo na sebe dlouho čekat a tak vidíme čilého Karlacha, jak záhy plánuje už zase dále. — Architekt Mocker předpokládal při přestavbě vyšehradského kostela nutné prodloužení chrámu na západ, to znamená posunutí předního portálu o určitou vzdálenost vpřed. Zde stával však zmíněný již hřbitůvek, který byl právě v této době přeložen. Zatím co byla dokončována práce na hlavní lodi, bylo započato s výzdobou, polychromií nového presbyteria. Všeobecnou radost z dařícího se veledla kalila kapitule žalost nad neustálým chřadnutím milovaného probošta, který zanedlouho, dne 9. srpna 1887, vypustil svou ušlechtilou duši. Prostý pohřeb velmi kontrastoval s obrovskou účastí celého národa.

Nedočkal se tedy Václav Štulec dovršení svého životního díla, které věnoval cele práci pro národ, jemuž obnovil nejpamátnější místo jeho dějin. Smrt Štulecova nezměnila nic z dosavadní pracovní horlivosti. Naopak, nový probošt dr. Antonín Lenz, jsa plně zaujat svými vědeckými pracemi a studiem, přenechal úplně toto pole schopnému Karlachovi, který necelé dva měsíce po Štulecově pohřbu požádal kapitolu, aby stanovila den pro slavnostní posvěcení.

Tak prožívá v prvním říjnovém týdnu Vyšehrad opravdu slavnostní dny, jako kdysi za starých časů. Přijíždějí nejvyšší církevní hodnostáři, arcibiskup hrabě František Schönborn, litoměřický biskup dr. Schöbl a světící biskup Karel Schwarz, přicházejí, provázeni čestnou škadronou měšťanstva, aby vykonali slavnostní posvěcení znovuzřízeného stánku Božího. Opravdu bylo to jako po staru; řada vysokých zemských úředníků, zde opět pražský primátor dr. Jindřich Šolc, blíže něho nespočetní oficiální i neoficiální zástupci města a všech předměstských obcí. Tam opět jiní duchovní, mnozí mimopražští, to vše tvoří jedinečnou pestrou podívanou, která již po staletí nebyla na Vyšehradě.

Vše očekává světitele, kteří se odebrali, po slavném uvítání, do proboštské kaple sv. Klimenta, kde se po příslušných modlitbách převlékli do obřadních rouch, aby se odebrali do chrámu. Ano, již přicházejí blíže a obřad začíná. Všichni mají slavnostní vzezření a náladu, neboť každý si je vědom významu dnešního dne, který znamená trvalý obrat k lepšímu dějinnému vývoji,

kteřý byl vlastně připraven už Rufferem a nastoupen Štulcem. — Hle, opět se vrací celý ten slavnostní průvod, aby opět vyzdvihl v proboštské residenci ostatky svatých, určené do nových oltářů. Biskupové se vracejí a usedají u paty chrámového portálu. Na improvizovanou kazatelnu, postavenou pod širým nebem u někdejší vojenské zbrojnice, vystupuje kanovník Karlach, úspěšný pokračovatel a uskutečňovatel Štulcových plánů a činů. „Blahoslavení, kteří slyší slovo Boží a stráží ho,“ začíná citátem ze Svatého písma a rozvíjí před nadšeným posluchačstvem celé dějiny, všechny ty slavné i smutné doby Vyšehradu, a zejména kapitulu a chrám; v závěru své jedinečné řeči hodnotí věrymi slovy záslužnou činnost svého učitele, představeného a přítele Václava Štulce, což zakončuje prosbou o další přízeň Boží i lidskou. Pak následuje svěcení chrámového vnitra, všech nových oltářů, v čele s hlavním. Po skončeném svěcení byla sloužena mše, po níž kapitula vystrojila na proboštství svým vzácným návštěvníkům skvělou hostinu, na které se přijelo na zdar dalšího podnikání.

Úspěch dosavadní práce povzbudil dr. Karlacha k ještě horlivější činnosti. Protože však prostředky kapituly byly opravdu na delší čas vyčerpány, hledal obratný kněz mecenáše. Našel ho ve svém starém známém a spolupracovníku v hospodářských podnikcích, bohatém smíchovském dřevaři a bývalém starostovi Petru Fischerovi, který nedlouho po Karlachových prosbách věnoval 11.000 zlatých na úplnou rekonstrukci kaple Panny Marie „šancovské“, kterou kdysi děkan Dittrich z Lilienthalu doslova přilepil k chrámu. Kapitula pak přispěla svými prostředky, které přece jen našla, k doplnění přestavby na celou levou poboční loď. Práce rychle postupovala a tak, když v září 1891 navštívil císař František Josef Prahu a zemskou jubilejní výstavu, mohl po svém příchodu uvidět ukončeny již téměř dvě třetiny z rekonstrukčního plánu.

Stejně jako Petr Fischer, zesnulý před dokončením nových úprav, byl příznivcem kapituly i jeho adoptivní syn, který obohatil chrám o nové okno. V této době se dostává kostelu ještě jiného velkého daru. Jest to nádherně vyřezávaná nová kazatelna, jejímž dárce jest nám známý kapitolní děkan František Kočí.

Když po mnohaletém jednání, vedené Karlachem, získali nyní zpět peníze, které kdysi museli odevzdati „Náboženské Matici“, odhodlali se kanovníci k přestavění protější pravé chrámové lodi stejným způsobem jako se to stalo u levé. Vedle zmíněných

vrácených peněz, které přišly, jako téměř veškerý Štulcův majetek jako odkaz do pokladnice „Dědictví svatého Václava“, přispěla tentokrátě větším podílem sama kapitula ze svého zádušního majetku, který tehdy zásluhou vyšehradského hřbitova znamenitě vzrůstal. A tak byla hned po svatém Petru a Pavlu r. 1893 zahájena předposlední část přebudování kapitulního chrámu. Ještě než nastala zima téhož roku, bylo dílo zdárně dokončeno.

Takto byly dokončeny všechny potřebné práce stavební a Mikoláš Karlach přistoupil k další výzdobě nitra chrámu. První příspívatele a mecenáše našel hned v kapitule, kde se mu nejdříve přihlásil děkan František Kočí, že vyzdobí na vlastní náklad celou kapli sv. Františka z Assisi. Již krátce před tím získal Karlach příslib probošta Lenze, že se ujme celkové úpravy kaple Panny Marie dešťové, což se brzy stalo. Dobrácký Moravan, Beneš Metoděj Kulda, uslyšev o tom, připojil se ke svým druhům a vzal si na starost okrášení kaple svatého Jana, kam obstaral rovněž nový oltář. — A našli se i soukromí šlechtití dárci. Zbožná vdova Pavlína Faulnerová věnovala na Karlachův podnět celý oltář pro kapli svaté Anny, a náš starý známý, mladý Josef Fischer-Novotný dal vyzdobit kapli svého patrona. K těmto mecenášům obnoveného chrámu se připojili brzy další a nebylo jich málo. Prostí staříci manželé Kopřivovi, kteří pořídili Martinské kapli nový oltář svaté Maří Magdaleny, již byla kaple už dříve zasvěcena. Jejich dar má dvojnásobný význam, protože při opravách zdí byly objeveny nástěnné malby, jejichž původ sahal asi do doby Karlovy. Zdá se, že již za Karlova syna Václava IV. byl jejich stav špatný, ač možná byly při nových opravách restaurovány, ale mnohé na několik století zamazány maltou. Je to velmi pravděpodobné, protože na konci XIV. století, v roce 1397, uděluje papež odpustky těm, kteří by přispěli k jeho opravě, neboť „kostel (vyšehradský) opravy ne nepatrné má zapotřebí.“ Tehdy asi tyto malby zmizely, aby byly zachovány za nepříznivých dob a objeveny lidskému zraku v době opět příznivé a přející starému umění.

Celý rok byly pilně vyzdobovány všechny kaple, při čemž spolupracovali nejčelnější naši umělci, kteří tvořili pro nové oltáře obrazovou výzdobu. Mistru Františku Sequensovi byl svěřen hlavní obraz kaple svatého Františka, zatím co křídla oltáře ozdobil opět menšími obrazy malíř Krisan. Průčelní obraz svaté Anny vytvořil Mathauser, postranní pak stejně jako hlavní oltářní obraz v kapli svatého Jana Nepomuckého jsou dílem mistra Mikše.

Malíř Rudl jest autorem obrazů na oltářích svatého Josefa a svaté Maří Magdaleny.

Ještě nebyly všechny tyto práce skončeny a již pojal Karlach nový plán. Šlo tentokrát o všechny ostatky svatých, které byly před přestavbou přeneseny do svatoklimentské kaple proboštské. Některé z nich byly již před tím umístěny na jednotlivých oltářích, než Karlach je chtěl soustředit na oltář svatého Jana Nepomuckého. Před umístěním bylo ovšem řádně prozkoumáno jejich ověření.

Po jejich uložení byl chrám obohacen ještě o čtyři krásně vyřezávané zpovědnice, když kapitula požádala ústy svého probošta Lenze o návštěvu arcibiskupa kardinála Schönborna, který rád přijal pozvání k prohlídce okrášleného chrámu. Za jeho přítomnosti posvětil probošt Lenz nové kříže, obrazy a sochy, když před tím promluvil k účastníkům o záslužné obnově. Svou řeč ukončil vírou, že se podaří dostavěti chrám úplně.

Měl tehdy dr. Lenz, stejně jako dr. Karlach, na mysli architektem Mockrem plánované prodloužení lodi a zamýšlené vystavění dvou mohutných věží v čele hlavního, samozřejmě také nového průčelí. Dosud však nebyl dostatek prostředků a současně bylo ještě mnoho drobných, ale dosti nákladných prací v nitru chrámu. „A nebylo jediného roku, v němž by nebylo podniknuto něco na prospěch zvelebení chrámu,“ píše po pravdě ve svých cenných „Pamětech proboštů vyšehradských“ kanovník Karlach. Dokončena byla výzdoba kaple Panny Marie šancovské, což provedl v dohodě s architektem Mockerem malíř Jobst.

Mistr Jobst byl znovu povolán k spolupráci, když geniální hospodář Karlach získal nový příspěvek od České spořitelny a kapitula se rozhodla, aby bylo za tento obnos, který doplněn Karlachem činil 2000.— zlatých, presbyterium opatřeno řadou obrazů ze života svatého Petra. Tak byla na konci roku 1897 téměř úplně dovršena obnova vyšehradského kapitulního chrámu, nad kterým již kdysi všichni zoufali.

Přišel rok následující, 1898, který byl výročním pro císaře Františka Josefa, jenž se před padesáti léty ujal vlády. I kapitula hodlala oslaviti panovnické jubileum. Prvním činem byl nový velký dar děkana Kočího, který dal poříditi do presbyteria nákladem čtyřtisíc zlatých dalších deset obrazů svatého Pavla, které tak doplnili zmíněnou řadu ze života sv. Petra. Bylo samozřejmé, že i tyto nové obrazy provedl mistr Jobst. Krásné jubilejní dílo

získalo nejen nové uznání u úředních činitelů, ale především u veřejnosti, která přispěla opět novými dary k dalšímu zvelebení.

Necelý měsíc po jubilejním roce 16. ledna 1899, stihá Vyšehrad krutá rána: umírá architekt Josef Mocker, který měl nesmrtelné zásluhy stejně o Vyšehrad, jako o jeho věčný protějšek, chrám sv. Víta. Pohřeb muže, který věnoval celý svůj život obnovování a dobudování obou českých nejpamátnejších svatyní, konal se symbolicky na Hradčanech, ze svatovítské katedrály na vyšehradský hřbitov, kde vedl obřady kanovník Karlach, dlouholetý Mockerův spolupracovník a oddaný přítel. „Šťastná hvězda, zazářivší jasným leskem nejsvětějších ideálů, sklonil navzdů hlavu svoji rodák český, nevšední okrasa a chloubka své vlasti,“ začal dr. Karlach svou dojmavou řeč, v níž ukázal na velikost Mockerova díla a tím na jeho nesmrtelné zásluhy, pro něž ho bude nyní národ velmi těžce postrádati: „Proto pláče církev, pláče vlast u jeho rakve; s bolestí se s ním loučíme. — Ni zisk, ni slávu nehledal, v tichém úkrytu nejraději pracoval, skromný, tichý, mravů ušlechtilých, — stále klidný — nikdy všední — přívětivost sama — srdce plno lásky a ochoty! Proto jest se nám, předrahy náš, loučiti s Tebou; my slzou vděčnosti skrápíme Tvůj rov, ano často zastavíme se u něho, abychom modlitbou aspoň spláceli Ti dluh, jímž povinna je Ti církev, vlast i my, strážcové této hory, za všechny služby naší svatyni prokázané,“ tak doznívají za všeobecného pohnutí i hlasitého pláče krásná slova dojatého kanovníka.

Brzy však nalezla kapitula důstojného nástupce Josefa Mockera, kterým byl dlouholetý jeho spolupracovník architekt František Mikš, pracující po dvacet let v Mockerově kanceláři. — Uprostřed nepřetržitých prací na stálém budování chrámu začalo se pomysleti na poslední část Mockerových a Karlachových plánů, dostavění či přestavění a rozšíření přední části, zbudování gotického portálu a hlavně pak vystavění dvou vysokých, štíhlých věží, které by vhodně zakončily a doplnily dílo, kterému věnovali Václav Štule a Mikoláš Karlach téměř celý svůj život. — Na sklonku posledního roku minulého století byla stavba zabezpečena finančně; tehdy prodala kapitula výhodně některé ze svých pozemků. Potíže dělaly tentokrát úřady, zejména místodržitelství. Ještě horší bylo, že říšská rada, kde se měla projednat kapitulní žádost za schválení a příspěvek, byla pro neustálé spory zprvu odročena a pak dokonce rozpuštěna. Přece však podařilo se dosáhnouti svolení i subvence a tak zbývalo vykonati už jen poslední přípravy.

Magistrát hlavního města Prahy pak nečinil rovněž žádných překážek a proto může kanovník Karlach ohlásiti s kazatelnou, že dne 24. září bude posvěceno staveniště nového portálu a věží. Veřejnost byla velmi překvapena, protože do té doby nebylo známo, že by vyšehradský chrám měl být už v té době dostaven. Karlach však prozřetelně chtěl začít před zimou, aby se vykopané základy přes zimu patřičně usadily, a na jaře se pak mohlo pracovati bez zdržení a obav. Stejného názoru byli oba stavitelé Mikš a Uzel. — A tak onoho výše zmíněného zářijového dne zahajuje Karlach prvním vyrýpnutím půdy novou stavbu. Poté se dělníci ihned dávají do pilné práce, kterou provádí stavitel František Hodek, jenž již před tím pracoval na Vyšehradě.

Karlach přitom pilně jednal o dalších podporách a příspěvcích. Podařilo se mu získati zemský výbor, který rovněž přislíbil velkou částku, čtyřicet tisíc rakouských korun. Zatím byly pilně kopány a vyplňovány základy, které musely být pro vysokou stavbu mohutné. Ještě v zimě bylo provedeno přepažení uvnitř chrámu, aby na jaře ještě mohlo být zbořeno staré průčelí. Nový rok 1901 měl přinést již vlastní budování portálů a věží. Pracovalo se i přes zimu. Přes padesát kameníků a týž počet zedníků budovalo novou přední část vyšehradského chrámu. To byly již vypracovány definitivní plány a ozdoby průčelí, které si nezadalo s původní středověkou gotikou. Nad třemi vchody byly vyklenuty bohatě zdobené tympanony; na průčelí budou umístěny sochy Ježíše, apoštolů Petra a Pavla a skupiny andělů. Skizy tympanonu zhotovil malíř Krisan, model sochař Zálesák a provedení mistr Hnátek. Pod sochami byly umístěny mosaikové obrazy obou slovanských věrozvěstů, sv. Cyrilla a Metoděje, které navrhl akademický malíř Krisan, k jejich úhradě věnoval všechn potřebný peníz kanovník Josef Kyselka.

Za celé poslední přestavby byla obohacována i nadále ostatní část kostela. Z odkazu šlechtěné paní Mayerové, která bydlívala na Vyšehradě blíže chrámu již od dob Štulcových, byl postaven nový oltář sv. Klementa. Rozšiřování lodi bylo použito k postavení nových varhan.

Tu náhle uprostřed pilné práce umírá už delší dobu vážně nemocný probošt dr. Antonín Lenz, který těsně před svou smrtí odevzdává kapitule osm tisíc korun na pořízení nového velkého zvonu k počtě Panny Marie. Kapitula po poradě se znalci zadává budějovické firmě V. Pernera ulití dvou zvonů; zvonu Maria

vážíciho 3000 kg a zvonu Josef ve váze 2000 kg. Jak vidíme, přispěla kapitula k Lenzovu odkazu, který zvýšila na patnáct tisíc.

Práce jdou stále stejnou rychlostí a blíží se brzkému ukončení. V srpnu r. 1902 jest dosaženo výšky 61 metrů, to jest posledního bodu věží. Nový, jednomyslně a se slávou zvolený probošt dr. Mikoláš Karlach, může tedy přistoupiti k posvěcení dohotovené růžice, uzavírající celou novostavbu.

Slavnosti se zúčastní celá Praha. K zástupcům všech úřadů, města a církve, všeho obyvatelstva, pronáší zasloužilý spolubudovatel vyšehradského kapitulního chrámu, probošt dr. Karlach, historickou řeč, kterou přítomní velmi dobře chápou. Je to opravdu historický okamžik, kdy po staletích znovu vévodí krásný Boží stánek staroslavnému Vyšehradu. Vratislavem kdysi založený chrám, který chátral vlastně už od bratrovražedných bojů patnáctého století, ač byl opraven a upraven po dlouhých válečných obdobích v osmnáctém věku k svému neprospěchu, otvírá se nyní po třicetiletém namáhání obnovené sídlo kapituly, která byla kdysi čelným světlem vzdělanosti a místem všeho kulturního pokroku, ke kterémuž cíli vrátili se její členové v devatenáctém století.

Ačkoliv byla již celá stavba dokončena, a slavnostně posvěcena, zbylo zde ještě dosti konečných prací. Nejdříve byla věnována pozornost výzdobě, polychromii kostela. Práce byly svěřeny akademickému malíři Františku Urbanovi a jeho choti. Nebylo lehké vyhověti požadavkům kapituly a stavby samé. Bylo nutno stále přihlížeti k Štulcovu ideálu a konečnému cíli: k přebudování kostela v katedrálu v duchu středověké gotiky, což mělo vliv i na malířskou ornamentiku. Urban měl za úkol vyzdobiti hlavní loď, její pilíře a stropy v pobočných lodích, při čemž musel přihlížeti na dříve již zhotovenou výzdobu presbyteria. Přes zimu (Urban začal pracovati 9. září) 1902 a na jaře následujícího roku vzniklo dílo, jehož krásné motivy, vidíme dodnes. Na základním, překrásně šedém tónu zdí krásně se vyjímají ornamenty, jež jsou tvořeny ideálním pojetím kvítí: bodláků, pampelišek, sasanek, kakostu, čekanky, vína, macešky, vikve, které půvabně obklopují stejně pohádkově, ale přece jen realisticky provedené postavy světců. — Kamené podpory, sloupy a žebra, spojující se v klenbě, byly ponechány v původní barvě nejen pro onen vlastní šedý tón, ale hlavně proto, aby nebylo porušeno jejich architektonické dělení a nosné funkce. Pouze profily žeber byly barevně zdůrazněny a

hlavice sloupů pozlacený. Strop hlavní lodi byl vyzdoben opět zmíněnými květy, jež jsou nejbližší gotice.

Zavěšení dávno obstaraných zvonů a zboření neúhledné zvonice byly poslední práce ve vyšehradském chrámě. Lešení u portálu bylo odkryto. Za tohoto stavu nadešel svátek svatého Petra a Pavla léta Páně 1903. Obvyklá petropavlovská slavnost měla tohoto roku mnohem mohutnější ráz, protože šlo o konečné posvěcení dobudovaného díla. Závěrečné obřady, jichž se účastnil i arcibiskup kardinál Lev Skrbenský, ukončily slavné období budovatelské práce vyšehradské kapituly. Jedinečné budování chrámu nebylo však zdaleka jedinou činností vyšehradských kanovníků s Mikolášem Karlachem v čele. Neméně pozornost věnovali po celou dobu přestavby kostela svatého Petra a Pavla přilehlému hřbitovu.

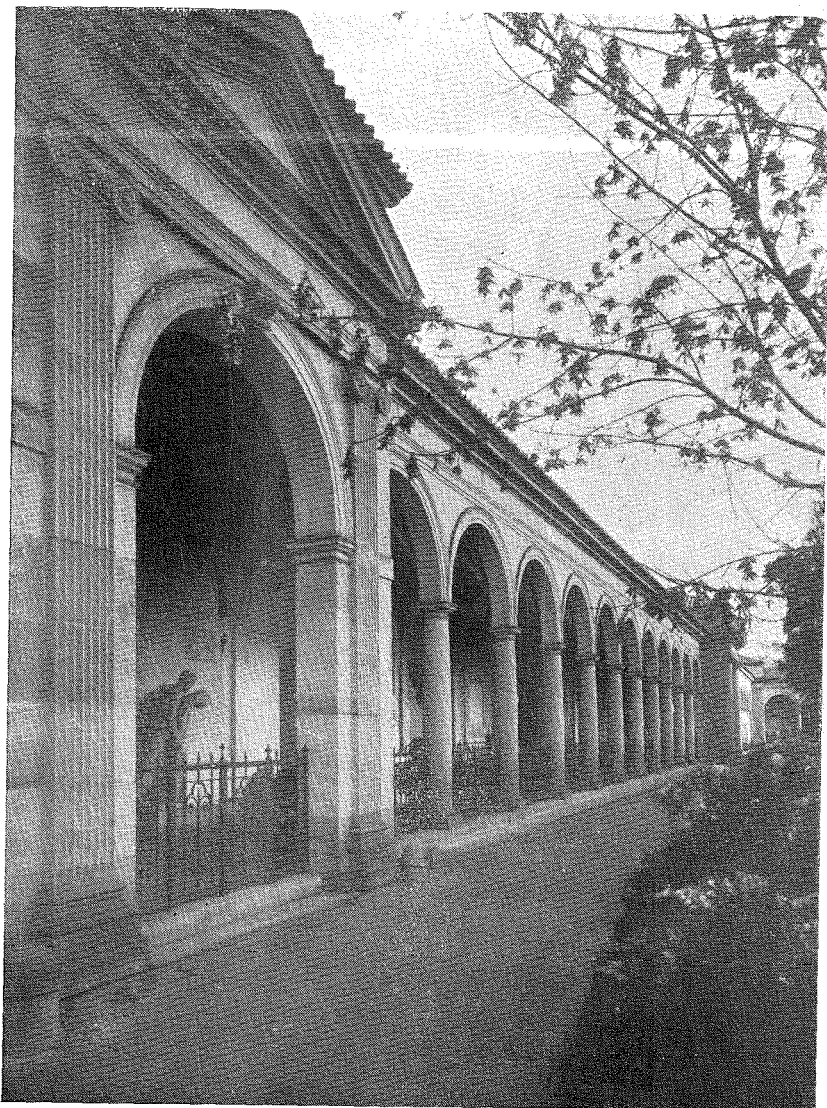
ČESKÉ CAMPO SANTO.

Jak jsme se zmínili před tím, byl vyšehradský hřbitov nepravdělně rozložen od dveří bývalého průčelí až po zbořenou zvonici, při čemž pro malou rozlohu začal nedostačovat. Zdá se, že to nebyl původní kapitulní hřbitov, který se patrně rozkládal na sever odtud, nedaleko někdejšího špitálu. Teprve roku 1660 objevuje se přibližně v dnešních místech; přes to v té době trvá ještě dolní hřbitov. — Reklí jsme si, že již za probošta Štulce byla ona část hřbitova před hlavním vchodem kostela, kde byly pohřbívány řeholnice Alžbětky a Voršilky, přenesena dále odtud. V této době dal Štulec rozšířit celý hřbitov a zbořit starý kostelnický domek. Teprve ale v sedmdesátých letech byla věnována hřbitovu větší pozornost. Zatím co tehdy ještě v plné síle pracující Štulec věnuje se jinde budování Vyšehradu, Karlach uvažuje o zřízení arkád na obvodu hřbitova. Jeho myšlenkou byl zaujat architekt Barvitiús, který v tomto smyslu vytvořil první čtyři hrobky: rodiny Koseovy, Václava Bělského, rytíře Jirůše a rodiny Stýblovy. Záhy se hlásili noví zájemci o místo a tak byl položen základ k jednotnému uspořádání hřbitova. Z těchto pozdějších vynikala hrobka, kterou si dal postavit Karlachův dobrý přítel, Smíchovák Petr Fischer, o jehož přízni chrámu jsme se dříve zmínili. Dejme nyní opět slovo Karlachovým Pamětem, kde autor píše:

„V době, kdy dokončena byla hrobka páně Fischerova, přinesl jsem za přátelského hovoru s tímto věrným přítelem prání,

Vrchol Slavina.

Hřbitovní arkády.

aby postavil si stálou památku svého vlasteneckého smýšlení zbudováním společné, nákladné hrobky pro muže o národ český vysoce zasloužilé, svými činy nad jiné vynikající. Hrobku tu aby nazval „Slavním“ a věnoval ji v majetek spolku „Svatobor“.

To bylo v roce 1887. Karlach již dávno před tím toužil učiniti z vyšehradského hřbitova památník české minulosti — České Campo Santo; zde vidíme, jak tlumočil svůj ideál štědrému mecenáši, který ihned přistoupil na tuto myšlenku, která ovládala v stejné době i zmíněný „Svatobor“, spolek podporující české spisovatele. Také zde, patrně nezávisle na Karlachovi, vznikl plán vybudovati na některém významném místě hlavního města, národní nekropoli, kam by byli pochováváni velcí synové národa českého. Probošt Karlach vyhledal ihned vhodného projektanta, kterým nebyl nikdo menší, než architekt Antonín Wiehl, budovatel Prahy z konce devatenáctého století. Wiehlův plán, jehož velkolepé uskutečnění vidíme podnes, bral zřetel na Karlachův plán na zřízení arkád. — V květnu 1889 podal Petr Fischer ke kapitule žádost, aby byl odprodán potřebný pozemek, a ihned po jeho kladném a rychlém vyřízení poslal „Svatoboru“ tuto, dr. Karlachem koncipovanou, listinu:

Szelelo se mi od delší doby vidoucím, že drahý národ český, jemuž náležím netoliko rodem, nýbrž i srdcem celým, že na výsost sobě váží mužův o jeho vzdělanost, pokrok a blahobyť zasloužilých, nicméně po smrti jejich potud v skromnější toliko míře věnuje jim poctu zaslouženou; — želel jsem toho, vida, kterak tito velikáni naši po dokonané práci roztroušeni, postrádají po smrti útulku společného, místa čestného, z něhož by, „ač mrtví, stále ještě mluvili“ tklivými slovy a jako svornými ústy ke všemu potomstvu, vyzývající je k neúmorné a poctivé práci pro blaho národa a vlasti: a proto zatoužil jsem dávno po tom, spatřiti v středu naší rozmilé vlasti, v matičce naší Praze, ohnisku všeho národního života, český křesťanský Pantheon, v němž by ukládáni byli k věčnému odpočinku nejpřednější, o národ český vynikajícím způsobem zasloužilí mužové a na tomto místě, aby společně od veškerého národa významným způsobem uctívána byla požehnaná památka jejich.

Tou příčinou odhodlal jsem se z čisté lásky a úcty k těmto předním a nad jiné šlechtným vedoucím a pracovníkům na národa roli dědičné, jak žijícím, tak budoucím, zříditi na staroslavném královském Vyšehradě, v tom věkovitém svědku naší ně-

kdejší slávy, takovouto společnou hrobku národní, která by činíc z tohoto někdejšího sídla králův českých pravou nekropoli a aspoň poněkud rovnajíc se podobným památníkům národů jiných, vyhovovala účelu předem vyznačenému. Věda ale, že sl. literární spolek Svatobor v ideálních snahách svých obral sobě mimo jiné též za úkol uctívati památku zesnulých, o národ český vysoce zasloužilých a nad jiné vynikajících buditelů zřizováním nákladnějších pomníků na hrobech jejich: ustanovil jsem se na tom, věnovati dotčenou, vlastním svým nákladem dle přiloženého tuto plánu a popisu s zbudováním hrobku společnou slavnému spolku Svatoboru u výhradní jeho vlastnictví a v další pečlivou jeho ochranu.

Přeju si, aby sloužil tento Slavín k pohřbívání jen nejslovutnějších, nad jiné vynikajícím způsobem o národ český zasloužilých mužův, kteří v každém ohledu mohou být vzorem velikých občanských ctností a následování hodným příkladem budoucího dorostu českého národa, — kteříž svými výtečnými spisy aneb uměleckými výtvary, důležitými vynálezy aneb nevšedními obětmi, tuhými zápasy a blahodárnými úspěchy čest a slávu českého jména pomáhali šířiti i přes hranice této naší vlasti.

Tím směrem račiž, slavný výbore literárního spolku Svatoboru, budoucně přisuzovati čestné místo jednotlivcům v národním tomto Slavínu a za souhlasu král. kollegiální kapituly Vyšehradské, již ovšem výhradně přísluší v mezích platného řádu hřbitova Vyšehradského, ukládati k tichému odpočinku tělesné pozůstatky podobných výtečníků do té posvátné mnou zřízené hrobky, která, aby byla po všechny časy spolu povzbuzující hlasatelkou pozdějším pokolením, jak mají synové českých matek za příkladem předků svých úsilovnou prací a nezlomnou vytrvalostí přičinovat se o čest a blaho svého národa, z té plné duše přeji a Boha svého prosím.

Konečně, zasílaje tuto plně závaznou věnovací listinu slavnému spolku Svatoboru, žádám toliko ještě, aby ráčil slavný výbor co možná nejdříve doručiti mi laskavé osvědčení, že dotčené moje věnování v mezích této listiny přijímá, abych mohl bez prodlení provésti projektovanou stavbu, o níž uzavřena již smlouva s král. kollegiální kapitulou a s p. architektem A. Wiehlem, a kteráž do konce tohoto roku skutečněna býti má.

Na Smíchově, dne 6. června 1889.

P. M. Fischer.

Svatobor odpověděl ušlechtilému mecenáši obratem:

Velectěný pane!

Valná hromada „Svatoboru“ dnešního dne s pohnutím vzala na vědomí přípis Váš ze dne 6. června 1889, ve kterém citem nej-ušlechtilejším veden, oznamovati ráčíte, že Jste ustanovil se na tom, vlastním nákladem zbudovati na hřbitově Vyšehradském „Slavín“, co společnou hrobku pro tělesné schránky mužů, o národ náš nad jiné zasloužilých a v něm nad jiné vynikajících, a kterýmž toto dílo věnujete ve vlastnictví a ochranu spolku „Svatoboru“ ponechávaje mu, aby dle zásad v přípisu Vašem naznačených, ukládal v hrobce této za souhlasu král. kolleg. kapituly Vyšehradské, co strážkyně hřbitovního řádu, těla výtečných synů národa českého k věčnému odpočinku.

Z usnesení valné hromady osvědčuje ředitelstvo „Svatoboru“ jménem spolku tohoto, že šlechetné věnování Vaše podle přípisu Vašeho ze dne 6. června 1889 přijímá, a že jakmile dílo od Vás podniknuté bude provedeno, tak jak v přípisu Vašem vyznačeno jest, i ve fysické vlastnictví a ochranu svou je převzítí je ochoten.

Přijmětež zároveň upřímný dík spolku našeho za ušlechtilý čin tento, který povždy výmluvným bude důkazem vlasteneckých snah Vašich a zůstane na vždy trvalou na Vás památkou.

V Praze, dne 8. června 1889.

Ředitelství Svatoboru:

V. Vlček m. p.
jednatel.

Dr. Frant. Lad. Rieger m. p.
předseda.

Po té Antonín Wiehl začal budovat Slavín; důležitou práci kamenickou prováděl vinohradský stavitel a starosta Víšek; modely pro sochy vymodeloval profesor průmyslové školy, sochař Josef Maudr, který obdržel za své výtvary, zejména za imposantního „Okřídleného genia“ na vrcholu průčelí, první cenu České akademie věd a umění. Nádherná stavba byla dokončena až v roce 1893, tedy rok po smrti šlechetného vlastence Petra Fischera, který spočinul po boku Slavína v květnu 1892.

A brzy po přelomu století 29. ledna 1901 přijímá Slavín prvního velkého Čecha, Julia Zeyera, tvůrce mohutného eposu o Vyšehradu. Po čtyřech letech jest sem uložen k věčnému spánku zasloužilý historik university a města Prahy Václav Vladivoj Tomek a až po šesti letech universitní profesor a archeolog Josef

Ladislav Píč. Po roce následuje oblíbený básník a znamenitý překladatel Josef Václav Sládek, po jehož boku spočine ještě téhož roku jeho geniální druh, náš největší básník Jaroslav Vrchlický. Za světové války je sem pohřben znamenitý klasický filolog profesor Josef Král. V roce 1920 se třikrát otvírá hrobka Slavína, aby přijala do svého lůna tři zasloužilé děti národa: spisovatelku Růženu Svobodovou, Jana V. Nováka a spisovatele Jana Klecandu. O dva roky později spočívá zde první z výtvarných velikánů, slavný autor svatého Václava, Josef Václav Myslbek, k němuž se přidružuje v roce 1925 zesnulý druhý sochařský genius, Jan Štursa, předseda jen o krátkou dobu malíře opony Národního divadla, Vojtěcha Hynaise. V témž roce vidíme na Slavínském schodišti rakev zasloužilého národohospodáře, profesora dr. Josefa Grubera. Před jedenácti léty truchlil národ nad smrtí velké pěvkyně Emy Destinnové, která jest čtrnáctou v pořadí slavínských heroů. V posledním desetiletí dostává se již Slavínu méně slavných synů a dcer národa, neboť je přijímá nejen ostatní část českého Campa Santa, vyšehradský hřbitov, nýbrž i olšanský, a mnozí, velmi mnozí, odpočívají v lůně rodných obcí.

Antonín Wiehl pracuje i nadále na úpravě vyšehradského hřbitova. Dokončen je Slavín, který byl krásnější, než je dnes; nebylo tmavé, černající patiny let, nebylo ani tolik posvěcených jmen vyryto v mramorových deskách; avšak běloskvoucí, zářící sousoší, nádherně čistý portál svítil jako symbol nesmrtelnosti národního genia. Dnes je jeho vzhled spíše předpovědí, která ukazuje dočasnost všeho lidského dění.

Rozšiřuje se ostatní hřbitov, uprostřed kterého Wiehl buduje kapli. Na severním cípu úroveň půdy se značně snižuje. I zde si ví geniální architekt rady: buduje zde kapitulní kryptu. Nyní teprve přistupuje A. Wiehl k postavení arkád, lépe řečeno arkádových hrobek, které si záhy po dokončení zakupují čelní mužové Prahy a českého národa, takže kapitula, která tuto stavbu financovala, může získaný peníz brzy věnovat na další zvelebování hřbitova, který se stává druhou částí české nekropole.

Vždyť podívejme se dnes na jména těch, kteří tam sní svůj věčný odpočinek. Vykročíme-li od hřbitůvků Voršilek a Alžbětinek, nacházíme v západních arkádách hrobky těchto významných synů národa: dr. J. Dvořáka; nakladatele Jana Ottu; významného politika dr. Josefa Herolda, průkopníka obchodního školství Jana Petra Kheila; dále univ. profesora dr. Josefa Trakala, zasloužilého ředitele „Strakovy akademie“; v sousedství jest pohřben politik

a bývalý ministr dr. J. Kaizl; mistr Antonín Dvořák odpočívá ve vedlejší hrobce, za ním následující dva zesnulí byli přeslavnými lékaři: chirurg Otakar Kukula a praktik Jan Eiselt, patří dosud k chloubám české medicíny. Poslední jest hrobka univ. profesora a bývalého ministra JUDr. Antonína Randy.

V kapitulní hrobce odpočívají všichni zasloužilí kapitulní členové, z nichž jsme o mnohých psali výše. Známe je nám Vojtěch Ruffer, probošt-historik, stejně jako básníci kanovník Karel Vinařický, národní buditel a spisovatel. Slyšeli jsme i o Josefu Ehrenbergerovi. Nejvíce ovšem nás zaujal Václav Štulec, nemnoho dr. Antonín Lenz a pak ovšem kanovník a probošt dr. Mikoláš Karlach, pokračovatel Štulecův a dobudovatel vyšehradského chrámu.

Od kapitulní hrobky v dalších arkádách jsou pochováni pražský městský archivář dr. Josef Emler, univ. profesor-přírodovědec, dr. Jan Procházka; Antonín Wiehl, tvůrce Slavína a celého vyšehradského hřbitova; dále nalézáme jiného archiváře města Prahy, dr. Josefa Teigehe, v jehož sousedství jest hrobka největšího českého politika minulého století, dr. Františka Ladislava Riegra; v sousední arkádě odpočívá jeho zeť, český politik a věhlasný národohospodář, dr. Albín Bráf a poslední hrobka, která byla zakoupena nejdříve, jest dr. Karla Mattuše, rovněž kdysi známého politika.

Na druhé straně Slavína začíná řada památných rovů hrobkou mistra Bedřicha Smetany, a vedle něho Petra Fischera, zakladatele Slavína. Dalším drahým zesnulým jest v této řadě dr. Josef Bojislav Pichl, lékař a osmačtyřicátnický bojovník, který nám zanechal své půvabné, bohužel nedokončené „Vlastenecké vzpomínky“. Hrob pedagoga a univ. profesora dr. Gustava Adolfa Lindnera má ve svém sousedství Jana Nerudu, o němž se jistě nemůžeme rozšiřovat. Vedle bouřlivého básníka a novináře leží věčný revolucionář a básník Josef Václav Frič; dalším básníkem, spícím v těchto místech svůj věčný spánek, jest písecký Adolf Heyduk. Okolo hrobu sochaře Seeliga přicházíme k naší paní Boženě Němcové, u jejíhož hrobu zaslí mnohé oko. Zapomenuti leží v rohu spisovatel Eduard Jelínek a kdysi velmi uznávaný pedagog Jan Ladislav Mašek, rodák z Kostelce nad Orlicí. Další jména jsou opět dobře známa i dnešním mladším: zpěvák Antonín Vávra, purkmistr dr. Václav Bělský, sochař Václav Levý, malíř Karel Purkyně, zde snad nějakým omylem ocitl se i oblíbený spisovatel mládeže, vyšehradský kanovník Beneš Metoděj Kulda.

Nalézáme pak i řadu jiných vlasteneckých kněží: spisovatele Václava Beneše Třebízského, rovněž spisovatele Karla Konráda, básníka Boleslava Jablonského. Náboženský pedagog Karel Škoda, stejně jako teologický spisovatel Inocenc Frencl, slavný jazykozpytec Martin Hattala a konečně i vlastenecký osmyčtyřicátník a znamenitý archeolog Václav Krolmus dokončují tuto řadu.

Nová a nová jména čteme na pomnících různých dob a různých slohů. Než pokračujeme ve své procházce.

Procházíme-li se po obvodě nebo ve vnitru hřbitova, objevuje se nám tolik jmen, že si těžko pamatujeme, kde jejich slavní nositelé odpočívají. Jmenujme proto tak namátkou, jak nám vystávají v dojaté a povznesené mysli. Začneme slavným Josefem Mockerem, budovatelem vyšehradského a svatovítského chrámu, o jehož pohřbu jsme se zmínili; oba bratři Presslové, Jan Svatoopluk a Karel Borivoj, vyvstanou v myšlenkách, když mjíme jejich krásnou hrobku. A tu dva tak rozdílní hudební skladatelé Zdeněk Fibich a Josef Müller. Tři velcí Čechové, tři příslušníci tří po sobě jdoucích generací, Jan Ev. Purkyně, dr. František Brauner, Václav Zelený, — tři různá povolání — a přece se nám spojují v celek, v jednotnou představu dobrých českých pracovníků. A při pohledu na rázovitou hlavu libušského jemnostpána Antonína Marka, vidíme v duchu celé to české prostředí, v němž vyrůstá naše národní hymna, jejíž první pěvec Karel Strakatý jest tu rovněž pohřben. Vracíme se znovu do uměleckého světa; hle, zde jest poslední odpočinek těch, které neznaly nikdy únavy, slavných hereček Hany Benoniové, Marie Laudové-Hořicové a jiných. Josef Jireček, literární historik a ministr, jakoby byl provázen českými spisovateli, jimž prokázal tolik služeb a přízně. A noví dva umělci geniální houslisté, vzdálení sobě sice víc než dva lidské věky, Josef Slavík, působící a zemřelý v dalekém Budapešti, jenž byl 100 let po svém úmrtí převezen do rodné půdy; a neméně slavný František Ondříček, jsou spojeni a vyrovnáni svým nesmrtelným uměním. Umění spojuje i tak různorodé výtvarníky jako byli Mikoláš Aleš, Antonín Chitussi a František Urban. Jdeme dále a zde opět nalézáme dva osvědčené politiky: dr. Aloise Pravoslava Trojana a mladšího dr. Bedřicha Pacáka. Zbývá ještě mnoho a mnoho jmen slavných mužů a žen našeho národa, kteří spí svůj věčný spánek na Vyšehradě — českém Campu-Santu.

Opouštíme staroslavnou horu, která byla svědkem dobrých

i zlých časů našeho národa, — a sestupujeme úzkými schody meziphradební zdi, a projdouce bývalou vyšehradskou radnicí a nyní reálkou ocitáme se v městě Vyšehradě. Dnes však nám jeho domy úplně splývají s novoměstskými. Jen římská čísla na popisném čísle nám připomenou, že jsme v bývalém kapitulním a od poloviny minulého století samostatném městě, za jehož připojení k Praze na podzim roku 1873 pracoval též zasloužilý kanovník Karlach. — Po několika krocích se ocitáme na nábřeží, které je také novějšího data, a přicházíme k tomu, co představuje Vyšehrad dvacátého století. Jest to proslulý vyšehradský

TUNEL.

Již od šedesátých let devatenáctého století začalo se přemýšlet o úpravě podskalsko-vyšehradského nábřeží a tím vyřešení otázky spojení Prahy s Podolím a Braníkem. Mnozí z našich dědečků vzpomínali rádi na tyto doby, připomínajíce, že do Podola „na grundle“ se jezdilo obvozem, to jest, že se objížděla vyšehradská skála, a to buď přímo, okolo, anebo na dvakrát: na Císařskou louku a odtud znovu do Podolí. Musíme si ovšem představit tehdejší vltavské pobřeží, které bylo o mnoho nižší, zvolna spadající k řece. Podél vody byly nepravidelně postaveny domky, zbývaly zde ještě mnohé zahrádky. A pod vyšehradskou skalou (z pražské strany) vidíme roztomilý převozníkův domeček a ne daleko odtud, směrem ku Praze, roztomilý domeček čp. 44, který ovšem v té době byl jednoposchodový, celé bývalé přízemí jest pod úrovní dnešní cesty. Zde sídlil jeden z rázovitých obyvatelů Vyšehradu, prof. dr. Jan Krejčí, slavný geolog, který také mnoho pracoval spolu s kanovníkem Karlachem na prospěch Vyšehradské obce.

V druhé polovině minulého století počal býti problém Podvyšehradí stále tíživější. Nebyla to jen otázka stavební úpravy, šlo především o otázku spojení s obcemi za Vyšehradem. O řešení se disputovalo, jednalo, avšak časem opět vše zaspalo.

Až 3. srpna 1895 navrhl v městské radě obecní starší dr. Stanislav Prachenský, dozorce branického lomu, aby bylo obnoveno jednání, týkající se zřízení silnice z Podskalí podél Vyšehradské skály do Podolí. Dr. Prachenský zdůraznil možnost prokopání tunelu a současně uvedl pádný důvod pro uskutečnění této myšlenky: že totiž by z toho plynul velký užitek pro městské lomy, v Podolí, které by měly lepší dovoz, čím by se snížily prodejní

ceny a samozřejmě zlepšil odbyt. Pražská rada uznala jeho návrhy a přikázala stavební komisi vypracovat plány. To byl tedy první krok k novým změnám, týkajícím se Vyšehradu.

Stavební úřad, poukávav na to, že předběžné náčrty se prováděly už od roku 1870, vypracoval předběžný návrh, ve kterém byly vypočítány všechny nutné práce, spojené se stavbou tunelu a celé podvyšehradské silnice. Tedy: bylo nutno především upravit břeh, to jest zvýšit nábreží vysoko nad úroveň vody. Druhým problémem byl potok Botič, který byl nezdravým semeništem všech možných chorob; za předpokládané regulace bylo nutno část přeložit a ovšem v ulicích překlenouti. Třetím, nejhlavnějším problémem pak bylo spojení Prahy s Podolím tunelem, za nímž opět, navezena na stejně vyvýšeném nábreží, postavená silnice pokračovala směrem do Podolí, kde by se připojovala na starou cestu jdoucí středem obce. Pro pěší při tom návrh předpokládal ohoz zřízený kolem vyšehradské skály. Návrh byl 5. května 1897 schválen technickou komisí a po dvou dnech i městskou radou.

Záhy se objevily různé námítky, převážně technického rázu, které však byly rychle vyřízeny. Když se mělo již přistoupiti k podrobnějšímu propracování plánů, tu přišlo 18. srpna 1898 podání, kterým se Umělecká Beseda ohrazovala proti zřízení ochozu pro pěší na západní straně skály, správně namítajíc, že by se tak porušil celkový pohled na tuto skálu. Rada vyhověla a chodník pro pěší byl po předchozím rozšíření projektovaného tunelu umístěn uvnitř. Nyní se pilně pracovalo na podrobných plánech, když přišla nová petice Umělecké Besedy, která dodatečně žádá, aby vstupy byly vhodně upraveny; za nejprůhodnější pak pokládá způsob či vzhled středověkého opevnění. Městská rada vzala tuto petici na vědomí a současně nařídila, aby stavební úřad předložil rozpočet, a aby obecní úřad v Podolí-Dvorcích byl rovněž požádán o závazné přislíbení příspěvků.

V této době byl právě představován železniční most státní spojovací dráhy, při čemž byla vzata v úvahu plánovaná úprava nábreží a vybudování silnice a tunelu.

Dlouhý úřední pochod nemohly snést netrpělivé zavýšehradské obce. Proto se nedivme nové jejich petici, kterou podávají 2. října 1892, společně Podolí-Dvorce, Braník, Hodkovičky, Modřany spolu se závody knížete Schwarzenberga a memorandum, ve kterém žádají za urychlené přikročení ke stavbě a slibují závazně přispěti.

Avšak teprve v novém století bylo možno přikročiti ke stavbě, která byla započata v květnu roku 1902. Byla to velká sensace pro hlavní město. Tunel blízko středu města a ještě k tomu silniční. To se ví, že zastaralí pochybovači nevěstili novému podnikovi nic dobrého. Avšak stejně jako nadšenci pro moderní technický pokrok chodili pilně okukovat, jak stavba pokračuje. A když se jim podařilo promluvit s některým dělníkem, to bylo po celý týden napařování a chlubení. Zatím co nahore, na Vyšehradě se týčilo k nebi mohutné vysoké lešení ukrývající dokončované věže představovaného chrámu, zatím vidíme dole pod skalou, jak jsou zatloukány upevňovací piloty k nové silnici, jak lámána a vrtána skála. — Ještě téhož roku stihla stavbu první a poslední nehoda. Za mlhavého říjnového rána narazil jeden z malých šroubových parníků Pražské paroplavební společnosti na břeh a poškodil tam nově budované nábreží; než i to se napravilo. Větší obavy vzbuzovala přicházející zima, kdy byla Vltava již od 19. prosince zamrzlá a proto musel být led mezi Podolím a Smíchovem rozstrílen. To byl již dlouho prolomen tunel a nyní zbývalo ještě jej rozšířiti na patričnou šířku a výšku. Také práce s nasypáváním silnice mohly být započaty, když byly dokončeny pobřežní hráze. Práce postupovaly, díky moderním strojům a nástrojům, velmi rychle.

Tak se mohl již brzy uplatniti i umělecký dozor, který ochotně nabídly Klub za starou Prahu a Umělecká Beseda. Tehdy totiž byla již zadávána umělecká výzdoba tunelu, především ovšem štítů, které byly dle zmíněného již návrhu Umělecké Besedy vystavěny na způsob románského cimbuří. Stejně pokročila stavba silnice z obou stran tak, že zbývalo upravit jen její okraje, tedy nábrežní zábradlí a ukončení svahu hory. Zde byla postavena ozdobná zídka. Dne 9. března 1905 byla vykonána předepsaná komise a tak mohla býti silnice v krátké době odevzdána veřejnosti, která záhy pochopila její význam a užitek, stejně jako obce ležící za Vyšehradem.

DNEŠNÍ VYŠEHRA D.

Prokopáním tunelu vyvrcholuje minulé a začíná naše, dvacáté století, do kterého Vyšehrad vchází jako obnovený, krásně opravený a zdokonalený památník našich dějin. Jeho význam jest nade vše uznán vybudováním Slavína a celého hřbitova, kam jsou

pohřbívání nejlepší synové a dcery národa, který neustále přichází na Vyšehrad poklonit se jejich nesmrtelnému geniu a památce.

Přebudován jest chrám, jehož starobylý původ jest zdůrazněn novogotikou devatenáctého století, které však až snad příliš zavrhuje vše, co jí neodpovídá. Proto jest záslužné, že páni kanovníci napravují po smrti zasloužilého kanovníka a probošta dr. Mikoláše Karlacha jeho přílišný slohový purismus, který nesnesl v gotické stavbě ničeho barokního. Obdivuhodné stejně velikými rozměry jako stejně krásným uměním neznámých mistrů jsou vráceny do jednotlivých kaplí původní monumentální barokní obrazy, které spolu s nádherně řezanými kanovnickými křesly a skvostnou křtitelnicí jsou jedinou památkou po tomto vývojovém období.

Upravuje se i okolí chrámu a celé Vyšehradské hory. Na hradbách jsou zřízeny pohodlné široké cesty a chodníky, vroubené stále se zelenající travou a květinami nejrůznějších druhů a barev. I ostatní volné části jsou upraveny a jedinečný je odsud výhled na překrásnou Prahu.

Něštětí přináší Vyšehradu další zkrášlení. V roce 1927 vyhořela tak zvaná citadela, vojenské skladiště, které přes svou do očí bijící ošklivost nebylo dosud uznáno za vhodné k zboření. I hoří a vyhoří až do úplné zkázy, takže nezbyvá než ji zbořit a odstranit. Tím byla nejen přiblížena pravá loď kostela, ale především byla tím získána veliká plocha pro nové vyřešení parku, který nyní zabírá všechno velké prostranství na levé straně kapitulního chrámu svatého Petra a Pavla.

Při konečné sadové úpravě nezapomíná se, právě jako před tím, na důkladné prokopání, prozkoumání vyšehradské půdy. Jest nalezen most, který spojoval v době románské hrad s kostelem, odděleným hlubokým příkopem. Různé předměty a stopy pravěkého života však ukazují, že Vyšehrad jest kulturní čili obývanou půdou již po několik tisíc let.

Dvě léta po vyhoření a zboření citadely jest opraven a dokončen Slavín, jehož hrobka byla nádherně vyzdobena krásnou mosaikou.

Dokončeno jest veliké dílo — vzkříšení a obrození staroslavného Vyšehradu, který je nám dnes památkám blízkých i vzdálenějších dob našich dějin. Sem přicházíme, abychom spatřili svědka, který přetrval časy zlé i dobré, a abychom znovu více věřili v nesmrtelného genia našeho národa.

POUŽITÁ LITERATURA

- Administracení zprávy obce hlav. města Prahy 1895 až 1906. Archiv český, IV. 305. Vyd. Fr. Palacký.
- Arkády hřbitova a Slavín na královském Vyšehradě, Architektonický obzor I. Praha 1902.
- Birnbaum Vojtěch, Stavební povaha nejstarších českých basilik, Čas. př. starož. čes. XXVIII. Praha 1919.
- Brägha Franz, Plán Vyšehradu z r. 1814. Originál v Archivu hl. města Prahy.
- Cechner A., O soutěži na úpravu Vyšehradu, Architektonický obzor V. Central-Commission, XIX. 1893.
- Český Ferdinand, Václav Štule, Osvěta 1885.
- Dobudovaný Slavín, České Slovo, roč. č. XXI, 20. XII. 1929.
- Dolenský Antonín, Morstadt a jeho pohledy staropražské. Dílo X. Praha 1912.
- Eckert František, Posvátná místa král. hl. města Prahy, Praha 1884.
- Fontes viz Prameny.
- Hammerschmidt J., Historia Ecclesiae Vyssehradensis. Praha 1700.
- Havránek E. T., Neznámá Praha, Praha 1939.
- Herain Jan, Nález starých freskových maleb v chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Světozor XXI, Praha 1887.
- Herain Jan, O Vyšehradě starém a novějším, Praha 1904.
- Houdek V., O staroslovanských hradech. Čas. vlasteneckého musejního spolku olomouckého, r. IV. 1887.
- Hrubý Václav, Tři studie k české diplomatice. Z rukopisu k tisku připravil Jindřich Šebánek, Spis. fil. fak. Masarykovy university č. 42, Brno 1936.
- Chytil Karel, dr., Stěnomalby v chrámě Petra a Pavla na Vyšehradě, Pam. arch. XIV., Praha 1887.
- Jakubec Jan, Dějiny literatury české, Praha 1891.
- Karlach Mikuláš, Paměti proboštů vyšehradských, Praha 1906.
- Knihovna Kollegiální kapitoly vyšehradské. Method, roč. IV. 1880.
- Kop Fr. Dr., Zrcadlo kaple v pražském Klementinu, Družstvo Vlast, Praha 1938.
- Kop Fr. dr., Nejstarší zachovaná stavba původního Vyšehradu, Nár. Pol. 12. II. 1941.
- Kopetz Ritter Heinrich, Plaudereien eines alten Pragers, Prag 1905.
- Květ Jan, K obrazům z evangelistáře Vratislavova zvaného Kodexem vyšehradským, Volné směry, roč. XXXI. 1935.
- Krecar Ant. dr., Václav Štule, Praha, s. d.

Lehner F. J., Románská kaple sv. Martina na Vyšehradě, Method, roč. IV., Praha 1878.

Lehner F. J., Staré malby nástěnné v chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, Method, roč. XIV., Praha 1888.

Lehner Ferdinand, Česká škola malířská XI. věku. I. Korunovační evangelistař krále Vratislava, řečený Kodex vyšehradský, Král. Vinohrady, 1906.

Lippert Julius, Die Wysehradfrage, Mit. d. Ver. f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen. Jh. 35, 1893.

Lüssner M., Sarkofág sv. Longina v kol. chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Pam. arch. XIV., Praha 1887.

Novotný Václav, České dějiny, Praha 1911.

Památník Svatobora 1862—1912, Praha 1912.

Pekař Josef, Dějiny čes., Praha 1921.

Prameny dějin českých, I., Praha 1873.

Ruffer W., Historie Wyssehradská, Praha 1861.

Ruth František, Kronika královské Prahy, díl III., Praha 1904.

Rynešová Blažena, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, Praha 1929.

Soutěže na úpravu Vyšehradu. Pokroková revue, roč. II. 1905/6.

Světozor 1906, 465 a dále.

Šimek Em. dr., Praha a Vyšehrad, Čas. pro děj. venk. XII./1925.

Šimek Em. dr., Levý Hradec — Pravý Hradec. „Českou minulostí“. Práce žáků Václava Novotného, Praha 1929.

Štulc Václav, Starobylý chrámec sv. Martina na Vyšehradě, Method, roč. VI., Praha 1880.

Štulc Václav, Chrám Páně sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, Method, roč. XI., Praha 1885.

Teige Jos. dr., O účasti měst Pražských při stavbě městských hradeb v XVII. a XVIII. století, Zvl. otisk.

Teplý František, Tři listy vyšehradské, Sb. hist. kroužku, 1914/15, str. 149.

Tille Václav, Přemysl Oráč, Čas. pro děj. venk., XV. 1928.

Truhlář Jos., Přehled rukopisných cimelí bibliotéky Klementinské.

Věstník Čes. Akademie, roč. X., Praha 1901.

Tunel, Zlatá Praha, roč. XIX. 1902.

Urban F. a Urbanová-Zahradnická M., Stropy střední lodi chrámu vyšehradského. Dílo II. Praha 1904.

Urbánek Rudolf, České dějiny, Praha 1935.

Vacek František, Náš Vyšehrad v letech 1420—1529. Nový Obzor IV., Olomouc 1914.

Vacek František, Vyšehrad v 15. a 16. století. Sb. hist. kroužku 1916.

Velich Fr., Architektonická úprava tunelu a okolí téhož. Architektonický obzor V.

Vlačiha Karel, Výsledky badání na královském Vyšehradě. Pam. arch. XXIV., Praha 1913.

Vlček Jaroslav, Dějiny české literatury. Praha 1893.

Vollständige Beschreibung der kön. Haupt- und Residenzstadt Prag., Prag I. II., Prag u. Wien 1787.

Vyšehradské kasematy; bez dat a údajů.

Zvon, roč. 1906. (J. Č.)

OBSAH.

Svědék minulosti	5
Sídlo knížat	7
Světlo vzdělanosti	21
Ve víru válek	29
Novověká pevnost	45
XIX. století	
První polovina	51
Václav Štulc	56
Antonín Lenz	68
Mikoláš Karlach	69
Chrám sv. Petra a Pavla	71
České Campo Santo	80
Tunel	87
Dnešní Vyšehrad	89
Použitá literatura	91
Obsah	94
Obsah	95

REVUE

ÚK PrF MU Brno

3 1 2 9 5 0 1 0 8 0